הספר
האדום
הקטן
של
התלמידים

הספר האדום הקטן של התלמידים

סרן הנסן • יספר ינסן

מהדורה ישראלית מורחבת — יעקב לורך

רונית לומברוזו

עלה למעלה עלה, למעלה
עלה, כי כח עז לך, יש לך
כנפי רוח, כנפי נשרים אבירים.
אל תכחש בם, פן יכחשו לך.
דרוש אותם, ויימצאו לך מיד.

הרב א. י. הכהן קוק

הספר האדום הקטן של התלמידים

סרן הנסן • וספר ינסן

מהדורה ישראלית מורחבת — יעקב לורך
רונית לומברוזו

תוכן העניינים

* הפרק נכתב מחדש והותאם לקורא הישראלי.

פתח דבר —
המזימה הגדולה

"הספר האדום הקטן של התלמידים" בא לפקוח את עיניכם לראות את המזימה הנרקמת סביבכם, ולעורר אתכם למשימה הגדולה של מאבק על מעמדכם כשותפים שוי־זכויות במערכות החינוך.
השתרעו־נא על צוק סלע אל מול ההרים והעננים, או על כברת־חול שהים מלחך בה חליפות או סתם על גג ביתכם ועיצמו את עיניכם לשעה קלה. עכשיו נסו להעלות מנבכי העבר את זכרונותיכם הראשונים מהימים בהם היה עליכם להתמתח על מנת להגיע אל ידית הדלת של בית השימוש, וכשהתיישבתם שם אחר טיפוס מיגע כמעט ונפלתם פנימה. הם עקביים מאוד, המבוגרים הללו: ידיות הדלתות, מושבי בתי השימוש והחלונות הגבוהים שילדים קטנים לא יכולים להשקיף בעדם אל העולם הן רק חלק מן המזימה לתסכל אתכם!
הו, כמה גדולים היו אז המבוגרים, כאיתני־הטבע בכעסם המרעיד עולם ומלואו, וכאיתני הטבע באהבתם, שאי־אפשר היה לסמוך עליה שתעמוד לכם בשעת צרה וכאב. אהבתם ודאגתם, על תנאי ניתנו. על תנאי

שתבטלו את רצונכם מפני רצונם, ועל תנאי שתאמרו תמיד תודה. גם אם זה השפיל אתכם להיות תמיד אסירי תודה. כאשר רצו לקחת אתכם לים — לטובתכם, כמובן — ואתם העדפתם דוקא להשתולל עם יתר הזאטוטים של השכונה בגינה הציבורית שמעבר לרחוב, סופכם שנגררתם לים. ועוד דרשו מכם לומר תודה. כאשר היה להם קר, או כאשר החזאי חזה מזג אויר קר, הלבישו אתכם בבגדים חמים. גם אם לכם היה חם עד למחנק.

בקיצור, מהגיל הרך ביותר הורגלתם ותורגלתם לבטל את רצונכם מפני רצונם, עד שבפעמים בהם עשיתם ככל העולה על רוחכם נתקשרה בכך לא פעם הרגשת אשמה, שהנה אתם עושים דברים החורגים מן המותר, אך ורק מפני שלא קיבלתם את הסכמתם המפורשת. מובן מאליו שמה שאמרו וציוו, הכתיבו ודרשו, תבעו הפצירו והתעקשו עליו היה תמיד נבון נכון מוצדק טוב יאה ואחראי ומעל לכל חינוכי. ממילא מה שאתם חשבתם ועשיתם נצרתם וקנדסתם היה שרירותי, פסול, רע ומכוער.

לימים גדלה קבוצת המבוגרים שדרשו את טובתכם בתקיפות. להורים הצטרפה הגננת. גם הגננות יודעות תמיד מה בדיוק טוב לכם, ובלבד שלא תצרחו ולא תבכו ותהיו ממושמעים. ובלבד שתמיד כאשר יאמרו לכם לצייר בית תציירו ריבוע תום ועליו גג רעפים

אדום עם ארובה המעלה עשן, שני חלונות ודלת אחת, באמצע. והרי בכל הארץ לא נבנה בית אחד הדומה לבית הזה מאז תמה התישבות הטמפלרים בארץ ישראל. (הטמפלרים היו תנועה של גרמנים שהקימו בארץ בימי התורכים כמה מושבות חקלאיות). כן, וכמובן ציפו מכם להוסיף שמש עגולה משמאל למעלה, תמניה מימין, ורובד אדמה בעומק כמה מ״מ לרוחב הדף. אדמת אבות.

אחרי הגננות, צצים מעבר לאופק הצר שלכם מורה א׳ ומורה ב׳ ומורה ג׳ ועמהם דמות המנהל או המנהלת. נשים וגברים צעירים או קשישים, שקולם לעתים קרנבות צרוד ועצבני.

וכי מה פלא ? הרי זו משימה בלתי אפשרית, להעניק לעשרות היצורים הקטנים ומלאי המרץ שהוטלו בחיקן של המורות למשמרת, את החינוך הדרוש להם כל כך. הפלא אינו בכך שמורות רבות נכשלות במשימה המוטלת עליהן, אלא שפה ושם ישנן מורות המצליחות בה, מורות שהשנה שאתם מבלים במחיצתן היא שנה טובה ושמחה להן ולכם.

יש בשיטה זאת, בשיטת הנבונים מול הנבערים, יתרון חשוב ומרשים. האחריות לציור, לא עליכם היא מוטלת. בדין אתם מטילים אותה על שכם הגננת, שהרי אתם בסך הכל כחומר ביד היוצר, ילדים נטולי רצון ואישיות משלכם. יתרון זה נותן את אותותיו גם בתיכון, גם

באוניברסיטה. הסטודנט שאינו יודע לכתוב עברית כהלכה מאשים בכך את מוריו. וכשאינו יודע אנגלית, הוא מטיל את האשמה לפיגורו בשר אשר לא השכיל להעניק ללימודי האנגלית את המשקל המתאים. אל-נא נשכח צד זה של המזימה, שסופו להוליד לשחיקת חדוות־המעשה וחדוות־האחריות למעשים ולמחדלים.
כך או כך, המזימה הגדולה נרקמת צעד אחר צעד.
התיקים — תיקי בית הספר — הולכים וכבדים. כבר בכיתה ג׳ או ד׳ התיקים כל כך כבדים, עד שניטלת מכם חדוות התנועה החפשית. במקביל נוטלים מכם את חדוות החשיבה היוצרת והחופשית בכך שמגישים לכם חומר שנבחר על ידי הגדולים על פי מה שהם חושבים טוב בשבילכם. מקצוע ועוד מקצוע. צו לצו, קו לקו. ואז בא תור השאלות. למרות שמספר התשובות לעולם הוא גדול ממספר השאלות, אתם נדרשים להשיב רק את התשובות שלימדו אתכם. פרק לפרק, תרגיל לתרגיל, קו לקו צו לצו.
אני רוצה להבין שכל אדם חייב לדעת קרוא וכתוב אף על פי שבעידן הטלביזיה שוב אין זה כל כך ברור מה זה נותן, כל זמן שאדם מבין אנגלית ואינו נזקק לתרגומים בגוף הסרט. אבל מי אמר שדווקא הסיפורים שבמקראות הם החומר המתאים לכם כשאתם קטנים, ושחומר הלימוד בספרות וביתר המקצועות מתאים לכם עכשיו, שגדלתם והחכמתם? בבחירה זו מוסיית

היטב המזימה להחדיר בכם תמונת עולם בה אנשים שהיו בעבר הם ענקים שיש להתרפק על זכרונם, שאנשים החיים היום הם פחות ענקים, אבל אם הם מנהיגים פוליטיים או שרים או אלופים או סופרים או פרופסורים, אזי הם דגולים מרבבה. כנגדם קיים "עמך", אותו "עמך" היושב ומתבונן בטלביזיה לחזות בשרים, באלופים, בסופרים ובפרופסורים שעל המסך. נשים כמעט ואין שם; קל וחומר שאין שם ילדים.
העקרון הוא, ללמד אתכם ללכת בתלם ולהרגיל אתכם להשליך את יהבכם על הגדולים היודעים, כמובן, תמיד מה נכון ומה צודק. העולם כפי שהיה פעם הוא טוב, כך אומרים לכם. הבה ננסה לשמור על הקיים, למען ייטב גם לנו. אבותינו יצאו לעבוד, לחרוש בשדות. לכן נצא גם אנחנו לחרוש שדות, וללמוד חקלאות. אמהותינו — אלו האמהות שבסיפורים — היו בעלות בית טובות ונאמנות. לכן גם אתן הבנות, השתדלו מעל לכל להיות בעלות בית טובות (איפה הם הנהרות בהם כיבסנו כביסה בארצות גלותנו?). הכל כל כך רומנטי ויפה. הכל כל כך מנוכר ומנכר. בזאת המזימה!
אברהם ביקש לעקוד את יצחק. (אלולא כן, הרי לא היה נוטל עמו את המאכלת). כל ילד — ובוודאי גם כל ילדה — יראו בכך פשע מתועב, למרות הסוף השמח הזכור לטוב. האם יש ביניכם מי ששמע בקורת

על אברהם אבינו באותה פרשה? אבל לא, אתם אומרים, אלהים צווה על אברהם את הדבר. (הוא שאמרנו, למערכת הבנוייה על צוים יתרון גדול, שלעולם אתה חפשי לגול את האשמה על הזולת). לגבי מי שמאמין באלהים ובמעורבותו המיוחדת והפעילה בתולדות עמנו זהו הסבר סביר. הפליאה היא, שגם אלה מביניכם שאינם דתיים לומדים להצדיק את אברהם בדרך הטיעון הדתי, ומקפידים להיצמד אליו במבחנים בהם נחרץ גורלכם. אתם אומרים מה שמצפים מכם לומר. הצביעות היא פרי הילולים של המזימה הגדולה.

חינוך, ב׳ק׳ במובן.

כך נוקפות השנים, כך חולפים המקצועות. אתם עושים את מה שמאלצים אתכם לעשות, תוך היצמדות באמנה לדרך ההתנגדות הקטנה ביותר. אתם קולטים חומר, מקיאים אותו בבחינות ושוכחים אותו במהירות אחרי הגיוס לצבא. וכשאתם ניגשים, עם שחרורכם מהצבא בשעה טובה, למדף ההוא שעליו ניצבות קופסאות השימורים גדושות הדעת שהן כל מה שנותר לכם מכל העמל אשר עמלתם בבית הספר ומכל השנים ששרפתם על מזבח החינוך, והנה הקופסאות דולפות והדעת שבהן — חלקה חלחל ונבלע באדמה, וחלקה הבאיש וטעמו אינו עמו.

אז תבינו שלו עמדתם בעוד מועד על זכויותיכם להיות שותפים מלאים ומכובדים בלמידה ובחינוך, לא היו ידיכם ריקות כל כך. אז תבינו, שמי שלומד מה שכופים עליו מפני שכופים אותו סופו שהוא עלול לאבד את הכושר ללמוד ללא השוט המונפת עליו. מי שהושיט את צווארו להרצאות, סופו שיצא נרצע. מי שקיבל את תמונת העולם ואת המושגים שהוגנבו לנפשו במזימה הגדולה, סופו שיעמוד כעני בפתח.

כי זאת היא המזימה, להחדיר בכם את האמונה שרק סופרים כותבים ספרים, רק פוליטיקאים עוסקים בפוליטיקה, רק מחנכים עוסקים בחינוך; רק נשים שוטפות כלים ורצפות; רק גברים מתמנים לשרים; שהעולם חולק למורים המורים לנו בכל עת מה לעשות, ולתלמידים ולעמך שיאמרו אחריהם אמן.

"הספר האדום הקטן של התלמידים" מנסה לפקוח את עיניכם, לראות את שדה המערכה הערוכה נגדכם. הוא מנסה לעורר בכם את הסקרנות לחשוב על מצבכם, לנתחו ללא כחל וסרק ולהסיק מסקנות.

"הספר האדום הקטן" נכתב במקורו דנית ונדפס בדניה לראשונה בשנת 1969. בעקבות הצלחתו הגדולה תורגם ועובד לשפות אחרות, לרבות אנגלית — במהדורות נבדלות לאנגליה, לאוסטרליה ולארצות הברית. מהדורת אנגליה נפסלה ע"י הצנזורה ונמכרה מתחת

לדלפקים. רק אחרי שנכתבו מחדש 26 עמודים, התיר הצנזור את הפצתה.

כאשר תעיינו ב"ספר האדום הקטן של התלמידים" ותדונו בנושאים המועלים בו יציצו מעל כתפיכם מאות אלפי קוראים צעירים ועמהם מורים לא מעטים מכל אותן ארצות. אולם האתגר המרכזי איננו בניתוח המצב ובהבנתו, כי אם במעשה ובביצוע, בהתארגנות ובמאבק לשיפור המצב.

המצוקה שלכם, קוראות וקוראים צעירים, אינה נחלת מדינת ישראל לבדה. ממשלות ופרלמנטים באשר הם נלהבים יותר לעסוק בבעיות של כלכלה ושל בטחון מאשר בבעיות של חינוך. לא רק בישראל רחוק נושא החינוך מתשומת לב העם ומלב נבחריו (יעידו על כך הפרטיכלים של הפרלמנטים ושל ישיבות הממשלות). הרי מערכת החינוך עוסקת בסך הכל בילדים!

"הספר האדום הקטן של התלמידים" שונה ממהדורה למהדורה, על פי התנאים השוררים בכל ארץ. גם במהדורה העברית המוגשת לכם בזאת הוכנסו שינויים לא מבוטלים לעומת המקור הדני של הספר. שינויים אלה נועדו להתאים את הנאמר בנוסח המקורי של הספר למערכת החינוך ולאורח החיים בארץ.

אמנם לא כל הפרשיות הנתונות במחלוקת במערכת החינוך בארץ נידונות בספר, אך רוח הדברים מתיחסת למערכת כולה. אני מקווה שנשמרה הנימה

הקונסטרוקטיבית, שאינה מסתפקת במחשבה על מצבכם, אלא קוראת למעשים כדי לשפרו. מעל לכל אני מקווה שתקבלו את הדברים ברוח בה נכתבו, לא כמרשם (כעוד מרשם) ולא כתכתיב (כעוד תכתיב) הקובע מסמרות. אני בטוח שאין צורך להדגיש בפניכם במיוחד, שאל לכם לקבל כהכללות אפילו דברים המנוסחים ברוח מכלילה. מי כמוכם יודע שבמערכת החינוך הנוכחית חלקים רבים ושונים, חונקים יותר וחונקים פחות. מי כמוכם יודע שאין תלמיד אחד זהה לתלמיד אחר. אין מורה הזהה עם משנהו ואין שני מנהלים זהים בדיוק — גם אם לעתים הם דומים זה לזה להדהים.

תודתי נתונה ללאה שפירא, שעזרה לי בנאמנות בתרגום הספר, לשמואל לוינסון על שסייע בבדיקת הקטעים המשפטיים ולד"ר יצחק וינוגרד, שעבר על הקטעים הרפואיים.

כמו כן אני מודה לכל אלה שעיינו בכתב היד של המהדורה העברית הראשונה והעירו את הערותיהם.

תודה מיוחדת לבתי רונית ששקדה על טיוטת התרגום ועל עריכת המהדורה הזאת, והביאה אותה לדפוס.

י.ל.

כל המבוגרים הם נמרים של נייר

רבים מכם בוודאי אומרים לעצמכם: הכל אבוד, לעולם לא נצליח להשיג דבר. המבוגרים מחליטים על הכל, ואנחנו מפוחדים או אדישים. אמנם למבוגרים כוח רב מאוד — הם ממש נמרים. אלא שאתם מאמינים יותר מדי בכוחם של המבוגרים. המבוגרים הם נמרים מפחידים, אבל נמרים מניר, ונמרים מניר אינם יכולים לטרוף אף אחד.

מבוגרים וילדים אינם אויבים טבעיים. גם למבוגרים שליטה מעטה בחייהם. פעמים רבות הם עצמם לכודים ע״י כוחות שונים, כלכליים או פוליטיים. גם אתם סובלים מכך.

כאשר המבוגרים מבינים את מצבם האמיתי הם מתחילים לשנות אותו. זאת ההזדמנות שלכם להגיע אתם לשיתוף פעולה. אם תבררו ותגדירו ביניכם לבין עצמכם את הבעיות בפניהן אתם עומדים, אם תחליטו ותפעלו לשנות את מצבכם, בוודאי תשיגו הישגים חשובים, הרבה מעבר למה שאתם מתארים לעצמכם.

אם אינכם מרוצים ואינכם חושבים שהכל מתנהל כשורה, כדאי לכם לקרוא ספר זה בקפדנות. העבירו אותו לידידים ולידידות שאינם מרוצים ממצב

העניינים, או תנו להם אותו במתנה.

כתבנו בספר זה על דברים שונים הנוגעים לכם כתלמידים וכבני־אדם צעירים, וספרנו לכם דברים שאולי מעולם לא הטרידו אתכם.

עולם בית הספר מוכר לכם היטב. כל יום אותה כתה. אותו כסא. ״הבט אל הלוח!״. ״שב בשקט!״. פעמון. הפסקה. פעמון. המקצוע הבא! כל זאת בזמן שבחוץ — רעש, אנשים, תנועה ושינוי. בחוץ — החברה. אך בין בית הספר לבין החברה שבחוץ אין כל מגע. והרי זה אסון ממש. בית הספר הוא חלק מהחברה — עניין זה אנו רוצים להבהיר לכם. כמו כן היינו רוצים להבהיר לכם ששום דבר אינו חייב להישאר מחר כפי שהוא היום, ברגע זה. בספר זה נספר לכם גם על מה שאתה ואת וחבריכם ללימודים יכולים לעשות כאשר אתם רוצים לשנות משהו. ״היה ריאליסט! דרוש את הבלתי־אפשרי״ — זו היתה אחת הסיסמאות שתלמידים חרטו על קירות בתי הספר בעת מרד הסטודנטים בצרפת, באביב 1968.

שימו אותה גם על דגלכם.

אל תקרא ספר זה בנשימה אחת. עבור על תוכן העניינים ובחר לך תחילה נושאים המעניינים אותך במיוחד. קרא קודם עליהם. נסה לנצל את המידע ואת העצות שבספר כדי לברר בעיות המציקות לך ולחבריך וכדי לגבש תכניות לפתור אותן.

מה לומדים ואיך לומדים בבית־הספר ?

מה אתה לומד ? אתה חייב ללמוד שברים עשרוניים, שברים פשוטים ואת מקבילית הכוחות. אתה חייב ללמוד את כמויות המשקעים במעלה הגילוס ובמורדות הרי ההמלייה. אתה צריך לדעת את תולדות אשור ובבל ואיך נברא העולם. אתה צריך לדעת את מרחק הארץ מהשמש ואת קוטרו של שביל החלב.

הבלים אלה ורבים כמותם הם כל כך חשובים בעיני המבוגרים עד שאתה חייב ללמוד אותם, ואין זה משנה כלל מה חשוב לך ומה נראה לך כמיותר.

בית הספר מסתובב סביב השכל והזכרון. לאיש לא איכפת במה אתה מבקש לעסוק או אם אתה מוכשר דוקא למשהו שאיננו כלול בתכנית הלימודים. בית הספר דואג לפתח רק אחדים מכישוריך. בדרך כלל הוא מדכא תוך כדי כך את יתרם.

מקצועות הלימוד הנסתרים

ישנם מקצועות שאינם רשומים בשום תוכנית לימודים. אף על פי כן עוסקים בהם בכל שיעור ושיעור. ואלה הם: סתימת הפה, חריצות, סדר, קפדנות, שיתוף פעולה, השגיות, תחרות, משמעת, יכולת לשאת אי־

צדק, יחס לעבודה, הסתגלות, וויתור, ושוב סתימת הפה וחריקת שיניים.

בית הספר מתנהג כאילו המקצועות הרשומים במערכת השעות הם העיקר. למעשה, המקצועות הנסתרים הם הרבה יותר חשובים. מי שלמד בבית הספר להיות חרוץ ומסודר, להיות ממושמע ולהתאים את עצמו לסביבה, יהיה חרוץ וממושמע ויתאים עצמו לסביבתו גם כאשר יגדל. אנשים חרוצים, ממושמעים ומותאמים לסביבתם אינם גורמים בעיות לבעלי הבית.

תעשיינים וסוחרים יכולים להשתמש בך כי אתה מאמין לפרסומת שלהם וקונה את סחורתם במחירים המופקעים שקבעו.

מנהלי המפעלים והבנקים, הקבלנים והסוחרים הם ציבור קטן, בכל זאת כולנו רוקדים, במידה זו או אחרת, לפי החליל שלהם. הממשלה, לא אחת, מסייעת בידם.

אם בני אדם לא ילמדו להגן על עצמם יהיו המעסיקים והקבלנים למיניהם יותר ויותר עשירים וחזקים, וכל יתר בני האדם יהיו יותר ויותר חסרי אונים.

מצב ענינים זה נמשך כבר זמן רב מאד ומשום כך צריך לשנות אותו.

החזקים מחליטים מה יהיו פני החברה. בית הספר הוא חלק מן החברה. מכאן, שהחזקים קובעים גם מה נעשה בו.

בסופו של דבר, בעזבכם את בית הספר אתם מותאמים בדיוק לדרישותיהם. משום כך מקצועות הלימוד עצמם חסרי חשיבות. משום כך בית הספר הוא אחד מכלי הנשק החזקים ביותר בידי האנשים המעוניינים שהכל יישאר כפי שהוא.

בית הספר ופוליטיקה: הלכה ומעשה

תלמידים רבים, מורים רבים והורים רבים אינם שבעי רצון מבית הספר. כולם יודעים שלבית הספר שני פרצופים. אתה לומד חשבון ותוך כדי כך אתה לומד לציית. אתה לומד כתיב נכון ותוך כדי כך אתה לומד חריצות. אבל איש אינו לומד בבית הספר איך ניתן לשנות משהו שאינו משביע את רצוננו. מדוע אינכם לומדים זאת? כי בעלי השררה אינם רוצים שתלמדו זאת. אפילו מחשבות בכיוון זה מעוררות אצלם חרדה עמוקה. הם חרדים לשררה שלהם. הם חרדים לכסף שלהם. הם גם יודעים שאם תלמדו דברים כאלה שוב לא יוכלו להשתמש בכם באותה קלות.

אם אתם רוצים לשנות משהו בבית הספר בכוחות משותפים, אם אתם רוצים לבטל בחינות, אם אתם רוצים להשתתף בהכרעות, או אתם רוצים לשים קץ לעונשים אתם בעצם מתחילים לחשוב מחשבה פוליטית בעולמכם הצר. וכאשר אינכם מסתפקים

בחלומות על שינויים להלכה אלא נגשים להיאבק למענם, אתם עוסקים בפוליטיקה למעשה.

מובן מאליו שבית הספר יודע שאתם רוצים לשנות משהו. בית הספר גם יודע שיש בכוחכם לעסוק בפעילות פוליטית.

על מנת להרגיע אתכם מרשים לכם מדי פעם להשתעשע בשנויים. משתפים אתכם במועצת התלמידים, כל זמן שלא תנסו, חלילה, לשנות משהו משמעותי. אתם אפילו מוזמנים להשתתף בהכנת תעודות, כל זמן שלא יעלה על דעתכם לדרוש את בטולן!

אתם גם יכולים לשוחח כאוות נפשכם על שתוף בהכרעות, כל זמן שאין אתם דורשים להשתתף בהכרעות. פה ושם אפילו קיים מקצוע לימודים הנקרא פוליטיקה, אבל אוי למי שמסתבך במעשה פוליטי. העשיה הפוליטית אסורה בבית הספר. המבוגרים, בעלי השררה, אינם רוצים שתתרגלו לפעולה פוליטית בבית הספר. שמא תסתבכו בפעולה פוליטית כשתהיו מבוגרים.

ביה"ס נטול פוליטיקה — זהו תפקידו הפוליטי. מרבית המורים גאים על כך שאינם פוליטיים, כי בעיניהם הפוליטיקה היא "עסק מלוכלך". מרבית המורים גם מאמינים בתום לב, שבית הספר הוא בלתי פוליטי. מורים כאלה אינם מבינים את תפקידם.

לימוד גרוע מהו?

כולם אוהבים ללמוד. אבל מורים רבים חושבים שתלמידים צריכים לפתור גם תרגילים משעממים. הם חושבים שרק כך תלמדו מה דרוש לאדם כדי למלא את חובותיו. בשיעורים כאלה ובתנאים כאלה סופכם שלא תלמדו דבר.

• כל מה שאמרנו כאן נתגלה על ידי הפסיכולוגים. אבל עדיין רבים המורים ורבים ההורים שאינם יודעים

— שכאשר אתם משתעממים אינכם לומדים דבר.
— שכאשר אין לכם חשק וענין בעבודה — אינכם מסוגלים להתרכז.
— שכאשר אינכם מתרכזים — אינכם לומדים דבר.
— שכאשר אתם עייפים ויש לכם מצב רוח רע — אינכם לומדים דבר.
— שכאשר אינכם מבינים משום מה עליכם ללמוד ענין זה או אחר, אתם מתקשים ללמוד.
— שכאשר רק המורה מדבר, אתם מתקשים ללמוד.
— שכאשר אסור לכם לחשוב על פשר הדברים שאתם חייבים ללמוד אותם, הלימוד שלכם אינו תופס.

לימוד טוב מהו?

כדי שתוכלו ללמוד, חשוב מאד

— שיהיה לכם חשק ללימודים,
— שתמצאו ענין בחומר,
— שתבינו משום מה עליכם ללמוד את הדברים,
— שתהיה לכם הזדמנות לתרום את תרומתכם לנושא,
— שתיישמו את הדברים שאתם לומדים אותם,
— שתשתפו פעולה עם תלמידים אחרים.

והדבר החשוב ביותר הוא, כמובן

— שלא תשתעממו.

כאשר אתם סבורים שיש לכם עסק עם מורה שאיננו יודע ללמד, מדוע לא תנסו לעזור לו ולהושיט לו כתף בשיפור השיעורים שלו? (לענין זה, קראו את הקטע: "איך אפשר להשפיע על מורה?")

אתם משתעממים. גם אין נותנים לכם להתבטא. מדוע לא תעירו על כך למורה, המעונין בוודאי שתלמדו. מרבית המורים חדורים רצון כן לעשות את שיעוריהם מענינים. גם הם נהנים יותר משיעורים מענינים.

מדוע לא תשאלו אותם אם אין ברצונם להפיח יתר רוח חיים בשיעוריהם? אם ימאנו לדבר אתכם, דברו עם מנהל בית הספר. זכותכם היא לקבל שיעורים טובים. הלא אתם הראשונים המגלים כמה גרועים השיעורים. אתם משתעממים ומפריעים ומבזבזים חלק משנות חייכם היפות ביותר.

לקראת הוראה משופרת

השאיפה לשיפור ההוראה מחייבת מאמץ ונכונות להירתם למשימות. ייתכן שנוח לכם שעיקר הנטל יהיה מוטל על המורה. אבל בדרך זו אינכם לומדים הרבה ואתם מש־תע־מ־מים. בהחלט אפשר להגיע להוראה אחרת. בהחלט אפשר שהמורה לא יסתפק בהרצאה יבשה של דברים שרשם מפי המורים שלו באוניברסיטה, בשמיעת שיעורי הבית שהכנתם ובמתן שיעורי הבית החדשים.

ישנן אפשרויות רבות וטובות יותר ללמוד. ישנן דרכים להגיע לשיעורים אחרים והרבה יותר מעניינים.

החיים במשבצות

בשעות שאתם נמצאים מחוץ לכתלי בית הספר אתם חיים כמו כל יתר בני האדם. אתם ישנים הרבה, מתרחצים מעט, מדברים ללא הרף, אוכלים לפעמים, מחשבנים חשבונות, קוראים וכותבים כשזה דרוש לכם, מאזינים למוסיקה, מרבים להתרוצץ, מתאהבים מדי פעם, יושבים בבית השמוש, מתבוננים בטלביזיה, חולמים חלומות בהקיץ, משתמטים מעבודת בית, מכינים עתון תלמידים וכיוצא באלה מעשים ומחדלים. את כל הדברים האלה אתם עושים לפי הצורך ולפי החשק שלכם. בבית הספר מלמדים אתכם אחרת. לא בערבוביה, כי אם במשבצות, מנות מנות. מנות אלו

נקראות מקצועות. בעצם, כמעט ואין ביניהם שום קשר.

האם חשבתם פעם מה היה עושה בית הספר לו היו החיים משחק כדורגל? אפשר להניח שחלקים מהמשחק היו הופכים למקצועות. כך בודאי הייתם לומדים מקצועות כמו "בעיטה מאחד עשר מטר", "ראשיות", "כדרור", "בעיטה למרחק", ואת מקצוע "העין העקומה". בין כל המקצועות האלה לא היה שום קשר כלל. מובן שבתכנית בית הספר לא היה מקצוע הנקרא 'כדורגל'. גם תלמיד שהיה מצטיין בכל אחד מהמקצועות הללו, לא היה מסוגל לשחק כדורגל.

כך נוהג בית הספר היום. גם מי שמצטיין בכל המקצועות אין לו מושג על הקשר ביניהם.

מהי מערכת שעות?

בבית הספר אוהבים חוק, סדר ושלווה מעל לכל. רוצים שעבודת התלמידים והמורים תהיה מאורגנת עד הסוף. רוצים שלתלמידים ולמורים תהיינה הפסקות באותם הזמנים. כך יותר קל לפקוח עליכם עין בהפסקות. אין אסון יותר גדול בביה"ס מכיתה הנשארת בלי מורה. שמא תברחו או תפתחו במהפכה, חלילה. בביה"ס מתעלמים מכך שיחס כזה פוגע בכם, וחותר תחת רצונכם ללמוד.

על מנת להבטיח שתלמדו את את כל המקצועות חייבים להחליט כמה שעות גיאוגרפיה וכמה שעות תנ"ך יהיו לכם מדי שבוע. משום כך מחליטים כמה שנים מראש כמה משבצות בדיוק יוקצו לכל אחד ממקצועות הלימוד, וכיצד יתחלקו השעורים בין הימים השונים. כדי לשמור על מצפון נקי מכינים לכם מערכת שעות מפורטת. מערכת השעות כפי שאתם מכירים אותה בבית הספר הומצאה לראשונה בימי הביניים, לפני כמה מאות שנים טובות. אפשר בהחלט להעלות על הדעת מערכות שונות. אפשר, למשל, להכין מערכת שעות לשבועיים, ובדרך זאת לדון בכל מקצוע ומקצוע במשך כמה שעות רצופות. בעצם אין כל סיבה מדוע לא יוקדש מדי פעם יום תמים למקצוע מסויים, כמו הימים המוקדשים לטיולים. אבל ברוב בתי הספר עדיין אוהבים חוק וסדר על פי מערכת שעות שבועית מרובעת.

ישנם בתי ספר בהם בטלו את שיטת הכתות המקובלת. פעם מכנסים שם מאה תלמידים לדיון פתוח באולם עגול או לשירה בציבור. בימים אחרים עובדים בקבוצות קטנות, כדי לאפשר לכל תלמיד להתבטא. כמו כן אפשר להכין מערכת שעות לא עפ"י גיל הילדים בלבד כי אם עפ"י התעניינותם ורמתם במקצועות השונים. וישנן עוד אפשרויות. אבל תמיד פשוט יותר ונוח יותר להמשיך ולהשתבץ בדרך

המשבצות המקובלת. וכי מי קבע שאתם יודעים עברית די הצורך כאשר אתם לומדים עברית שמונה שעות בשבוע? אולי המורה שלכם הוא כ"כ גרוע שלא יצליח ללמד אתכם אפילו בשש עשרה שעות? אולי המורה שלכם כל כך מוצלח שיצליח ללמד אתכם בארבע שעות? אולי העברית שלך גרועה מזו של חבריך לכתה, והם לומדים בשמונה שעות מה שאינך מסוגל ללמוד אפילו בשש עשרה שעות? מערכת השעות מכתיבה לכולכם מספר שעורים זהה.

עשה לך תכנית לימודים משלך!

ישנם מורים המתקדמים מפרק לפרק בספר הלימוד, ללא תכנית משל עצמם. בכך הם עושים את הלימודים משעממים. מורה טוב עושה לעצמו תכנית לימודים מקיפה משלו. עשו גם אתם כמוהו. אף אתם, הכינו לעצמכם תכנית לימודים מקיפה.

שנות הלימוד שלכם יהיו הרבה יותר מועילות ולימודכם יהיה מהנה יותר אם תדעו בעוד מועד לקראת מה אתם הולכים. מדוע לא תבקשו מהמורים שיעזרו לכם בבירור ובליבון תכניותיכם? בקשו מהם להסביר לכם, איך משתלבים המקצועות השונים בשנים הקרובות במסגרת בית הספר? לאן מובילות המגמות? מה יועילו לכם המקצועות השונים בכל

אחת מהאלטרנטיבות עליהן אתם חושבים כשאתם מתכננים את עתידכם?

נושאים מומלצים

לא פעם אומרים לכם שבית הספר מתכוון להכין אתכם לחיים. לקראת הדיונים בהרחבת הפעילות של בית הספר לעניינים שיש להם נגיעה ממשית לחיים מוצעים כמה נושאים לשיקול דעתכם:

— מילוי טפסי מס הכנסה,
— קריאת כתובה וחוזים אחרים, לרבות האותיות הקטנות שבהן,
— תיקון קצר תקר שטקר ריצ'רצ' וברז.
— תפירת כפתורים, שטיפת רצפות וכלים,
— רכישת דירה והשגת הלוואות ומשכנאות,
— שכירת חדר, מחסן, מכונית ובית מלאכה,
— ניהול חשבון בנק ומיזוגי בנקאות (דוגמא: מה ההבדל בין משכנתא להלוואה, בין תמ"מ ופז"ק?),
— קריאת עתונים; איך להיזהר ממידע ומפרסומת,
— בחירת בן־זוג, דירה, מכונית תוך השוואת מעלות וחסרונות, כגון השכלה, כיווני רות ובטיחות,
— עזרה ראשונה,
— תקתוק,
— נהיגה במכונית פרטית וברכב ציבורי,
— בישול יצירתי וחיתול תינוקות,

— זכויות הצרכן,
— איזון תקציבים של יחידים ושל משפחות בימי אינפלציה.

שעות הפנאי

מערכת החינוך, כפי שהיא פועלת היום, מכשירה אתכם פחות מכל להתמודד עם בעיה מרכזית בחיי כולנו, הלא היא בעיית הפנאי. בשנות חייכם היפות ביותר אתם עסוקים רוב שעות היום במילוי הוראות מגבוה ובסיפוק הצפיות והדרישות של המבוגרים. אינכם לומדים לכבד את עצמכם כנותני הוראות וכמחליטי החלטות. אינכם לומדים איך לדעת, מתוך חייכם שלכם, מה גורם לכם תענוג ומה באמת אתם אוהבים לעשות. ואז, יום אחד, בשעת החופש הראשונה שלכם (וזו מגיעה אל רובכם כשאתם כבר בני עשרים ואחת, אחרי השירות הצבאי) אתם מוצאים את עצמכם לפני סימן שאלה. ללא משימה להירתם לה, ללא עול לשים על כתפיכם נראים החיים ריקים מתוכן.

מבחינתכם, אם כן, שעות הפנאי יכולות להיות השעות החינוכיות ביותר. בשעות אלה אתם מחליטים מה לעשות וכיצד. בשעות אלה אתם לומדים, לא פעם, מה אתם אוהבים ובמה כדאי להמשיך ולעסוק גם כאשר תתבגרו.

אם תדעו להגות משעות הפנאי שלכם, ולהפוך אותן

למשמעותיות כאשר אתם בגיל בית הספר, תדעו בבוא העת להנות מהן גם אם לא תעסקו בעתיד במקצוע שילהיב אתכם במשך כל שעות היום.

בכל אלה, גדולה בחייכם חשיבותן של שעות הפנאי, שהן שלכם בלבד.

הוריכם, מוריכם ומבוגרים אחרים מפחדים מכם. הם מפחדים מהתנהגותכם, מתלבושתכם, מהזקנים שלכם, מהקרחות שלכם ומשערכם המשתלשל עד למותניים. במיוחד מפחדים כאשר הם רואים אתכם עושים דברים שאינם מסוגלים לשאת. אם תשאלו, יאמרו שפחדם הוא לטובתכם. הם אינם רוצים, כך יאמרו, שתהיו אומללים. אבל כאשר הם מדברים על אומללות הם מתכוונים בסך הכל לומר שלדעתם הנכם לא־יוצלחים, או חסרי־עתיד אך ורק מפני שהחלטתם לנהל את חייכם אחרת משהם ניהלו את חייהם. הם היו רוצים שתרוויחו יותר משהם הרוויחו, שתעבדו במקצוע יותר מעניין, או פחות מעייף משלהם, ושתגיעו להשגים אשר הם לא זכו להשיגם.

צפיות אלו של ההורים כבודן במקומן מונח. אל תניחו להן להכביד עליכם לחיות את חייכם על פי תפיסתכם. זכרו: שעות הפנאי שייכות לכם ותוכנן נתון לשיקולכם בלבד.

כך מלמדים תשעה מתוך עשרה מורים

תשעה מתוך עשרה מורים מעבירים את הזמן בהעברת חומר. הם הקובעים על מה תדברו, מה עליכם לקרוא ומה עליכם לכתוב. מדי פעם הם מפנים אליכם שאלות או מטילים עליכם משימות. אולם כשהם שואלים אתכם, על פי רוב הם אינם מעוניינים לשמוע את דעתכם על הדברים בהם מדובר. לא אחת הם רוצים לתפוס אתכם "על חם", שעה שאינכם מקשיבים, או שהם מבקשים לבדוק אם אמנם אתם מזדהים עם השקפותיהם. לא פעם הם שואלים שאלת תם אך ורק כדי שלא תשכחו שהם עדיין בכתה.

כבר לפני שנים רבות גילו שארבעים וחמש דקות הן פרק זמן ארוך מדי ללמד כך. אף על פי כן, גם היום נמשכים השעורים ארבעים וחמש דקות. גם היום עדיין מלמדים כך.

כדי שלא תירדמו לגמרי נעזרים כמה מורים בשקופיות, ברשמי־קול, בסרטים ובקביים אחרים. הלא הם עזרי ההוראה. לפעמים הם מחלקים לכם בסוף השיעור חומר קריאה לבית לקראת שיחה בכתה. לפעמים מחולק השיעור באופן כזה שאתם גם כותבים, גם קוראים וגם מדברים. אף על פי כן, נשאר השיעור שיעור חזיתי, פרונטלי, בלע"ז. המורה ניצב כשגבו אל הקיר ואתם יושבים מולו, שורות שורות. לא בחצי גורן; לא במעגל; כי במעגל ובחצי־גורן אתם יכולים

להסתכל זה בזה ולעודד זה את זה במבט פתוח.
בכל מקרה המורה לבדו קובע מה קורה, מה יקרה,
ומתי יקרה מה שיקרה.

כך מלמד המורה העשירי מבין העשרה

המורה העשירי מבין עשרה מורים אולי ירשה לכם להחליט בעצמכם אם אתם מעדיפים לעבוד לבד, או בזוגות או בקבוצות יותר גדולות. אולי אפילו יעודד אתכם לקבוע בעצמכם, באיזה נושאים מבין הנושאים בתחום התמחותו הייתם רוצים לעסוק. אחרי שהוא יסכם אתכם משימה מתאימה, יתן לכם עצות שונות, כיד כשרונו הטובה עליו. את כל יתר המלאכה ישאיר בידיכם. יתכן שהוא ישלח אתכם לכאן או לשם לאסוף מידע וחומר. יתכן שהוא יסתפק ברמזים כלליים ויטיל עליכם להתארגן בכוחות עצמכם.

קיצורו של דבר, מה שנראה במבט ראשון כעניין של מה בכך, מתגלה לא אחת כמשימה קשה למדי. אבל בסופו של דבר אתם לומדים משהו.

מובן מאליו שישנם מקצועות בהם אתם רשאים להחליט בעצמכם איך ומה אתם אוהבים לעשות. על פי רוב אלה הם אותם המקצועות שהורים ומורים תמימי דעים שהם חסרי כל תכלית ושטויות מוחלטות. מקצועות כאלה הם למשל מלאכה, ציור, ומלאכת-יד.

כאשר יזדמן לכם מורה שיזמין אתכם להחליט בעצמכם על לימודיכם, נצלו היטב את ההזדמנות הזאת, והסבירו לו פנים. זכרו, המורה עצמו אינו בטוח במעשיו. יתכן שאינו בקיא בדרכי ההוראה החדשות הללו. מעל לכל, יתכן שהוא פותח פחד מוות מפני הביקורת של יתר המורים, שאינם רואים בעין יפה את החופש שהוא מעניק לכם. יתכן שהם לועגים לו על כך שהוא מנסה לעשות אתכם משהו חדש. הוא גם חייב להביא בחשבון שאולי אינכם אוהבים אותו ואת שיטתו החדשה. כל המורים רוצים שיאהבו אותם. בכוחכם הוא לעשותם אהובים או שנואים.

וכאשר משעממים

כאשר אתם משתעממים בשיעורים ואינכם מצליחים להשפיע על המורה לשנות את שיעוריו, תמיד נשארת לכם האפשרות לברוח. כמה משיטות הבריחה הללו מוכרות לכם היטב:

— אתם מציירים בספרים.
— אתם משחקים בסרגל ובמחק.
— אתם בונים טיסני נייר מתחת לשולחן.
— אתם חושבים על מה שתעשו אחרי גמר הלימודים.
— אתם קוראים בלשים, סינרומנים, או חוברות פורנוגרפיות מתחת לשולחן.

— אתם חולמים בהקיץ על בית ספר יותר מאושר ועל עולם יותר טוב.

טבעי שאתם מחפשים לכם דרכי בריחה כאלה. הרי לכם כמה רעיונות נוספים:

— תכננו לכם עסוקים לשעות הפנאי. החליפו עם חבריכם רשמים על סרט או מחזה טלביזיה, או על עניין אחר המרחף באויר.
— העבירו בכיתה פתקאות עם תגובות לנעשה מסביב. (להגנתכם העצמית מותר לכם להעביר פתקאות בעילום שם. הלא רק מאימת המורה אתם מעלימים את שמכם).
— כתבו רשימה לאחד העתונים, אולי על החוויות שלכם באותו שיעור עצמו.
— עיינו ב"ספר האדום הקטן של התלמידים."
— אתם יכולים לקחת ספר קריאה ולהסוות אותו כספר לימוד בכריכה מתאימה שלא תנקר את עיני המורה.
— פנקס רישומים שצורתו כצורת מחברת רגילה יקל עליכם לעסוק בציור כאוות נפשכם ובאין מפריע. המורה בוודאי יחשוב שאתם רושמים את מוצא פיו. במרוצת הזמן אולי יתברר לכם מה שלא התברר לכם בכל שיעורי הציור, שאתם בעצם ציירים מוכשרים ושבדעתכם להשתלם בציור, או במקצוע קרוב.

— בוודאי ישנו מכתב שמזה זמן רב אתם רוצים לכתוב אותו. עכשיו הזמן לעשות זאת. אנו מצדינו נשמח מאד אם תשלחו לנו מכתב ובו תגובות על "הספר האדום הקטן של התלמידים," או הערות שנוכל להיעזר בהן במהדורה השנייה (הכתובת: "הוצאת יובל", ת.ד. 5232 ירושלים).
— כיתבו שירים. במרוצת הזמן אולי יתברר לכם ש.....

איך ניתן לשפר את השיעורים?

המורים שלכם יודעים ששיעורים צריכים להיות מעניינים. השיעורים מעניינים כאשר אתם פעילים. אתם פעילים כאשר אתם מתבטאים, בדרך זו או אחרת. האזנה ממושכת לדברי מורה, הנאמרים בקול אחד, משעממת ומרדימה. נסו להסביר למוריכם עד כמה שיעורים כאלה מעיקים עליכם. הסבירו להם שאתם שייכים לדור הטלביזיה ורגילים לקצב שונה מהקצב שלהם. הסבירו להם שאין זה נאה שיעשו לכם בדיוק מה שעוללו להם.

אל תהססו להפנות אל מוריכם שאלות גלויות לב ונוקבות, בעל פה או בכתב.

שאלו אותם למשל:

— מדוע השיעורים כל כך חדגוניים?

— מדוע אין אתם רשאים ללמוד ולהגיש עבודות־בית בקבוצות?
— מדוע תמיד רק הם מחליטים מתי לעבור מעניין לעניין?
— מדוע אתם חייבים להיצמד לכסאותיכם במשך כל השיעור?
— מדוע אין מרשים לכם להתמתח, לשבת על השולחנות או על הרצפה, כמו בפעולות של תנועת הנוער?
— מדוע אף פעם לא דנים בגילויי לב בשיעורים שהיו, על מנת להוציא מהם לקחים לחיוב ולשלילה לגבי המשך הלימודים?
— מדוע אף פעם לא לומדים יחד עם כיתה אחרת?
— מדוע תמיד מסתפקים במה שכתוב בספר הלימוד?
— מדוע תמיד לומדים תחת לחץ? איזה נזק יצמח מכך, שנלמד בנחת?
— מדוע לימודים מתמקדים רק בספרים ובתמונות?
— איך הפכו אנשים מן השורה למליונרים?

איזו תועלת מביאים השיעורים?

תחילה, ישיבו מוריכם על שאלות אלו ועל שאלות הדומות להן בקיצור נמרץ, ואולי בחוסר סבלנות. אל תירתעו. המשיכו לשאול אותם.

התכוננו לדיונים בעזרת סיכומים של השיעורים

האחרונים. כך יתברר אם שיעורי החשבון היו באמת דומים זה לזה בדיוק: חזרה על שיעורי בית, פתרון תרגילים מתוך הספר, שיעורי בית חדשים, וחוזר חלילה.

ייתכן ששיעורים שלמים עוברים בגביית תשלומים או בסידורים אחרים, או בהמתנה למורה שאינו מופיע. אל תשלימו עם זאת.

בכל אופן, כדאי שתעשו מאמץ להשיג את תכניות הלימודים. אל תהססו לדרוש דיון בתכניות הללו. אתם משקיעים בבית הספר יותר מכל האחרים. אין להעלות על הדעת שלא תזכו להביע דעה על המשימות ועל המזימות שהמבוגרים הכינו למענכם.

באיזו שעה מתחיל בית הספר?

על פי רוב מתחילים הלימודים בביה"ס בשעה שמונה בבוקר. בבתי ספר רבים נהוגה לפעמים שעת אפס המתחילה בשעה שבע, ואז אתם והוריכם נאלצים לעיתים לקום לפני השעה שש. בבית הספר חושבים שאתם מיטיבים ללמוד דווקא בשעות הבוקר המוקדמות, ולא כך הוא.

רובכם ככל שאתם משכימים קום כך אתם עייפים יותר ומתקשים ללמוד. אם כן, מדוע מתחיל בית הספר בשעה שמונה, בקיץ ובחורף? אמנם גם במשרדים רבים מתחילים לעבוד בשעה שמונה, לפחות להלכה. בבתי

חרושת מתחיל יום העבודה בשעה שבע. שם עובדים, לעיתים, במשמרות מפני שרק בעבודת משמרות ניתן להגיע לניצול מלא של המכונות ושל העובדים.
אבל אתם אינכם עובדים במשמרות. בבית הספר אין מכונות שניתן לנצל אותן ניצול יותר יעיל. שעת האפס נועדה אך ורק לעזור לבית הספר לסדר את כל המשבצות במערכת השעות עד שעת הצהרים, לנוחיותו. כך גם ניתן למורות לשוב הביתה בשעה נוחה ולבשל לילדיהן ולבעליהן את ארוחת הצהריים.
דברו עם מוריכם ועם הוריכם. הפצירו בהם לבטל את שעת האפס. אם יסרבו, הברירה בידכם לאחר לבית הספר — מפני שאמא לא יכולה להשכים קום, או מפני שאינה רוצה להשכים קום, או מפני שהשעון המעורר לא פעל, או מפני שלא רציתם להפריע לאיש בשנתו, או מפני שבדרך היתה תנועה סואנת מדי, או מפני שבערפל שפקד את השכונה עלה בידכם רק בשעה שמונה לזהות את בנין בית הספר.

יום לימודים ארוך

מזה שנים אחדות מדברים אצלנו, השכם והערב, על יול״א, יום לימודים ארוך, ועל יוחא״ל — יום חינוך ארוך. פה ושם נהוג יום לימודים ארוך הלכה למעשה.
בבית ספר עם יום לימודים ארוך אתם:
— מגיעים לבית הספר בשעה יותר מאוחרת.

— משתתפים בפחות שיעורים לפני הצהרים.
— מקבלים בבית הספר ארוחת צהרים לא רעה, חנם.
— נהנים מהפסקת צהרים ארוכה למגוחה, לקריאה או למשחק. אחרי הפסקה כזאת יש לכם עוד כמה שיעורים, אבל שוב לא יהיה עליכם להכין שיעורי בית.
— אין לכם שעות אפס.

כל בעלי המקצוע תמימי דעים שבית ספר לחצי יום הוא רק חצי בית ספר. הוא מתאים איכשהו לילדים המקבלים אחרי הצהריים שיעורים פרטיים, או שהוריהם עוזרים להם בלימודיהם. הסיבה לכך שאין אצלנו יותר בתי ספר עם יום לימודים ארוך נעוצה בכסף.
— אין כסף לארוחת צהריים.
— אין כסף להעסקת מורים נוספים.
— אין כסף לחדרי לימודים ולעזרי הוראה.

כסף הוא ענין של סדרי עדיפות. לכן אפשר לומר, במילים אחרות, ש—
— לא מספיק חשוב לתת ארוחת צהרים.
— לא מספיק חשוב להעסיק מורים נוספים.
— לא מספיק חשוב להקים חדרי לימוד ולקנות עזרי לימוד נוספים.

מדוע לא תביעו גם אתם את דעתכם לפני משרד

החינוך על סדרי העדיפות שלהם? סדרי עדיפות אלה קובעים את איכות החינוך שאתם מקבלים.

ספרי לימוד

הוצאת ספרי לימוד, לפחות במקצועות הנפוצים ביותר, היא עסק מכניס מאוד (הראשון שגילה זאת היה יוהאנס גוטנברג, ממציא הדפוס, בכבודו ובעצמו). חלק מספרי הלימוד בהם אתם משתמשים הוצאו לאור על ידי משרד החינוך, או שהוכנו על ידי המשרד ונמסרו אחר־כך להוצאות ספרים מסחריות.

ספרי הלימוד הם עסק כל כך טוב שספרים לא מעטים מודפסים מזה תקופה ארוכה, מדי שנה בשנה. כדי שתזדקקו לספרים חדשים מדי שנה, ולא תוכלו להעביר ספרים לאחים או לחברים מכיתות יותר נמוכות, מוציאים אצלנו מהדורות חדשות לבקרים. על פי רוב, נבדלות מהדורות אלו זו מזו רק במעט, למשל במספור העמודים או במקצת מן החומר. למורים נוח שיהיה לכולכם אותו ספר בדיוק. וגם לסוחרי הספרים נוח לחייב אתכם לקנות אצלם ספרים חדשים, מדי שנה. מכל מקום, זה מכניס להם כסף, להם ולמחברים.

אל תשלימו עם הפקרות זאת. לקראת סוף שנת הלימודים, שנסו מתניים וארגנו בבית הספר יריד למכירה ולקנייה של ספרים משומשים. בשום פנים

אל תסכימו לקנות מהדורות חדשות של ספרי לימוד יקרים אם הן דומות למהדורות הישנות, שניתן לקנות אותן במצב משומש. (על פי תקנות משרד החינוך, מותר להוציא מהדורה חדשה רק אחת לחמש שנים).

את מרבית ספרי הלימוד אין כל עניין להחזיק ברשותכם. הם פשוט לא מעניינים עד כדי כך. ומדוע לא תנצלו את האפשרות למכרם בכסף? זה טוב לכם ומוזיל את לימודיהם של ילדים אחרים. מכל מקום, כדאי לכם לשמור על הספרים שבידיכם כדי שתוכלו לקבל עבורם מחיר טוב.

ספרי לימוד שונים רוצים כביכול לסייע לכם בכך שהם משאירים מקום לתרגילים ולתשובות בגוף הספר. אבל אל־נא תשלו את עצמכם. המטרה האמיתית של "טריק" זה היא לפסול את הספרים לשימוש חוזר. פשוט רוצים להכריח אתכם ואת הוריכם לקנות רק ספרים חדשים. האמת היא שאין זה כלל נוח לכתוב בספר. הרבה יותר קל ונעים וגם הרבה יותר זול לכתוב במחברת. אז אפשר לזרוק את המחברת ללא כאב־לב, ולמכור את הספר לאחר. כל מה שעליכם לעשות, הוא להתארגן בבית הספר כך שהספרים בהם יש מקום לתשובות יישארו ריקים מכתב־יד. כך ניתן להשתמש בהם שוב ושוב.

משהו על "ספר המורה"

ספרי לימוד רבים, ובמיוחד מבין ספרי הלימוד החדשים שהוכנו על ידי משרד החינוך, יוצאים לאור בצמידות ל"ספר המורה". "ספר המורה" הוא אוצר בלום של ידיעות מועילות למורה, כדי שיהיה מוכן היטב לשיעורים בלי להתאמץ הרבה. לא פעם מתיחסים הספרים אל המורים שלכם כאילו הם ממש מטומטמים. מעתיקים למענם כל שאלה ושאלה המופיעה בספר הלימוד, באותו סדר עצמו, ולכל שאלה מספקים למורה את התשובה הנכונה, בקיצור מירבי. זו גם התשובה שמורה ממוצע מצפה לשמוע מכם. מדוע לא תעשו לו טובה, ותקלו עליו את מלאכתו? ערכו מגבית קטנה והפעילו את כל הקשרים, כדי להשיג את הספרים הללו. הם מועילים למורה מן השורה (אחרת הרי לא היו טורחים להכין אותם!); קל וחומר שהם יועילו לכם. ואז, אחרי שאתם והמורים תגמרו בכוחות משותפים עם "ספר התלמיד" ועם "ספר המורה" ועם "מחברת העבודה", תתפנו סוף סוף לעסוק במקצוע ובשאר דברים העומדים ברומו של עולם.

שיעורי בית

בית הספר אינו מסתפק בכך, שהוא מארגן עבורכם את השעות שאתם מבלים בין כתליו. הוא מנסה

להשתלט גם על שעות הפנאי שלכם, ולארגן אותן כראות עיניו. והיות ושעות הלימוד אינן מספיקות כדי ללמד אתכם כל מה שצריך, נותנים לכם גם שיעורים הביתה. כי שיעורי הבית מקלים על מערכת השיעורים, הגדושה יתר על המידה.

על פי רוב הופכים שיעורי הבית עד מהרה לעניין שבשגרה, כאילו אין להם תכלית אחרת אלא למלא חורים בשעות הפנאי שלכם. וזה כמובן עצוב מאוד. האין זה עדיף ששעות הפנאי יעניקו לכם הזדמנות לעסוק בדברים הקרובים ללבכם ואתגר להשוב מחשבות משל עצמכם? מתי יהיו לכם הזדמנות ואתגר כאלה אם לא בשעות שלאחר הלימודים בבית הספר?

למורים רבים אין שום מושג עד כמה מעיקים עליכם שיעורי הבית שהם מטילים עליכם. כמה מהם יודעים, שאתם נאלצים להכין את שיעורי הבית באותו חדר בו מצטופפים יחד יתר בני המשפחה, לצפות בטלביזיה? כמה מהם יודעים שאתם מקדישים מדי בוקר שעה או שעתיים, למן זריחת החמה, כדי להביא לחמניות לדיירי השכונה או כדי לחלק להם עתונים, על מנת להרויח מעט דמי כיס? ואולי פשוט יש בשעות הפנאי עיסוקים אחרים, הקרובים מאוד ללבכם, החל בהדרכה בתנועת נוער וגמור בנגינה או בספורט.

(רק אתם יודעים כמה זמן נדרש ממדריכי תנועת נוער הלוקחים את תפקידם במלוא הרצינות).
אם אתם מרגישים שקשה לכם להכין שיעורי בית, מכל סיבה שהיא, דברו על כך עם המורה שלכם. להילופין, כנסו יחד את כל חבריכם, שיש להם בעיות דומות, ובקשו רשות להכין את השיעורים בבית הספר, אחרי שעות הלימוד.
אם אתם מרגישים שעול השיעורים כבד מדי, או אם אתם מרגישים שהשרב כבד מנשוא ואתם זקוקים להפוגה של כמה ימים, אל תעברו על העניין בשתיקה.
זכרו, מרבית המורים וכמו גם רוב ההורים אינם מתארים לעצמם שאתם מסוגלים להתקדם בלימודים בלי להכין מנה יומית גדושה של שיעורי בית. העפרונות המכורסמים והצפורניים המכורסמות נראים להם חיוניים להצלחה בלימודים, ובד"כ הם חושבים ששיעורי הבית, שהיו טובים לפני עשרים שנה, טובים גם היום. ספרו להם שבשבדיה בוטלה חובת שיעורי הבית לפני שנים.

האם הורים יכולים לעזור?
זכרו, שיעורי הבית מיועדים לכם, לא להוריכם. רוב ההורים גם אינם מסוגלים לעזור כי החומר שאתם לומדים נשמט מזכרונם מזמן, אם בכלל למדו

אותו אי־פעם. דרכי הלימוד היום אינן מה שהיו אז, באותם ימים רחוקים. לכן קל כל כך להסתבך עם הוריכם בויכוחים או בעימות בלתי נעים. אם הוריכם מסוגלים ורוצים לעזור לכם בעבודת הבית, כל הכבוד. מתוך כבוד עצמי ומתוך הגינות, תזכירו כמובן את דבר העזרה שקיבלתם, ולא תנסו לקשור לעצמכם במירמה כתר שאינו מגיע לכם בדין.

אם לא הבנתם חלק כלשהו משיעורי הבית, וגם החברים, ההורים והשכנים לא הצליחו לעזור, אל תכינו את השיעורים! אל תהסס לפנות למורה, לומר לו את הדברים לאשורם.

הונאה או שיתוף פעולה?

כאשר אתם מעתיקים תשובות ממחברת של חבר או מן הנספח של ספר הלימוד, זו הונאה. שיתוף פעולה פירושו, לעבוד על תרגיל יחד עם אחרים, תוך גיוס כל הידע וכל התושיה שלכם. ישנם מורים, שבעיניהם גם עבודה משותפת היא הונאה. שאלו אותם, איך לדעתם תוכלו לעשות עבודה משותפת שאינה נחשבת להונאה?

מדוע לא תעשו לכם הרגל, להתכנס לעתים מזומנות למסיבת־שיעורי־בית, כדי להכין את השיעורים בחברותא? אם תיטיבו להיעזר זה בזה, יישאר לכם די זמן לחגיגה עליזה. אך אל תפריזו בהעתקות

מחברים. כדאי בהחלט לפתור מדי פעם כמה תרגילים באופן עצמאי.
לא פעם תגלו שחבר זה או חברה זאת מסוגלים להסביר דברים בשפה שהיא יותר מובנת משפתם של המורים. במבצע שיעורי בית ניתן, כמובן, להיעזר בטלפון. ורק אל תשכחו: אם יש לכם קו משותף, יהיה נחמד מצדכם אם תזהירו את השותפים לקו בעוד מועד ותתנו להם הזדמנות נאותה לסדר את העניינים הדחופים שלהם לפני שאתם משתלטים עליו.
במתמטיקה, בפיסיקה ובכמה מקצועות אחרים טוב שספרי הלימוד נותנים לכם את הפתרונות לתרגילים, כדי שתוכלו לבקר את עבודתכם ולראות אם עלה בידכם להגיע אל הפתרונות הנכונים. אבל אם אתם פשוט מעתיקים את הפתרונות מן הנספח, בלי לפתור את התרגילים, זוהי הונאה פשוטה. יתירה מזאת; אתם מבזבזים את זמנכם לריק.

שיעורי הבית: מתוק מעז

כשאתם ניגשים להכין שיעורי בית, אל תצטמצמו בספרי הלימוד הרשמיים. גם לכם, גם ליתר התלמידים יהיה יותר מעניין אם תחפשו מקורות נוספים, ספרים, מאמרים וספרי לימוד אחרים מכאן ומשם. כך תלמדו שמה שכתוב בספרי הלימוד איננו תמיד נכון או מדוייק, ולפעמים גם איננו קריא במיוחד. ספרי הלימוד

מביאים גם דברים רבים השנויים במחלוקת ביניהם. זכרו, ספרי לימוד רבים לא נכתבו על ידי מומחים מובהקים. בעניין זה ישנו הבדל בין בית הספר היסודי לבין בית הספר התיכון. בבית הספר היסודי ישנם ספרים לא מעטים שמחבריהם בעלי ידיעות מוגבלות עד מאד. רבים מהם חושבים שדי לכתוב בשפה ילדותית, כדי שהדברים יתאימו לילדים. בחינוך התיכון והמקצועי, המצב בדרך כלל יותר טוב. אך שם ישנה צרה צרורה אחרת: המחבר הפחות־או־יותר מלומד סבור שמה שמצפים ממנו הוא להביא חומר רציני ותמציתי, ולספק תשובות ברורות וחד־משמעיות לכל נושא. גם אם הוא יודע שלאמיתו של דבר הוא עושה שקר בנפשו בהציגו את הדברים בפשטנות ובקיצור. במילים אחרות, הוא עושה מה שעושים המורים שהרב השעות והרב החומר־שצריך־להספיק־אותו תלויות על צווארם כל העת. ולא עוד, אלא שהוא עושה זאת במין רצינות מפחידה, ללא שאר־רוח, ללא הומור, בלי להשאיר שאלות פתוחות, או דברים המוטלים בספק.

עשו לכם הרגל, לקרוא קדימה, לקראת השיעור הקרוב. אל תהססו לשאול שאלות כהנה וכהנה. מדוע, למשל, לא ירשו לכם לכתוב סקירה על סרט במקום סקירת ספרים? מדוע לא תכתבו שירים במקום חיבורים, או תרצו את דבריכם במקום להעלותם

בכתב ? מדוע לא תגישו ציור במקום רשימה מלומדת המועתקת מילה במילה מאיזו אנציקלופדיה או ספר מבוגר אחר ? כולם יצאו נשכרים משבירת השגרה של שיעורי הבית.

ללמוד בקבוצות

בשיטת ההוראה המקודשת בבתי הספר התיכוניים בישראל יושב כל תלמיד בכיתתו ועובד לנפשו (זה אינו נכון לגבי לימודי קודש בישיבות, הנעשים בקבוצות).

מחקרים חדשים ולא־כל־כך חדשים אינם מותירים שום ספק בכך שלימוד בכיתה, בקבוצות בנות 3—5 תלמידים מועיל יותר ומהנה יותר. העבודה בקבוצות כאלו מגבירה את מעורבות הלומדים ומעודדת אותם להתבטא בחפשיות, ללא מורא המורה. היא מבטיחה קליטה משופרת של חומר הלימודים הן בטווח הקצר, הן בטווח הארוך. הלימוד בקבוצות מחשל את אישיות הלומדים, המתרגלים לעבוד תוך יחסי גומלין עם חבריהם (הרי גם בחיים אתם נדרשים לרוב לעבוד עם אחרים). מעל לכל, אין כלימוד בקבוצות קטנות תרופה נגד שעמום ובדידות.

שיטת הלימוד בקבוצות מקלה על המורה. הוא חפשי לנוע מקבוצה לקבוצה. שוב אינו נדרש להרצות לפני הכיתה, כמקובל, כמעט ללא הפוגה. שבירת הכיתה

לקבוצות קטנות הוסכת למורה את המבוכה הנוראה, עד כדי הסמקה וגמגום, הפוקדת אותו בכל פעם שהוא חייב להודות לפני כיתה שלמה בבורותו (החלקית) או להמציא שקר (חלקי) כדי לחפות עליה. ביחסים הטבעיים הנוצרים בעבודה עם קבוצות קטנות יקל על המורים להיות מה שהם, כלומר בשר ודם, ולא אנשי מופת היודעים את כל התשובות.

אם אכן מוטב לכם וטוב לכם לעבוד בקבוצות קטנות, ולא ביחידות, מדוע שום דבר לא זז?

יש לכך שתי סיבות עיקריות. הסיבה הראשית היא השמרנות הנוקשה השלטת במערכת החינוך ואשר עליה היא גאה. לא מכבר קרא השר זבולון המר למחנכים "להתמודדות מחודשת... עם השאלות שבתחום האמונה, הזיהות, המסורת, ההגות וההוויה" (חוזר המנהל הכללי, משרד החינוך והתרבות, 1.9.77) לאמור, תפקיד המחנכים אינו לברר אתכם בירורים ולדון עמכם בבעיות, כדבר איש עם רעהו. תפקידם הוא "מתן התשובות" (בה' הידיעה). במעמד "מתן התשובות" כמו במעמד מתן התורה עדיפה השיטה הפרונטלית, החזיתית, על שיטת העבודה בקבוצות קטנות.

הסיבה השנייה שלא מוכנים לכך שתלמדו בקבוצות קטנות קשורה בחשיבות הגדולה של ציונים. שהרי בלי לבחון כל אחד מכם לחוד, איך ניתן

למדוד עד כמה אתם ממלאים את ציפיות מערכת החינוך? בחוזר הנזכר כותב שר החינוך "האם נרגיש... שאנו מעצבים את חניכינו באופן הטוב ביותר לייעודם כישראלים, כיהודים, וכבני־אדם חושבים ומרגישים?" — משמע, שאתם בסך הכל כחומר ביד היוצרים והמעצבים אתכם. רק השר והמחנכים שלכם יודעים את הייעוד אשר נועד לכם. אזמל מושחז בידם מלים רמות בפיהם וספרי לימוד באמתחתם — כך יוצאים לעצב אתכם למלוי ייעודכם. מטרת הציונים להראות לכול עד כמה עוצבתם.
האם אין זה עצוב?
בידיכם הדבר להפיח רוח חדשה במבנה הישן והמתיישן. בידיכם לשבור את הכיתות. התארגנו ללימוד בקבוצות קטנות. זה טוב לכם. משום כך, זה גם טוב למורים שלכם.

כמבוך המבחנים
בשלבים שונים בחייכם אתם נדרשים לעמוד למבחן. אין מבחן אחד דומה למשנהו. אתם נבחנים בבחני־ידע בתחילת שיעור. אתם מתייצבים לבחינות בנות כמה שעות על חומר לימודים של שנה תמימה. אתם עוברים מבדק עמדות או מבחן פסיכומטרי.
בכל המבחנים האלה ממיינים ומסווגים אתכם, כדרך שחקלאים ממיינים פירות על פי גודלם או צבעם.

מבחנים יכולים להיות מועילים מאוד. הם מעודדים אתכם לשנס מותניים ולדלות מגבכי נפשכם מרץ וחדוות לימודים. אצל תלמידים לא מעטים מבחן "טוב" מותיר הרגשה טובה מהולה בעייפות ובסיפוק. ביום שרב, הוא אפילו עשוי להשכיח מלב את מועקת החום. בקיצור, מבחנים עשויים להיות אמצעי דידקטי, כלומר לימודי, מועיל. הם גם עשויים לסייע לכם בהערכה של יכולתכם בשטח זה או אחר.

למרבה הצער רובם של המבחנים אינם מיועדים לשמש אמצעי נוסף לשיפור ההשגים שלכם בבית הספר. לו כך היה, הרי היו משמידים את טפסי המבחנים אחרי הפקת לקחים משגיאותיכם, ואת הציונים היו מטילים לסל הניירות.

הנה כי כן, מבחנים נועדו בראש ובראשונה לסווג אתכם לתלמידים טובים ולתלמידים רעים, למוכשרים ולבלתי־מוכשרים. וכי מה פלא, שנוכח המשקל המכריע הניתן לציונים בחיי בית הספר מעריכים אתכם המורים לא כבני־אדם, אלא כבעלי־ציון זה או אחר?

הגרוע מכל הוא, שגם הוריכם וגם יתר קרוביכם נגררים אחרי תעתועי המבחנים. לא פעם הם מעריכים אתכם על פי הציונים שאתם מפיקים. שמא תשמרו מפניהם את הציונים ואת התעודות בסוד, כאילו היו מסמך רפואי אינטימי? הרי זכותכם שסודות רפואיים

יהיו חסויים ביניכם לבין המורים/הרופאים המחנכים/מטפלים בכם בבית הספר/בית החולים בו אתם לומדים/מאושפזים!
מבחני ההשגים הם בוודאי הצרה הגדולה ביותר. בעיקרם הם מבחני מידע, בהם אתם נדרשים להקיא בקיאות. בן־תרבות מן השורה דולה מידע זה בשעת הצורך מבין הדפים של ספרים המצויים בכל קיבוץ ובכל עיר. תלמידים בעלי ישבן הנחנים בזכרון חזותי, קל להם להצליח ברוב מבחני ההשגים. אין זה כלל בטוח שבנקוף שנה או שנתיים, ידיעותיהם מרובות משל תלמידים אחרים, המתקשים לזכור מידע מופשט ולהקיאו כמצופה מהם.
מבחני ההשגים מותאמים לבית הספר הרגיל, בו שוקדים להקנות הרגלים של הכנת שיעורים. בית ספר השוקד על הקניית הרגלי למידה ולא על הרגלים של הכנת שיעורים, אינו נזקק להם. שם מכירים אתכם ומעריכים אתכם גם בלי מבחנים לאין ספור.
בצד מבחני השגים אתם נדרשים לא אחת להיבחן בקשת רחבה של מבחנים נוספים, ביניהם מבחני אינטליגנציה ומבחני עמדות. מי שזכות האזרח הצעיר להיות אדון לגורלו יקרה לו, ישקול היטב אם להשתתף במבחנים אלה ואם לא. הלא זכותו של עבריין לא להשיב על שאלות העלולות להפלילו במשפט. מדוע איפוא לא תישמר זכותכם ויכובד

רצונכם כאשר אתם ממאנים למלא שאלון או להשיב על שאלות המופנות אליכם? כך בשאלון אנונימי, המוגש על ידי מחברי מחקרים או חוקרים בסוציולוגיה בפסיכולוגיה. ובחינוך; כך בשאלון שמי, העלול להתגלגל לתיק האישי שלכם בבית הספר.

את מבחני האינטליגנציה מכינים מלומדים המבינים יפה שאינטליגנציה יכולה להתבטא במידה שונה בתחומים שונים. ואמנם, הכינו עבורכם מבחנים מילוליים לבדיקת אינטליגנציה מילולית, מבחני מספרים, מבחנים בלתי־מילוליים, מבחני הבנת הוראות, מבחני חשיבה מופשטת וחשיבה יוצרת ואחרון אחרון חביב, מבחנים לאינטליגנציה טעונת טיפוח. בדומה לאינטליגנציה שלכם, גם הכושר שלכם אינו אחד ויחיד וחובק עולם. לפיכך ישנם גם מבחני כושר שכלי וכושר למידה (כמובן בנפרד ממבחני אינטליגנציה סתם). ישנם מבחני כושר תפיסתי־סנסורי (תחושתי) ומבחני כושר תפיסתי־מוטורי (תנועתי); מבחנים לזריזות מוטורית, לכושר מכני, לכושר ריכוז, לכושר אומנות, לכושר פקידות ולכושר לשפות זרות.

רשימת מבחנים זו, המובאת לפניכם, מפורטת מאוד, כי מבחנים אלה הם היום חלק ממציאות ארצנו בין כתלי בית הספר ומחוצה לו. חשוב מאוד שתדעו איך לחיות אתם ואיך להתמודד עמהם בעת צרה ומבחן.

מבחני האישיות — קבוצת המבחנים השלישית — כוללים מבחנים של הסתגלות ומבחנים של חרדה ושל נטיות נוירוטיות. בתחום העמדות מוצעים מבחנים להתנהגות, מבחנים לדעות ומבחנים לדימוי־עצמי, מבחנים להעדפה מקצועית וליחס לעבודה.

עיניכם הרואות, הפסיכולוגים, הסוציולוגים, אנשי החינוך וכל השאר עמלו רבות כדי להכין לעצמם מבחנים רבים ומגוונים על מנת לחקור אתכם לעומק ולרוחב, וכמובן גם לגובה. לא במקרה הם קוראים למבחנים אלה "כלי מחקר". כלים אלה משמשים אותם במחקריהם, כמו שהמעדר והמכוש ויתר כלי העבודה משמשים את החקלאי בחקלאותו.

כל זמן שמדובר במחקרים תמים, אין כל סיבה להיבהל. מדוע תמנעו מן החוקרים את השתתפותכם במשחקים שהם מבקשים לשחק אתכם? לא אחת הם עוזרים להעביר את הזמן בדרך משעשעת למדי. אבל כאשר מדובר במבחנים העלולים להכריע את עתידכם בכל דרך שהיא, העניין מתחיל להיות רציני, ואפילו רציני מאוד.

על כן אתם נקראים ליתר ערנות לעניין הבחינות. על כן אתם מחוייבים ליתר מעורבות.

אם אינכם רוצים או אינכם יכולים לחמוק ממבחני האישיות וממבחני האינטליגנציה הרי שלפניכם פתוחה גם דרך אחרת. לפני שאתם ניגשים להבחן

על חומר לימודים כלשהו אתם מתכוננים בעוד מועד. מדוע איפוא לא תתכוננו בעוד מועד וכמיטב יכולתכם גם למבחנים של אינטליגנציה ושל כושר הצפויים לכם ?
לא מכבר פרסם מכון סאלד, המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות, "קטלוג של כלי מחקר" (פרסום מס' 560 בעריכת ד"ר א' סטנצ'ו, ירושלים, 1976). קטלוג זה כולל פרטים על קרוב ל־1,000 מבחנים המצויים בספריית המכון ובאוניברסיטאות ישראל. למעלה מ־800 מבחנים הם בעברית. תמצאו שם מבחנים מכל סוג אפשרי וכן מפתח עניינים לפי גילים, לפי מחברים, וכו'. מעכשיו די לכם לברר מהו המבחן שיועבר לכם, כדי שתוכלו להתכונן אליו כמיטב יכולתכם.
אלא שאליה זו — כפי שאומרים — קוץ בה. כי כך כתוב במבוא לאותו קטלוג, שחור על גבי לבן:
"ספרית כלי המחקר פתוחה לעיון לכלל ציבור החוקרים במדעי ההתנהגות !". משמע שבניגוד לעקרון של חופש המידע, ששמענו עליו רבות, חוסמים את הגישה אל המבחנים הללו בפני מי שאינו חוקר במדעי ההתנהגות. למשל לפני נערות ונערים, אפילו אם מבחנים אלה עלולים להכריע את עתידם.
בהמשך ניתן פירוט למגבלה זאת: "המשתמש חייב להיות בעל תואר מוסמך לפחות. אם הוא סטודנט, עליו להביא אישור מהמרצה או המדריך שהשימוש

בכלי ייעשה באחריותו של המַצה או המדריך"...
סודיות זאת, אין כמוה אפילו בספריות חשובות של פיסיקה גרעינית. במדור המידע על בניית פצצות מימן. מכאן, שמישהו סבור שידע על מבחנים פסיכולוגיים וסוציולוגיים מסוכן אפילו מידע על ביקוע אטומים ועל בניית פצצות. במיוחד אם הוא יפול בידיכם! החומר הסודי לא יועבר אליכם, אפילו אם מחבר המבחנים — או מי שעיבד את המבחנים לעברית — מסכימים שהחומר יימסר למעוניינים. והרי אתם בהחלט מעוניינים בו מאוד!

להלן קטע נוסף מתוך אותו קטלוג, המדבר בעד עצמו: "כל המעוניין לקבל עותק מצולם של מבחן מהמבחנים הכלולים בקטלוג יוכל לפנות בכתב אל "ספרית כלי־המחקר, מכון הנרייטה סאלד, רח' קולומביה 9, ירושלים." במקרה והוא סטודנט, עליו לצרף את האישורים הדרושים. אם המבחן (במקור נאמר 'הכלי') מותר לצילום, יצולם עבורו ויישלח אליו בצירוף חשבון". הרי לכם קנוניה למופת!

אז אם יש לכם אחות או מישהו מבין הוריכם ומכריכם שהוא סטודנט או חוקר בעל תואר מוסמך או תואר דוקטור, בעצם אין מניעה לכך שתעלו את השגיכם במבחנים השונים במידה ניכרת. רק אל תיתפסו לאשליה. על ידי הכנה טובה אתם עשויים אמנם לשפר את השגיכם במבחן האינטליגנציה הקובע את

מקדם האינטליגנציה (המכונה "אי־קיו"). אין בכך כדי לשפר את האינטליגנציה שלכם.

כמה מלים על בחינות הבקרות

כל בן־בקר החורש בתלם ונושא על צוארו את עול החינוך עד גמר החינוך התיכון יזכה בשעה טובה בתעודת בקרות. מי שלא משלים את התלם, לא יזכה בתעודת בקרות, או שיקבל מה שנקרא "תעודת בגרות חלקית" (פטנט ישראלי). תעודת הבקרות, כמוה כחותמת בה מחתימים הרופאים הוטרינריים את נבלות הבקר והצאן בבית המטבחיים: "כשר לשיווק".

האם אתם יודעים מדוע קיימות בחינות הבגרות? אם לא, מדוע אינכם שואלים את המבוגרים — מורים, הורים ופוליטיקאים?

ראשית, יאמרו לכם, זה טוב בשבילכם. וזה נכון. עובדה, שעד שהרורכם מצה"ל אתם שוכחים את רוב הנוסחאות והשמות והתאריכים. לעומת זאת תישאר לכם התעודה הזאת, שתעיד עליכם מה ידעתם פעם, באותם השבועות בהם נערכו המבחנים. (זאת בהנחה שלא העתקתם ולא עזרו לכם ולא התרגשתם יתר על המידה).

שנית, יאמרו לכם, זה טוב וחשוב לבית הספר. וכי כיצד ידעו הבריות וידע משרד החינוך אם בית הספר שלכם הוא בית ספר "טוב" או "רע"? אחוז המצליחים

בבחינות הבגרות מאפשר השוואה נוחה בין בתי ספר שונים.

שלישית, יאמרו, בחינות הבגרות דרושות למוסדות להשכלה גבוהה, כלומר לאוניברסיטאות, לאקדמיות ולמכללות. כאשר אתם פונים אליהם ללמוד אמנות או פיסיקה או רפואה, איך ידעו אם אתם מתאימים להיות אמנים או פיסיקאים או רופאים בעלי תואר אקדמי, אם לא יוכלו להציץ בתוצאות בחינות הבגרות שלכם?

רביעית, יאמרו, בחינת הבגרות דרושה למעבידים בעתיד, לממשלה, למוסדות, ולמעסיקים פרטיים. בלי לדעת מהם הציונים שלכם בבגרות, לא יוכלו המעסיקים בכך לדעת האם אתם מתאימים לתפקיד מסוים או למשרה מסויימת.

חמישית, כידוע לכל, מי שאין לו (או לה) תעודת בגרות קשה לו (או לה) מאוד למצוא בת או בן זוג לנשואים.

כל אחת מהטענות הללו נכונה במקצת. ואף על פי כן, אין הן מצטרפות לנימוק משכנע בזכות בחינות הבגרות. ובכלל, אני שואל אתכם, האם זה מוסרי? האם זה הוגן?

הבה נדון בטענות אחת לאחת.

א. נכון שתעודת הבגרות מבטאת, לפחות בחלקה, מה היו ידיעותיכם ביום הבחינה. (שוב, מדובר על מי שלא העתיק, לא נעזר ולא נתפס להרדה יתירה.

מי שהעתיק, תעודת הבגרות משקפת את יכולתו להעתיק — וגם זה כשרון חשוב בחיים רצופי מבחנים.)
מה שהבחינה לא משקפת הוא, עד כמה ההשגים שלכם תלויים באוירה השוררת בבית הספר ובכישורים של המורה או המורים שלימדו מקצוע מסויים. וכבר ראינו ערמות של בחינות בגרות שקיבלו ציונים גרועים, מפני שבכל בחינה חזרו טעויות מסויימות. לא היה צריך להיות חכם גדול כדי להבין שלא בגלל מכת העתקות בשנה הטעויות, אלא מפני שהמורה לא ידע את החומר. איש אחד חטא ; ועל כל העדה יצא הקצף !
מה שחמור יותר הוא, ש"המטען" החשוב ביותר והמכריע ביותר לגבי עתידכם אינו סכום מסויים של ידיעות שדרכן להשתכח מלב, אלא כושר למידה היכולת להתמודד עם חומר חדש. שרי חינוך שונים הצהירו בעניין זה הצהרות רמות, והבטיחו הבטחות חגיגיות. מה יצא מכל הרצון הטוב הזה ? זאת תוכלו לשפוט בעצמכם.
בינתיים, הצל הארוך שבחינות הבגרות מטילות על בית הספר דוחף להמשכת המצב הקיים. מבחנים שנועדו להיות אמצעים הפכו למטרה. במקום להעמיד אתכם במרכז העבודה החינוכית, מקדישים את עיקר המאמצים של בית הספר התיכון בשתי שנות הלימוד האחרונות דווקא לציונים שאתם עשויים להפיק בבחינות.
שוק הציונים הזה הצמיח תעשייה משגשגת של עזרי

לימוד, כביכול (דוגמה: "מה גרם להשקפת עולם פסי־מיסטית זו של שלמה? התשובה היא: החכמה").
לזכותם של ספרי העזר הללו ייאמר, שכיום יכול אדם לעמוד בבחינות הרבה ואפילו לזכות בציונים טובים במינימום מרשים של ידיעות, והכל "על פי תכנית הלימודים החדשה".

ב. נכון שאחוז העומדים בבחינות בגרות הוא מודד נוח להשוואת אחוז העוברים בבחינות בגרות בבתי ספר שונים (כשם שאחוזי הנושרים בכל כיתה הם מודד נוח להשוואת אחוזי הנושרים). אבל מי כמוכם מרגיש ויודע ולמד על בשרו שראייה כוללת של תפקיד בית הספר פוסלת את המודד הזה. בל נשכח שעל ידי בחירה קפדנית של תלמידים מזה ועל ידי "העזבת" תלמידים מסויימים לפני מועד בחינות הבגרות ניתן להבטיח אחוז הצלחה מרשים. גם בזאת, התלמידים הם קרבן של עוית בחינות הבגרות שתפסה את בתי הספר בישראל. ואין זה משנה אם שר חינוך מסויים נתן בשעתו הוראה למפקחים לא לדווח עוד על אחוזי ההצלחה בבגרות בבתי ספר שונים!

ג. לעניין הצורך בבחינות בגרות במוסדות להשכלה גבוהה. וכי מה עניין המוסדות ההם לבתי הספר התיכוניים? השותפים בבית הספר התיכון הם אתם ומוריכם. מן הדין שמה שטוב לכם והולם אתכם יוכרע ביניכם. זה פשוט בלתי מוסרי להחליט על דרכי הפעולה

של בית הספר לא על פי שיקולים פנימיים, אלא על פי תכתיבים מהחוץ. אם למוסדות להשכלה גבוהה יש בעיות בבחירת התלמידים שיהיו אמנים או רופאים או עורכי דין בעלי תארים, זב"שם — זה כאב הראש שלהם! אם בצאתכם מבית ספרכם אתם נושאים אתכם גליון־הערכה פנימי מטעם בית הספר, ואם אתם אמנם מוכנים לתת לאוניברסיטאות להציץ במסמך האינטימי הזה, חזקה על המוסדות להשכלה גבוהה שידעו להיעזר בגליון הערכה כזה. והרי כבר היום, לא די בתעודת בגרות כדי להתקבל לאוניברסיטה. כבר לפני כמה שנים מחקו מתעודת הבגרות התקנית משפט הקובע כי "תעודה זאת מעניקה לבעליה את הזכות להתקבל לאוניברסיטה"! מאז גדל מספרן של ועדות הקבלה ושל בחינות הכניסה המיוחדות.

נכון, מי שיש לו ממוצע מסויים בבגרות יכול היום להתקבל ללימודי רפואה, למשל, אפילו ללא ראיון אישי. מי יודע איזו השפעה תהיה לכך על פני הרפואה בישראל? יהיו לנו הרבה רופאים המתייחסים ברצינות לבחינות. אבל מרופא טוב נדרש קודם כל יחס טוב לבני־אדם. הרי זה רק נימוק נוסף לבטל את בחינות הבגרות. האוניברסיטאות עלולות לגלות שהציונים אינם הכל, לא בטווח הקצר ולא בטווח הארוך...

ד. הטענה ביחס לאי־מוסריות תופש גם לגבי

מעסיקים. אם מעסיק רוצה לקבל אותך לעבודה או לא, או לברר לאיזו עבודה אתה מתאים — זב"שו. שיראה אותך! שיתן לך הזדמנות! בינתיים סיימת שנים של שרות צבאי. בינתיים היתה לך הזדמנות להוכיח את עצמך בתפקידים הדורשים יוזמה ואחריות, משמעת ומצפוניות, אורך רוח ויחסי אנוש מורכבים. בינתיים התבגרת. גילית שמה שנראה פעם עניין יבש וחסר משמעות, ועל כן זלזלת בו, הוא למעשה נושא חשוב ומרתק. אולי החלטת שהאנגלית או הפיסיקה, ההסטוריה או הספרות הם תחומים מרתקים לעצמאותך בעתיד. ימי האישפוז במוסד לחינוך תיכון רחוקים מאחריך. אף על פי כן, דווקא עכשיו באים ושופטים אותך על פי איזה נייר שהפקת אז, בגלגול קודם!?

על עברות קלות וחמורות חל חוק ההתיישנות. עבריין שנענש, עברתו נמחלת לו בתום ריצוי העונש. רק על החטא הזה של תעודת הבגרות אין התיישנות ואין מחילה. האם זה מוסרי?

ה. על טענה זאת עליך לתת את התשובה הנאותה בעצמך.

מדוע אם כן אתם תקועים עם בחינות בגרות?

שני טעמים עיקריים לכך: ראשית, מפני שהן קיימות. (גם סיר האנט טיפס על האברסט קודם כל "מפני שהיה שם"!). במערכת שמרנית כמו מערכת החינוך זהו נימוק מספיק כשלעצמו. שנית — וזהו בודאי הטעם

המכריע — בחינות הבגרות הן מכשיר עיקרי בהשלטת מרות השר והמשרד על מערכת החינוך. אגף הבחינות, העורך מאות אלפי מבחנים בשנה, שקול כנגד דיביזיה של מפקחי חינוך־מטעם.

הריכוזיות היא התכלית העליונה. בזכות הריכוזיות די בהחלטה של השר, וכבר ניגשים להצמיד לכל בית ספר פסיכולוג. החלטה אחרת, של שר אחר, ובמחי־יד מצורף לכל בית ספר רב מטעם, שיטפח את יהדותכם. פיקוח על ספרי לימוד מאפשר עקירת ילדים שאינם חובשי כיפות מהאיורים המלווים פרקי ספרות ומדע (לחילופין, אפשר לצייר בנות גלויות־ראש, ובלבד שלא ילבשו מכנסיים הו"ח).

בצבא ובמשטרה, כך מספרים, עוברים המפקדים הכשרה קפדנית ביותר. מכאן ואילך הם משולבים במערכת גדולה; אבל בתחום הביצוע המקומי סומכים עליהם. סומכים על מפקד הגדוד שיפעל במסגרת גדודו בדרך הטובה ביותר; מפקד המחוז חפשי להפעיל את השוטרים הנתונים למרותו. רק במשרד החינוך עומד מנהל בית הספר כקבלן משנה, המקדיש חלק גדול מזמנו לקבלת פקודות והוראות ותקנות והנחיות ובמילוי טפסים המתיחסים למילוי פקודות הוראות תקנות והנחיות אלו. וכי פלא הוא, שמהמורים ומהמורות ניטלת חדוות היצירה וחדוות האחריות לחדש חידושים בבית הספר? וכי פלא הוא שלתפקידי

מנהל מתמנים בעיקר מורים, שנשחקו בין גלגלי מערכת החינוך במשך שנים ארוכות ולמדו להשלים עם הסדר הקיים, הישן והמקודש.

— זהו הרקע.
— שוחחו על כך בכובד ראש ביניכם לבין עצמכם.
— שוחחו על כך עם הוריכם.
— שוחחו על כך עם צוות המורים.
— ארגנו יום עיון על בחינות הבגרות, ללא כחל ושרק.
— הנמרים, נמרים של נייר המה. והם אכולי ספקות.
— אל תסכימו לשרוף שנים תמימות על מזבח בחינות הבגרות.
— אל תתנו לבחינות הבגרות לשבש את סדרי הלימוד בבית הספר.
— אל תסכימו שהתפל ייהפך לעיקר, ושהאמצעים ייהפכו למטרה.
— בידיכם הדבר לעשותו. העם יודה לכם על כך.

המיון הגורלי של פתח ט'

כאשר חקלאי מפריד בין תפוחי עץ לפי גודלם או לפי מספר הפגמים שלהם, אומרים עליו שהוא עוסק במיון תפוחים. באורח דומה נקבל למיין תלמידים במהלך לימודיהם. פירושו של דבר שהמורים מגיעים להערכה מוסכמת מי הם התלמידים והתלמידות הטובים ביותר בכתה ומי הם הגרועים ביותר.

על סמך הערכה זאת, המבוססת כמובן במידה מכרעת על ציונים, מנסים לכוון אתכם למגמות. לכאורה מגמת המגמות היא להבטיח לכל אחד מכם קידום והתמחות בתחומים הקרובים ביותר לליבו. אבל רק לכאורה. למעשה קיימת נטייה להפנות אתכם למגמות עתירות יוקרה או דלות יוקרה בעיקר על פי רמת הציונים. בבתי הספר העיוניים מיועדת המגמה הריאלית לתלמידים הטובים ביותר והמגמה החברתית לתלמידים הגרועים ביותר.

החנוך המקצועי הוא בעיני רבים רק מעין מפלט למי שאינו זוכה להתקבל לחנוך העיוני רב היוקרה. גם שם מקובל למיין את התלמידים למגמות על פי רמת ציוניהם. אלקטרוניקה היא המגמה המכובדת ביותר ונגרות היא המגמה הנחותה ביותר, אפילו נחותה מפחחות רכב ומפקידות. אולי שמתם לב לכך שגם בחנוך העיוני גם בחנוך המקצועי גדול מספר הבנים במגמות עשירות היוקרה בעוד שהבנות מתרכזות במגמות דלות היוקרה.

אחרי שהמורים בשתוף עם הפסיכולוג, אם ישנו כזה, מסכמים מה יאה ומה נאה לכם, אתם מוזמנים עם הוריכם לשלבי הסכום של המיון. לא אשמתכם היא שמראה בית הספר באותו ערב הוא כמראה שוק של עבדים כושים, כפי שהוא מתואר ב"אוהל הדוד תום". ההורים גוררים אתכם למוסד וכל מה שעליכם

לעשות הוא להושיט את צואריכם למאכלת ולקבל עליכם את הדין כיאה לבגים טובים ולבנות ממושמעות. במקרה הטוב ביותר ידרשו לכם לומר איזו מגמה אתם מעדיפים. גם אז ספק רב אם יתנו משקל מתאים לרצונכם. והרי ההכרעה לגבי עתידכם, הנופלת באותו מעמד, היא גורלית ביותר. חשוב על כן, שתשוחחו ביניכם ותבררו היטב לקראת מה אתם הולכים.

ישנן רשויות מקומיות המוציאות חוברות הדרכה ובהן תאור מוסדות החנוך אליהם אתם יכולים להרשם. אם בפתח אותה החוברת נישאת כותרת: "הורים יקרים", ואתם לא נזכרים בה, סרבו לקבל את החוברות הללו והחזירו אותן לראש העיר שמתעלם מכם בצורה כה פוגעת.

מישהו בודאי ינסה לשכנע אתכם שהמיון הזה מבוסס אך ורק על הכישורים שלכם. השתדלו להסביר לו שמה שחשוב יותר מהכישורים הוא הרצון, העניין, ההתלהבות והשאיפה להצליח בדברים אשר אתם רוצים ללמוד אותם ולהשתלם בהם. למעשה מבוסס המיון במידה מכרעת על ההספק שלכם בלימודים ועל ההערכה שהמורים מעריכים אתכם. אבל ציונים, מבחנים וסתם התרשמויות הם אחרי הכל מאד בלתי מהימנים.

מחקרים שנערכו בארצות שונות הראו שבכל מיון ישנו יתרון לילדים של הורים עשירים ומשכילים יותר.

להם קל יותר להגיע למגמות המעשירות ביותר את תלמידיהם. אין פירושו של דבר שהילדים האחרים יותר טפשים. המסקנה היא רק שהשיטות הנהוגות בבית הספר ותכנית הלימודים מפלים לטובה את הילדים הבאים מבתים מסויימים. והרי זה אי צדק משווע, גם אם בעבר היה המצב בנידון זה חמור עוד יותר.

גמר המיון של סוף חטיבת הביניים איננו כמובן סוף פסוק בשבילכם. יש ביניכם כאלה שאינם מצליחים לשאת בעול הלימודים העיוניים או המקצועיים; ויש כאלה הנאלצים לצאת לעבודה לסייע בפרנסת המשפחה. עבור תלמידים היוצאים לעבודה קיימת מסגרת של חונכות, המבטיחה השלמת לימודים במשך מספר שעות בשבוע, על חשבון שעות העבודה. בידכם הדבר לא לזלזל בהזדמנות החשובה שלימודי החונכות מעניקים לכם, ולנצל אותה לטובת התקדמותכם בכל דרך אפשרית.

מאידך, יש ביניכם כאלה החפצים להמשיך בלימודים על אף שאולי לא יעמדו בכל המבחנים המצפים לכם בגמר כל אחת משנות הלימודים. זכרו — זכותכם ללמוד איננה מותנית בכך שתעמדו בכל הבחינות, והזכות לגשת לבחינה כוללת את הזכות להכשל בה. הזהרו לכם מאותם מנהלי בתי ספר אשר עיקר גאוותם היא על האחוז הגבוה של תלמידי

המוסד המצליחים לעמוד בבחינות הבגרות. מנהלים כאלה עלולים לנסות להפטר מכם בשלב זה או אחר של הלימודים, שמא תקלקלו להם את הפרופיל של המוסד.

זכרו: אסור למנהל למנוע מתלמיד שגרשם כדין לגשת לבחינה (גם אם לא שולם שכר הלימוד במלואו).
גם בתחום זה בידכם הדבר להלחם על המגיע לכם.

עונשים

דעו את התקנות:
העונשים הנקוטים בבית ספר מסויים חייבים להתאים לתקנות שנקבעו בחוזרים של מנכ״ל משרד החינוך. לכן, אם אתם רוצים לברר אם מותר למורה לנקוט כלפיכם בצעדים אלה או אחרים, השיגו תחילה את התקנות האלה. אם אין לאל ידכם להשיג אותן במשרד החינוך, בקשו אותן ממזכירות בית הספר. אם יסרבו למסור לכם את החומר, התלוננו על כך לפני ועד ההורים או לפני מנהל מחלקת החינוך של הרשות המקומית.

תקנות בית הספר

התקנות האמורות להסדיר את המתרחש בבית הספר הן לעיתים בלתי ברורות. לתחומים שונים אין הן מתייחסות כלל. מכאן, שלמעשה לכל מורה ומורה

נוהל אישי משלו, העשוי להשתנות מיום ליום. זה תלוי בכך

— אם ישן טוב בלילה הקודם,
— אם הוא אוהב אותך,
— אם הוא הסתכסך עם המנהל,
— אם היום יום א׳ או יום ו׳,
— אם הוא אוהב את המקצוע שהוטל עליו ללמדו.

קיצורו של דבר, מספר הנוהלים האמורים להסדיר את עבודת בית הספר גדול ממספר המורים המלמדים בו.
רק אחרי שתלמדו להכיר את מוריכם תוכלו לדעת איזה נוהל תופש בכל רגע.

מתי נענשים?

אתם נענשים כאשר אתם מפרים את הנוהלים של בית הספר, כפי שנקבעו על ידי המנהל והמורים,

— כאשר אתם מתקוטטים בבית הספר בדיוק כפי שהתקוטטתם לפני בית הספר,
— כאשר אתם הורסים חפצים וציוד,
— כאשר אתם משתעממים ומנסים להנעים לכם את הזמן עפ״י הבנתכם,
— כאשר אתם נכנסים לשרותים בנגוד לסימנים שעל הדלת,
— כאשר אתם מזלזלים במורה בעת שיחה עמו,

— כאשר אתם משחקים בקלפים או משחקים על כסף, כמו המבוגרים,
— כאשר אתם זורקים גיר בכתה,
— כאשר אתם מעשנים בבית הספר, במקום לעשן מחוץ לשער בית הספר,
— כאשר אתם מדברים בשיעורים במקום בהפסקות,
— כאשר בשיעורי התנ"ך אתם מעיינים ב"ספר האדום הקטן של התלמידים",
— כאשר אתם אוכלים בשיעור,
— כאשר אתם חורטים על השולחנות ועל הכסאות פסוקים מפי מוריכם,
— כאשר אתם צוחקים בשעת התפילה,
— כאשר אתם מזניחים את שיעורי הבית,
— כאשר אתם מתקינים פצצות סרחון,
— כאשר אתם שוכחים את שיעוריכם בבית,
— כאשר אתם משווים בזמן השיעור את התוצאות שקבלתם במבחן מסויים עם התוצאות שקבל השכן היושב לידכם,
— כאשר אתם מסרבים לבצע עבודות עונש,
— כאשר אתם משתוללים בפרוזדורים,
— כאשר אתם מכנים את מוריכם בשמות גנאי, בפניהם,
— כאשר אתם עושים בחפצי המורה כבשלכם,
— כאשר אתם מאחרים לפעמים, בדיוק כמו המורה,

— כאשר אתם משתוללים בגלל אחור המורה,
— כאשר אינכם מלשינים מי גנב את יומן הכתה,
— כאשר אתם מחלקים כרוזים בזמן השיעור.

כיצד נענשים?

ענישה היא דרך גרועה ביותר להקנות הרגלים ודעת. הפסיכולוגים גילו זאת מזמן, אבל יעברו עוד שנים ארוכות עד שגם הורים ומורים ילמדו אמת זאת. משום כך נהוגים עדיין עונשים בבית הספר.

כמה עונשים מוזכרים במפורש בתקנות, ואולם לא נאמר שם על איזה מחדלים ומשגים רשאי המורה לנקוט בעונש זה או אחר. הדבר בתוך במידה מכרעת לשרירות ליבו. הוא גם יכול להמציא עונשים מקוריים משלו. כשם שלכל מורה מושג פרטי לגמרי על נוהלי בית הספר כך יש לו השקפה פרטית משלו על עונשים. הוא גאה בהשקפתו ומגן עליה בלהט.

כשם שאין אתם יודעים ובבהור מתי אתם משבשים את נוהלי בית הספר, כפי שהמורים מבינים אותם, כך אינכם יודעים מתי אתם עתידים להענש. למעשה, רק לעיתים רחוקות באים עונשים במפתיע. על פי רוב ישנם אותות ומופתים המרמזים על הבאות:

— מבט נוקב הישר אל אישוני עיניך.
— שתיקה מאיימת הפורצת באמצע משפט.
— פקודות הניתנות בקול רם מהרגיל:

"שב ישר !" או
"הפסק להתנדנד !", או
"דבר בקול רם !", או
"קרא יותר מהר !"
"קרא יותר לאט !"
"קום !"
"הפסק ללעוס !"
"מחוק את הצחוק המטופש מהפרצוף שלך !"
"אל תשב כמו אדיוט !"
"סתום את הפה !"
"תפסיק להשתעל !"
והצו הקשה מכולם:
"תהיה בן אדם !"

— פניות הנאמרות בלחישה לוחשת, או
— בשאגה בלתי מובנת, או
— הגברת קצב הצעידה הלוך וחזור, לרוחב החדר.

אותות ומופתים אלה עשויים לבשר עונשים חמורים. ישנם כמובן גם עונשים מתונים, ועונשים הניתנים בנחת. אף על פי כן, עונשים הם:

— נמאסתם על המורה. הוא אינגו מתחשב בכם עוד.
— המורה מפנה אליכם שאלות מכשילות בלבד.
— המורה רושם לכם ציונים גרועים במיוחד.
— המורה מנסה להציג אתכם בפני הכתה כמסוכנים או כמגוחכים, ומרעיף עליכם ללא הרף עלבונות

קטנים: "בצבא כבר ילמדו אותך מה זה סדר", "מחר בבוקר נלך לרשום אותך לגן הילדים"; "קח לירה וקנה לך מברשת שיניים".

לגבי מורים רבים הקנטות מעין אלו הן חלק מהווי בית הספר. הם זקוקים להן כמו למלח במרק. לגביהם, עונשים הם משהו אחר לגמרי, כגון

— עמידה בפינה,
— עמידה מחוץ לדלת הכתה,
— התייצבות אצל המנהל,
— רישום ביומן,
— התייצבות בפני המורה לפני הלימודים, או ריתוק אחרי הלימודים,
— העברה לכתה אחרת או לבית ספר אחר,
— איסור על השתתפות בפעולות שונות של הכתה,
— הרחקה מבית הספר,
— מילוי שניים, שמונה, ששה עשר או שלושים ושניים עמודי מחברת במשפטי מוסר,
— הזמנת ההורים לבית הספר,
— דרישה להביא חתימה של ההורים,
— פה ושם מזמין אתכם המורה להמציא עונש בעצמכם.

עונשים מעין אֵלה נהוגים, למעשה, בכל בית ספר ולא פעם מוטל עונש קיבוצי על כתה שלמה, כגון תוספת שיעורי בית או ביטול טיולים.

מכות

הורים רשאים להכות את ילדיהם, וכבר ארע שילדים נפגעו קשות ממכות. רוב ההורים מבינים ששיחה נבונה עדיפה על מנת מכות, ובארצנו מקרי ההכאה גדירים יחסית.

משרד החינוך אסר על המורים איסור מפורש וחד־משמעי להכות את התלמידים. אך ישנן כמובן דרכים נוספות להכאיב לכם:

— אפשר לצבוט אתכם ואפשר למשוך בשערותיכם או לסובב את אוזניכם;
— אפשר לזרוק עליכם גיר, מפתחות, מחברות וספרים.

מה ניתן לעשות?

מרבית המורים וההורים מענישים רק מכיוון שלא עולה על דעתם שיטה אחרת להשליט את רצונם. אך יש מורים והורים שאינם מענישים לעולם.

זכרו: כמו הורים, כן גם מורים עלולים להכשל בטעות ולעשות מעשים שלא ייעשו. אין זה הכרחי להתלונן תמיד. ראוי בהחלט לנסות ולברר דברים כהוויתם. בבית אתם בודדים ובבית הספר אתם רבים כחול אשר על שפת הים. נצלו עובדה זו.

— שאלו ודרשו על שום מה אתם נענשים.
— שוחחו בשיעור המחנך על העונשים האחרונים.

— שוחחו עם תלמידים אחרים מה ניתן לעשות נגד העונשים הללו.
— ערכו יום־עיון בנושא הענישה בבית הספר, בהשתתפות פסיכולוג ומשפטן.
— ארגנו משפט פומבי בנושא העונשים, והזמינו כעדים את המורים המתאימים.
— התגוננו בפני מורים אלימים.
— דרשו שיושם קץ לעונשים.

כמו כן עיינו בפרקים:
"כיצד ניתן להשפיע על המורה?" ו"שביתה".

סדר והשגחה

המורים שומרים על הסדר. כאשר אתם נמצאים במקום העבודה שלכם בכתה, המורים לא רק מלמדים אתכם, הם גם מפקחים עליכם. הם מתעקשים לדעת היכן אתם ומה אתם עושים בכל רגע ורגע. הם חייבים להשגיח עליכם, ועליהם האחריות אם קורה לכם משהו. השגחה זאת איננה נעשית מתוך התנדבות כי אם במסגרת התפקיד. למעשה הם חייבים להשגיח עליכם כדי שלא ייענשו בעצמם.

במילים אחרות: אם קורה לכם משהו ובמקום נמצא מורה, למורה לא קורה כלום. אם קורה לכם משהו ואין מורה במקום — קורה משהו למורה. המורה אחוז פחד מפני היד הקשה של המנהל או של משרד החינוך

או של חברת הביטוח. משום כך הוא גורע מכל סימן
של עצמאות ויוזמה במעשיכם. משום כך הוא
חושש מכל סיכון. משום כך היה מעדיף שבט"ו בשבט
תלכו יד ביד בהליכה קצובה, ולא תקפצו לאחר
הנטיעות על הסלעים במדרון היורד אל עמק הנטיעות.
קשה למורה למנוע תאונות שונות שיתרחשו בודאי
גם בנוכחותו. רישומים של תאונות מוכיחים זאת.
אבל לגביכם פרושו של דבר שאתם נתונים להשגחה
מתמדת, לאיסורים, להרתעות, להתראות ולהגבלות
ללא קץ. בכל מאורע ובכל פעילות, תמיד נוכח מורה:
בחצר בית הספר, בכתה, בספריה, בשיעור המחנך,
בבית המלאכה וכמובן גם בטיולים ובסמינרים ציוניים.
קשה כשאול להשיג חדר ללא מורה משגיח צמוד.
אבל מי שנמצא תמיד תחת פקוח איננו לומד לפתח
יוזמה ולפעול על פי דרכו האישית.

מה אתם יכולים לעשות?

יהיה קשה מאד לשכנע מורה כלשהו לנטוש את הפקוח
עליכם. המורים טוענים ללא הרף שמשאת נפשם היא
לחנך אתכם לעצמאות. עצמאות זאת תוגשם רק אם
יוסר הפקוח הצמוד, ולו במקצת. דברו עם מוריכם
על בעית הפקוח. הסבירו להם שצמצום הפקוח לא
חייב להיות כרוך בסיכון. הסבירו להם שהעדר פקוח
איננו הגורם היחיד לתאונות.

חלק מבתי הספר מתוכננים גרוע מאוד. ישנם בתי־ספר בהם אתם לכודים בהפסקות בחצר צרה וצפופה, וברוב בתי הספר אנוסים כל הילדים לצאת להפסקה בבת אחת ולהשתמש בשירותים באותו זמן. הסבירו למורים שתאונות ותקלות בתוך בית הספר ובסביבתו אינן מתרחשות במקרה; אפשר גם אפשר להפחית תאונות ונפגעים ע״י לימוד יסודי של הבעיה. הסבירו למורים עד כמה חשוב שאתם תשותפו בבירורים ובהחלטות הנוגעות לבטיחות בביה״ס.

פקות על ידי תלמידים

בבתי ספר רבים משתפים המורים במשימות הפיקות את תלמידי הכתות העליונות. הזדמנות כזו היתה יכולה להיות לתועלת אלמלא היו תלמידים אלה הופכים לא פעם למורים קטנים לכל דבר:

— הם צועקים עליכם.
— הם מגרשים אתכם.
— הם מתעללים בכם.
— הם מתחנפים למורים.

לפעמים הם נושאים על זרועותיהם אות למעמדם הרם. נסו להסביר לאותם תלמידים שלמורים אין חשק מיוחד לעסוק בפקוח ולכן הם שמחים שישנם כאלה המוכנים לכך, ואפילו נהנים מהענין. מדוע

שלא יבטלו את הפקות — ויתנו לכל תלמיד הזדמנות להיות אחראי לעצמו, לפחות בזמן ההפסקות?

קימה
בבתי ספר מסויימים נדרשים לקום בתחילת השיעור וכן כל פעם שמפקחת או אורח חשוב נכנס לכתה.
כאשר עובדי נקיון, השמש, המזכירה או השרברב נכנסים לכתה, אתם ממשיכים לשבת בשקט. אם אחד מכם יעז לשאול ולחקור מדוע אתם חייבים לקום יאמרו לכם: "זה לא נושא לויכוח", או "זה מתוך דרך ארץ", או "זה למען הסדר הטוב", או "מפני שאתם קטנים ועליכם להראות כבוד למבוגרים."
נסו להסביר למורים שהלימודים והסדר ואפילו יחס הכבוד למבוגרים אין להם ולא כלום עם גינונים של טקס. הודיעו חגיגית על סרובכם לקום מעתה ואילך. לחילופין, הקפידו לקום גם כאשר תלמיד או שמש או מזכירה או שרברב נכנסים לכתה. העיקר שתפעלו יחדיו. מובטח לכם שמרבית המורים יתרגלו לנוהלים החדשים עד מהרה.

הליכה בשורה עורפית
כאשר מורים יוצאים עמכם למקום כלשהו המרוחק יותר מעשרים מטר מבית הספר הם דורשים מכם

לעיתים להסתדר בשורות עורפיות. כך יותר קל לספור אתכם ולפקח עליכם.
הפצירו במורה שיתן לכם ללכת לבדכם, כאוות נפשכם. הבטיחו לו שתגיעו למקום המיועד בשעה שתיקבע ביניכם. הרי גם בשעות הפנאי שלכם אתם הולכים כל אחד לבדו ולא קורה לכם דבר. שאלו את המורה לאיזו תכלית הוא רוצה בהליכה בשורות. הראו לו שאתם בהחלט מסוגלים לנוע באופן חפשי.

חיסורים

המבוגרים כופים עליכם ביקור סדיר וממושמע בבית הספר. המורים חייבים לרשום בקפדנות את כל חסוריכם. הם גם מתעקשים לדעת מדוע החסרתם. אין הם מסתפקים בשיחת טלפון; רק מסמך כתוב יספק אותם. פתק כזה, כתוב וחתום בידי אחד ההורים, מנוסח על פי רוב כמכתב התנצלות.
נסו לברר על מה בדיוק חייבים הוריכם להתנצל.
הסבירו למורים באורך רוח שאין זו אשמת הוריכם.

— אם אתם שוברים רגל או צלע,
— אם אתם נאלצים לטפל באחות חולה,
— או אם פשוט נמאס לכם מבית הספר ואתם כמהים לכמה ימי הפוגה וחופש ולמעט שמש ושקט וים.

בקשו מן המורה שיסכים לכך שאת סיבת ההעדרות תסבירו לו בעל פה עם שובכם לבית הספר.

אתם גם יכולים לערוך עם המורה בדור נוקב בשאלה מדוע רק אתם חייבים להודיע ולהסביר ולנמק ולהתנצל על העדרויותיכם, בעוד שהוא אינו נוהג כך ובודאי אינו חייב למסור לכם את סיבות העדרויותיו.
אין לך דרך יותר טובה להבטיח שתוף פעולה פורה בין מורים ותלמידים מאשר מִזוּחק הוגן וקביעת כללים זהים לכל. בינתיים, עד אשר ירווח, אתם יכולים לבקש מהוריכם כמה פתקי־התנצלות חתומים, עם תאריך פתוח, כמתנה ליום ההולדת הקרוב. מתנה כזאת עולה להם בזול ושווה לכם זהב.

בכל מקרה

הרעיונות שהעלינו הם בגדר הצעות בלבד, אך בכל מקרה בו אתם חושבים שהמורים, המנהל או המועצה הפדגוגית פגעו באחת מזכויותיכם, קראו גם את הפרקים הדנים בתלונות.

שרותים

מחוץ לבית הספר אתם הולכים לשרותים בכל עת שאתם מרגישים צורך בכך. זה טוב לשלפוחית השתן ובריא לנשמה. גם בבית הספר אתם נזקקים לשרותים. רוב המורים רוצים שתצאו לשרותים אך ורק בהפסקות, ובמקרי חירום רק בתנאי שבקשתם לצאת. רק מורים מעטים מרשים לכם לצאת לשרותים בלי לקבל רשות

לכך. הסבירו למוריכם שהגוף שלכם אינו פועל על פי מערכת השעות ושקשה לכם לעבוד היטב כשאתם צריכים לצאת לשרותים.

שכנעו אותם שאין זה נאה שאתם נדרשים לבקש לצאת לשרותים. כתות בהן נהוג חופש בענין זה לא התמוטטו כלל. מדוע הסדר כזה לא יפעל גם אצלכם?

מהו רעש?

גם רעש הוא בריחה. אתם מרעישים כאשר אתם משתעממים. הרעש הוא דרך לברוח משיעורים של מורה שהוא כל כך קפדן עד שאתם מפחדים ממנו. בדרך־כלל אינכם מקימים רעש כל עוד לא התברר לחלוטין שהמורה משעמם ושאין לו תקנה.

זכרו: ישנם מורים המשעממים בשיעורים הראשונים. הם שמעו על מעלליכם ופשוט מפחדים מכם. לטובתכם יהיה אם תתנו להם הזדמנות לבטא את עצמם. ישנם מורים המוכנים לעשות מאמץ ניכר כדי ששיעוריהם יהיו טובים ומרתקים והם גם מוכשרים לכך, ורק בגלל הרעש אינם מצליחים בתפקידם.

לעיתים קרובות מרעישים רק מפני שהשיעור הקודם היה משעמם עד להקיא, או מפני שבית הספר משליט סדרים קפדניים מדי. גורם עיקרי נוסף לרעש הוא, כמובן, העדר כל תשומת לב מצד משרד החינוך לבניית שתהיה מתאימה לבית ספר. קירות חלקים,

שמשות ורצפות מחזירים כל זה וכל צליל, גם כאשר מדברים בלחש. הרעש בכתות ובפרוזדורים הופך לבלתי נסבל. במשרד החינוך ישנם תיקים עבים על נושא זה. ישנם שם גם מחקרים הקובעים שיותר ויותר ילדים נפגעים בשמיעתם, עקב משטר של רעש מופרז. כתבו לרשויות ועמדו על זכותכם ללמוד בתנאים אנושיים.

הנסיון מראה שעלולות לעבור שנים עד שיטפלו בדרישתכם, ואז שוב לא תהיו כאן. בינתיים, איספו בבתיכם קרטונים של ביצים או שברי־לוחות של קלקר או קרעי־בדים ושטיחים, ורפדו בהם את הקירות ואת התקרה. הרעש בכיתה יפחת מיד וכיתתכם תהיה נאה וביתית הרבה יותר.

ספורט

בארצנו רואים בשיעורי הספורט ובהישגים ספורטיביים זכות גדולה של מערכת החינוך. הנשיא מעניק מדליות למצטיינים ושר החינוך משתתף בטכס הסיום של המורים לחינוך גופני. השכם והערב אנו שומעים על התועלת החינוכית שבמשחקי כדורגל ובתחרויות אתלטיקה.

אכן, כבוד השיאים במקומם מונח.

אך בל נתעלם מן הצד השני של החינוך הספורטיבי. בל נתעלם מן המזימה הטמונה בו.

ספורט

ילדים אוהבים להתנועע. הם רצים משתוללים מקפצים מטפסים מתגוששים, זורקים אבנים למטרה, רוכבים על אופניים, משחקים במלחמות ובמחבואים, בשוטרים וגנבים; בטניס שולחן ובכדור נוצה, בחמש אבנים, בגוגו וביויו. כל הדברים הללו אינם כלולים בתכנית בית הספר. במקומם יש לכם שחיה, כדורגל, גימנסטיקה, אתלטיקה קלה, או התעמלות מכשירים. אחרי שאתם עוסקים כאלה תשע שנים תמימות אתם בדרך כלל מאבדים את החשק ואת העניין בתנועה. בכך אשם בית הספר. אין לכם ברירה: פעם או פעמיים בשבוע, אפילו בשעות החמות ביותר של היום, אתם חייבים לרצות לפתח את גופכם בעזרת ציוד יקר כמו: מקפצות, חבלים, מקבילים, סוסים וחמורים. המכשירים הללו הומצאו בזמן שהומצאה הרכבת הראשונה. אותה רכבת פעלה על קיטור והוסקה בפחם. היום היא עומדת במוזיאון, וזהו המקום המתאים בשבילה. אבל מכשירי ההתעמלות הישנים האלה אינם עומדים במוזיאון אלא אצלכם בבית הספר. אתם עדיין משתמשים בהם.

מכשירי התעמלות מקובלים בעולם כולו. התרגלו אליהם. פה ושם ישנם אנשים המפליאים להתעמל עליהם. לפעמים רואים אותם בטלביזיה. אבל לרוב

בני האדם הם גורמים עיגויים. רוב בני האדם אינם נהנים ממכשירים אלה ואפילו מפחדים מהם.

עסוק בספורט: או "השעור הבריא"!
מכשירי ההתעמלות עשויים לגרום לפציעה. מי שמחטיא את המחצלת, מי שנופל מן המקבילים, מי שקופץ מעל לחמור או מטפס על קיר הסולמות עלול לשבור רגליים וידיים, למתוח כתפיים, לעוות את האצבעות, לשבור את שיניו או להיפצע בצורה זו או אחרת. בסופו של דבר אתם מאבדים את הבטחון העצמי שלכם ואת החשק להתנועע.

מה עוד אתם לומדים?
מי שמשלים את המכסה של חינוך הגוף, לומד גם את החברים הבאים:
לרצות להתעמל עפ"י מערכת השעות,
לרקוד לקצב המשרוקית,
לצעוד בסך בתרגילי סדר, לקול שאגות המדריך,
ללבוש מדי התעמלות,
להתנועע עפ"י הוראות קפדניות,
להבדיל בין תנועה המתאימה לנערים לבין תנועה היפה לבנות,
לצחוק על החלשים,
להתפאר בנצחון,

להסתדר על פי הגובה,
לקבל על עצמו תקנות וחוקים שאחרים קבעו אותם,
לחרוק שיניים ולצעוד בשלשות,
לעצור על פי פקודה.
משיעורי הספורט אתם גם יכולים
ללמוד שווסת היא מחלה,
ללמוד שפרסים וגביעים ואותות הצטיינות הם עדות
להצטיינות,
ללמוד שתנועת אפשר לצנזר,
ללמוד שימי הספורט הם נקודות השיא בחיי בית
הספר,
ללמוד שנשיא המדינה אוהב מתעמלים מצטיינים,
ללמוד ששר החינוך מסתפק גם בכמה נקודות פחות,
למרות שהמורה שלכם אינו אוהב את אלה שזכו רק
בנקודות בודדות.
ללמוד שהכדור נשאר תמיד בידיהם של אלה הדוחקים
את חבריהם הצדה,
שמקלחות אינן לשמוש,
ששמנים הם לא־יוצלחים,
שחדרי הלבשה משותפים הם בלתי מוסריים.

מה לעשות?
שוחחו על הפרק הזה עם המורה שלכם להתעמלות.
אם איננו מוכן לשנות את שיעורי ההתעמלות שלו,

שוחחו על הנושא בשיעורי ההתעמלות בלעדיו. סרבו מעכשיו להתעמל על מכשירים המפחידים אתכם, או להשתתף בחגיגות ספורטיביות מתוך אונס. סרבו ללבוש מדי בית הספר ואותות הצטיינות. אל תסכימו להתעמל לפי הסטופר.
סרבו להתעמל בנפרד, בנים ובנות, ולהחליף בגדים בנפרד. אל תסכימו לחזור לכתה ללא מקלחת. אל תסכימו לקבל תעודות או אותות אחרים. סרבו להשתתף במקצים ולהדגים תרגילי התעמלות לצורך קבלת ציון.

ספורט, עד כמה הוא מטמטם ?
בבית הספר רוצים שתחשבו שספורט הוא חשוב מאד. רוצים שתשוחחו על האולימפיאדה, כאילו היא חשובה יותר מכל המלחמות על פני כדור הארץ.
משדיפים שתתענינו בנבחרת הכדורגל של ארץ מסויימת או שתבכו את מותו של אלוף תחרויות אופנועים ולא את מותם של יותר משש מאות קורבנות של תאונות הדרכים, הנהרגים בישראל מדי שנה בשנה.
משום כך אתם מתחילים להאמין שמכונית מהירה חשובה יותר ממכונית בטוחה. משום כך אתם תומכים בהגרלה הגדולה של האולימפיאדה, ואינכם חוקרים במעשיהם ובמחדליהם של המבוגרים בהגרלות אחרות,
— בהגרלה הקובעת מי יתקבל לבית ספר מסוים,

— בהגרלה הקובעת מי יתקבל לעבודה מסוימת,
— בהגרלה הקובעת מי יקבל קביעות,
— בהגרלה הקובעת מי יקבל העלאה בדרגה,
— בהגרלה הקובעת מי ייהרג בכביש, לפני שיאושר תקציב לבנותו על פי תקן בטוח,
— בהגרלה הקובעת מי יעמוד בראש העיר,
— בהגרלה הקובעת מי ישלוט במדינה.

נצחון והפסד

כאשר תגדלו, בוודאי תתחרו בעבודה, תתחרו ברווחים, תתחרו בקניות, תתחרו בנהיגה מהירה ותתחרו בזלילה. בכל המקרים האלה, אתם מבינים שאדם עשוי להיות המנצח ועלול להיות המפסיד. אבל הרי אי אפשר לנצח ולקבל יותר מבלי שאחרים יפסידו ויקבלו פחות. בכל המקרים האלה אתם מבינים שמעטים מנצחים, רבים מפסידים, בדיוק כמו בספורט: תמיד אותם אנשים הם המנצחים ותמיד אותם אנשים מפסידים, בדיוק כמו בספורט. אין משנים את הכללים. על כן המנצחים ימשיכו לנצח; על כן המפסידים לעולם לא ינצחו. מי שמפר את כללי המשחק אינו הוגן, אינו ׳פייר׳, ולכן הוא נענש בדיוק כמו בספורט.
מי שרוצה להיות שותף בנצחונות ולשם כך הוא מכריז על שביתה זורקים אותו. בדיוק כמו בספורט.
מי שלומד בשיעורי ההתעמלות לנצח ולהפסיד, לנהוג

לפי הכללים ולהיות "פייר", יידע לאחר מכן לנצח ולהפסיד, להשלים בכל מקרה עם מצבו, ולעולם לא לערער על כללי המשחק. משום כך הספורט הוא מקצוע מסוכן.

הקנוניה החדשה

היום מדברים כולם על הגנת הסביבה. הגנת הסביבה היא באופנה.

רוצים שכולם ירגישו אשמים

— על כך שהם משתמשים באבקות כביסה המכילות חומרים המרעילים את הסביבה,
— על כך שמשתמשים בדלק המכיל עופרת, המסוכן לבריאות,
— על כך שזורקים כל כך הרבה פסולת,
— על כך ששוטפים מכוניות במי שתיה,
— על כך שמבזבזים זרם חשמלי,
— על כך שמפריזים בשמוש בקוטלי חרקים,
— על כך שמתפעלים ממטוסים, משתמשים בחומרים פלסטיים בלי די ומעשנים ללא רסן.

התעשיה, העתונות והממשלה רומזים שהאחריות לכך שהסביבה שלנו מזדהמת מיום ליום רובצת על כתפי הצרכנים. הם מנסים לשכנע אותנו שיש לאל ידנו לעשות נגד זיהום הסביבה. הם אומרים לנו למשל:

— סעו בתחבורה צבורית!

— התקלחו פחות — רצוי יחד עם חבר — על מנת לחסוך במים!
— בנו בית ללא ארובה!
— אל תתנו לדלק לדלוף מהמיכלים!
— צאו בהפגנות נגד מטוסים על־קוליים היורדים לחייכם!
— הפכו את הפסולת לקומפוסט לזיבול שדות!
— נקו את מי הביוב לשם שמוש חוזר בחקלאות!
— היו תסכוניים בשמוש בחומרי ניקוי!

מה שהם אינם אומרים לנו הוא שבכלל אין בדעתם
— לייצר דלק נטול־עופרת,
— לייצר חומרי ניקוי ללא זרחן,
— לייצר חומרים פלסטיים המתפרקים במרוצת הזמן, ולא מזהמים את הים ואת הארץ לנצח,
— לייצר מנועים שאינם פולטים גאזים רעילים,
— לחוקק חוקים ולתקן תקנות לטובת הכלל.

מה שהם לא אומרים לנו הוא שאין לנו ברירה אלא לקנות את תוצרתם. מעל לכל, הם משתיקים את העובדה שהתעשיה היא הגורם החשוב ביותר לזהום הסביבה, ועליה מוטל עיקר האחריות למצב שהעולם והאנושות נקלעו לתוכו.

רק אם ניטיב ללמוד את מצב העניינים לאשורו נצליח לתבוע מן התעשיה שתייצר מוצרים שלא יזהמו את הסביבה. הישג כזה יכול להיות הישג מהפכני באמת.

בעשרים השנים האחרונות פגעה התעשיה בכדור הארץ שלנו יותר מכל יתר המפגעים שפגעו בו בעשרים אלף השנים שקדמו להן. כאשר תהיו גדולים, קרוב לוודאי שכמעט כל הנחלים והאגמים, ואפילו הים התיכון כולו יהיו ביבי שופכין. מים הראויים לשתיה יהיו במשורה. בערים יהיה צורך לשאת מסכות גאז, ועל אזניכם תצטרכו להגן מפני הרעש, אם לא נפגעו קודם לכן עד כדי אובדן חוש השמע. אפילו על שפת הים לא תוכלו עוד להתרחץ. היערות יתחילו למות, מליונים של בני אדם ואלפי מליונים של בעלי חיים אחרים ימותו מרעלים שמקורם בתעשיה. מינים רבים של בעלי חיים ושל צמחים ייכחדו. חקלאות של גזל ומלחמות יהרסו עוד כמה מליון קילומטרים מרובעים של פני כדור הארץ, עד שלא תהיה עוד אפשרות לחיות עליהם. אוכלוסית כדור הארץ תוכפל. גם מספר בני האדם שירעבו או ימותו מרעב יוכפל. רוב המדענים העוסקים היום בנושאים אלה סוברים שאכן זהו מה שצפוי לנו אם לא נגקוט באמצעים נמרצים למניעת האסון.

על מנת לנקוט באמצעים חובה עלינו להכיר את הנושא מכל צדדיו. בענין זה היה בית הספר יכול לעשות רבות. אולם בבית הספר סבורים שכתיב ותנ"ך, התעמלות וכתיבה תמה, חבורים, סדר, חריצות ונקיון, הרבה יותר חשובים מהמלחמה בהרס הסביבה שלנו.

תכנית עבודה

למה בעצם לא תפנו אל המורים ויחד אתם תכינו תכנית איך לעבוד על הנושא הזה?

תוכנית הפעולה עשויה להיראות כך:

להיכרות ראשונה עם הנושא, איספו עתונים וספרים העוסקים באיכות הסביבה (לזה קראו פעם קריאה). בשלב זה, הכינו לכם תוכנית עבודה. התחלקו לקבוצות עבודה. כל קבוצה תסכם את מה שלמדה, ולאחר מכן תרצה על כך לפני הכתה. (זה מה שקראו בעבר חיבור, כתיב ותחביר).

קבוצות העבודה יכולות לחלק את הנושאים כך:

— לימוד המים והרכבם (בעבר: כימיה).
— לימוד משקעים שונים, לרבות אבק (פיסיקה).
— לימוד ההשפעות של קוטלי חרקים, של חומרי ניקוי ושל שמן ותוצריו על חיות וצמחים (בעבר: ביולוגיה).
— לימוד השאלות המשפטיות והמוסריות הכרוכות במאבק לשמירת איכות הסביבה (בעבר: פילוסופיה).
— לימוד הבעיות החברתיות והכלכליות של שמירת איכות הסביבה (בעבר: כלכלה, אזרחות).

אפשר להמית עכברים, חיפושיות, כלבים וסוסים בזרחן או בנפל״ם, באדי בנזין, או ב־די.די.טי., בניקוטין, בכהל, בגאזים הנפלטים ממכוניות, במי

ביוב (זהידות, מחלות!), בחומרי מזון משומרים או צבועים (ניסוי כזה לוקח קצת יותר זמן!) או בפירות וירקות המרוססים בקוטלי חרקים. אתם יכולים גם לנסות את ההשפעות של רעש, של רעב ושל דריסה במכוניות או באופנועים.

בשום פנים אסור לכם לערוך ניסויים אלה בבני אדם. ובאמת, אין צורך לעשות זותם בבני אדם. הממשלה והתעשיה עורכים את הניסויים בבני־אדם במקומכם. הם עורכים ניסויים במהירויות־נסיעה ובריסון־ בבישים, בחגורות־בטיחות ובאביזרי בטיחות אחרים. הכנסת מצדה עורכת ניסויים בחקיקה ובענישה. בכנסת יודעים שאלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו. משום כך מנסים המחוקקים לבדוק מהי מנת המורא שתרתיע את הבריות מפגיעה בזולת. את מקום האחיות והרופאים ממלאים בניסויים אלה השוטרים והשופטים, וקציני המבחן. תוצאות הניסויים מובאות לחדרי המיון בבתי החולים, לחדרי ההמתנה של רופאים, לבתי זקנים ולמוסדות לנכים. הן מסוכמות גם בבתי הקברות.

השוו את תוצאות הניסויים הללו עם תוצאות המחקרים שלכם. רבים מכם, בוודאי, מתנגדים לניסויים בבעלי חיים ורואים בכך אכזריות מזוועה. ואמנם כך הוא! כאשר אתם מתכננים את המחקרים שלכם בבעלי־חיים דברו עליהם בקול רם, באזני הכל. כשכולם ימתו

בפניכם על תוכניותיכם, שאלו אותם מדוע הם סולדים מניסויים בבעלי־חיים ויחד עם זאת אינם נאבקים נגד הפגיעה בבני אדם. שאלו ואל תרפו:

— מדוע חייבים ילדים להיפגע בכבישים ובצמתים ומדוע אין תשומת לב נאותה לסכנות האורבות לכם בדרכים?

— מדוע מטפלים במפגעים רק אחרי שקורים אסונות, וגם אז בסבלות ובאיטיות?

— מדוע נאבקות הרשויות המקומיות למען מגרשי חנייה למכוניות ואינן נאבקות למען מגרשי משחקים ולמען סגירת רחובות לכלי רכב?

— מדוע בעת כיוון הרמזורים התעלמו מכם, והתחשבו רק במכוניות ובאוטובוסים?

— מדוע לא התקינו נתיבים לרוכבי אופניים, בהם תוכלו לנסוע לבטח?

— מדוע מורי בית הספר חוסמים במכוניותיהם את הכביש העובר ליד בית הספר ומסכנים אתכם?

— מדוע כולם רואים בתאונות דרכים את יד הגורל, במקום לראותן כמעשה של בני אדם. (לא מקרה הוא שבעתונים מדווחים על אנשים שנפגעו על ידי מכונית, במקום לומר בפירוש שנפגעו על ידי נהג המכונית. הלא ברוב המקרים, הנהג הוא האשם.)

— מדוע העתונים מדווחים בהרחבה על כל שוד

פעוט, ועל כל מעשה חבלה ומתעלמים מרצח הילדים והמבוגרים, ומהחולבים המשתוללים בכבישינו ?

על נושרים ונוטשים

אתם יודעים מהם נושרים ומהם הגורמים לנשירה. אדישות ושעמום, אכזבה ומרירות, קשיי למידה, לחץ של מורים, קשיים בבית ולחץ של הורים, ומצוקה חומרית, סיבות אלו ואחרות עלולות להוביל לנשירה. נוטשים הם תלמידים המנתחים את מצבם על רקע מצב החברה והעולם. בדעה צלולה לחלוטין הם מסכמים לעצמם, לטווח הקצר ולטווח הארוך, שמוטב להם לנטוש את בית הספר בתום שנות לימוד החובה. הרעיון שכולם חייבים ללמוד עד גיל י"ח שנים היא אחר הכל רעיון חדש מאוד בהסטוריה. ובודאי שאי־אפשר לומר על נוטש שהוא פורק עול ופרא אדם, אך ורק מפני שלא קיבל על עצמו ללמוד ה"י שנים, על פי האופנה האחרונה.

שאלו את עצמכם בכנות מדוע אתם נמצאים בבית הספר. (לשאלה משמעות פחות כל עוד אתם במסגרת לימודי החובה). אם אינכם יכולים למצוא הסבר אחר, מאשר הנדנודים של אמא ושל אבא ומהלחץ של יתר בני המשפחה, כדאי לכם לחשוב בכובד ראש על נטישה. אם ביניכם לבין הנטישה אין אלא רצון

להצטייד בדרך נוחה ובטוחה בתעודת בגרות, ולעזאזל הלימודים, כדאי לכם לחשוב על שנה של עבודה או של טיולים. חזקה עליכם שתלמדו יותר ותתעשרו יותר מאשר בשנה של לימוד מאונס, ללא ענין וללא נחת.

מסביב לבית הספר תוססים החיים. מעבר לים ולגבולות ישנן ארצות עם אנשים מעניינים, עם תרבויות שונות, ועם נופים מרהיבים למכביר. אם אין לכם סיבות משכנעות לשהות בבית הספר ולהיות שותפים להרפתקה של לימודים, מדוע לא תצאו לדרך? מדוע לא תמלאו את התקופה עד לגיוס בתגליות ובחוויות, ובלימודים מן החיים? מדוע תהיו תלמידים נרצעים למוריכם וילדים נרצעים להוריכם? מדוע לא תהיו אדונים לגורלכם?

לפני שאתם מחליטים לנטוש, חשבו היטב את צד הרווח ואת צד ההפסד. שוחחו על העניין עם מכרים בני גילים שונים, שמא בלהט הרגע אתם עומדים לעשות מעשה שכבר מחר אתם עתידים להצטער עליו. אין ספק שתיתקלו באנשים אשר נטשו בית ספר ואינם מצטערים על כך ואפילו השכלתם לא סבלה מכך. בין יתר שיקוליכם, זכרו שעל פי חוק חינוך תיכון חינם שנתקבל לא מכבר בכנסת אתם זכאים ללימוד חינם גם באותם בתי־ספר אכסטרניים, שיש להם רשיון מטעם משרד החינוך והתרבות. אם עקב נשירה או נטישה

אתם הולכים להירשם ללימודים אכסטרניים, בררו תחילה אם בית הספר שאתם מתכוונים להירשם אליו מצוייד ברשיון כזה, על פי חוק הפיקוח על מוסדות חינוך. בין כה, לימוד חינם אכסטרני מוגבל לתכנית הלימודים המאושרת של משרד החינוך: עבור מקצועות נוספים ועבור שיעורי עזר, רשאים לתבוע מכם תשלום נוסף. לדוגמא, אם בתיכון לומדים אנגלית 3 שעות בשבוע ובבית הספר האכסטרני לומדים 7 שעות ייחשבו 4 שעות לשיעורים פרטיים שאינם מכוסים על ידי משרד החינוך.

מגבלה נוספת שעליכם לזכור היא, שלימוד חינם באכסטרני מוגבל עד גיל 18. חוק חינוך תיכון חינם אמנם מתיר למשרד החינוך להרחיב את תחולת החוק לגילאים אחרים, אבל מחוסר אמצעים — כך הוסבר — הוגבל כפי שהוגבל. לפיכך, אם בדעתכם לשוב אל ספסל הלימודים אחרי השרות הצבאי שלכם על מנת להצטייד בתעודת בגרות, יהא עליכם לשלם את מלוא המחיר של הלימודים.

במשרד החינוך ישנו מפקח על מבתנים אכסטרניים שיעמוד לימינכם בעצה ובהדרכה. כמו כן ישנה קרן מילגות לסייע לנצרכים. בין כה, השכלה בכתב אינה כלולה במסגרת לימודי החינם. אין זאת כי עם הספר אינו מאמין עוד בכוחן של מלים כתובות להעניק השכלה לעם.

אתה וחבריך ללימודים

נפתח בכמה עובדות.
בכל בית ספר ישנם סוגים שונים של תלמידים. אחדים הם ידידיך; אחרים אינך מסוגל לסבול, אפילו מרחוק. אחדים משאירים אותך אדיש לגמרי; אחרים, עז רצונך ליצור אתם קשר קרוב. ישנם תלמידים שאתה מסתכל עליהם מגבוה. אחרים נערצים עליך. ישנם תלמידים העומדים על פי הרוב מהצד, בודדים ומסוגרים בעצמם. אחרים אהובים ומקובלים על הכל. ישנם תלמידים שהם טובים במקצוע אחד או בכל המקצועות. אחרים אינם יודעים הרבה, או שאינם יודעים כלום. ישנם תלמידים שאתה סומך עליהם. אחרים משקרים ואינם מקיימים את מה שהבטיחו. יש המוכנים בכל עת לעזור לזולת. אחרים מתנתקים מהחברה ומאילו מסתפקים בעצמם. יש המחזירים ספרים ששאלו ממך (למרבה הצער הם מיעוט). אחרים אינם מחזירים, לא אבדות, לא חובות ולא ספרים ששאלו לשעה קלה.
יש תלמידים שיש להם רעיונות טובים בכל עת. אחרים יביעו רעיונות רק לעיתים רחוקות. יש תלמידים בעלי רעיונות יפים שאין בכוחם להגשימם. אחרים דלים ברעיונות, אבל מיטיבים להוציא לפועל את

רעיונותיהם של אחרים. יש תלמידים היודעים תמיד מה לומר ואיך לומר מה. אחרים מבינים מה היו צריכים לומר רק כשכבר מאוחר מדי. יש תלמידים שלהם מותר הכל. אחרים כבולים. יש תלמידים הנראים תמהוניים מפאת לבושם. אחרים לבושים תמיד בטעם ובחן. יש תלמידים ותלמידות "תמהוניים" משום שהם פוזלים, או מגמגמים או מרכיבים משקפיים חזקות. אחרים יפים למראה, שערם מבריק, אפם גאה, והקף החזה שלהן הוא בדיוק כפי שהוא צריך להיות.

את ואתה, כולכם חלק מקהל התלמידים והתלמידות. יש לך עליהם דעות משלך, ולהם יש עליך דעות משלהם. לא פעם קורה שאתם מחבבים מישהו שאינו מחבב אתכם או שאתם דוחים מישהו המבקש את קרבתכם. כמעט בכל כתה ישנם תלמידים הנדחים הן ע"י המורים והן ע"י התלמידים. לגביהם, בית הספר הוא גיהינום.

יתכן שברגע זה ממש אתה יושב ליד אחד התלמידים הללו. ייתכן שאינך יודע דבר על הקשיים הנוראים שהוא נתקל בהם. למרות כל ההבדלים הרבים המציינים אתכם, בכל זאת יש ביניכם משהו משותף. במידה רבה מאוד, המבוגרים הם שעשו את שניכם למה שאתם.

'האם אתה יודע ?'

— האם ידוע לך שלמורים השפעה גדולה עליך ?
— האם ידוע לך שהשפעה זאת מעצבת גם את דעתך על חבריך לספסל הלימודים ?
— האם ידוע לך שדעותיך על חבריך מושפעות מאד מדעות המבוגרים ?
— האם ידוע לך שאתה מושפע מחבריך, וקודם כל מאלה שאתה מרבה להתרועע בחברתם ?
— האם ידוע לך שפרסומת מכל הסוגים, סרטים, להקות זמר, טלביזיה, ואמצעי תקשורת אחרים משפיעים עליך השפעה עמוקה ?
— האם ידוע לך שבמקומות אחרים על פני כדור הארץ הדעות על הטוב והרע, על מה שנכון ועל מה שלא נכון, שונות לגמרי משלך ?
— האם ידוע לך שבמקומות עבודה אחרים מקובלות אמות מידה אחרות להערכת בני אדם, מאלה המקובלות בבית ספרך ?
— האם ידוע לך שאמות המידה שעל פיהן אתה מעריך את חבריך ללימודים משתנות עם הזמן ושהן מושפעות מהתפתחותך האישית ומשנויים המתרחשים בחברה ?
— האם נהיר לך שיכול אדם לפתח לעצמו אמות מידה משלו להערכת הזולת ולהערכה עצמית ?
— האם ברור לך שאין שום איסור על דחיית אמות

המידה אשר המבוגרים כפו אותם עליך באמצעות התיגור?

— האם ידוע לך שמורים ומבוגרים אחרים עלולים לדחות תלמיד ולהציגו כמגוחך אך ורק מפני שהם שבויים באמות המידה הקיימות? (הם מסוגלים לעשות זאת רק כי עוד גם אתם דבקים באמות מידה אלה, שנכפו גם עליכם).

מה עושים עמכם המבוגרים?

המבוגרים דואגים לכם למועדוני נוער, למרכזים קהילתיים ולתנועות נוער. הם גם דואגים לארגן לכם אגודות ספורט וחברות מחברות שונות, כמו החברה להגנת הטבע, אגודת אכסניות הנוער וכו׳. אבל פקחו עיניים! בכל מקום בו המבוגרים מעמידים לרשותכם משהו, הם גם שומרים על זכותם להחליט את כל ההחלטות.

— הם רוצים שאת שעות הפנאי שלכם תמלאו בתוכן משמעותי.

— הם רוצים שבצופים תלבשו מדים ותהיו למה שהם קוראים ׳אזרחים טובים׳.

— הם רוצים שבארגוני הספורט תלמדו לנצח זה את זה, ולשתוק כאשר אתם מפסידים.

המבוגרים גם דואגים להיות נוכחים בכל ארוע חשוב. מעל לכל הם אוהבים לחגוג את עצמם, לשבת ראש

מאן, לשאת גאום שם, להצטלם עד כמה שאפשר ולהשגיח שהכל יהיה מסודר ורגוע, ממש כפי שתכננו בשבילכם.

מה אתם יכולים לעשות בעצמכם ?
יש לכם מלוא האפשרות לכבוש פינה משלכם בחברת המבוגרים. גבשו תכנית מתאימה וגשו לענין במלוא הרצינות וההחלטיות. בבתי ספר רבים ישנה נכונות להעמיד לרשות התלמידים אולמות וחדרים למטרות שונות. נצלו זכות זאת כיד הדמיון הטובה עליכם.
קחו בחשבון שבבנין בית הספר על מתקניו הושקעו כספים רבים. הגיוני וטבעי הוא שהמתקנים ינוצלו גם בשעות הפנאי. אמנם אחד מכם יצטרך להיות אחראי על הסדר כלפי המוסד ; עזרו לו בניקוי ובהחזרת הכסאות למקום. בריונות והפקרות יתנקמו קודם כל בכם.
נצלו את האפשרויות העומדות בפניכם :
בארץ קיימים היום עשרות מרכזים לתרבות נוער וספורט — המתנ״סים. המתנ״סים ממומנים ע״י משרד החינוך, ע״י הרשות המקומית וע״י דמי חבר. הם פועלים בקרב מבוגרים ובקרב בני נוער. הפעילות במתנ״ס המקומי שלכם תלויה במידה מכרעת ביוזמתכם ובנכונותכם להרתם לפעולה. עמדו על זכותכם לקבל מקום לפעולות שאתם עורכים ותמיכה

מסויימת מקופת המתנ"ס. זכרו, התשלות הלזול מצדכם יקשו על שנתונים אחרים לגייס עזרה למבצעים נוספים.

ראשית חכמה

ראשית חכמה: הבהירו לעצמכם שזכותכם הבלתי מעורערת היא לשקוד על פיתוח אישיותכם. זכותכם הבלתי מעורערת היא ליטול על עצמכם משימות ותפקידים שונים מהתפקידים הנרקמים למענכם ע"י הוריכם ומוריכם. בסופו של דבר תמסרו דין וחשבון על מעשיכם רק לעצמכם.

אתם לא פחות טובים מאחרים.

כולכם מחוננים בכשרונות, כהנה או כהנה, אף כי אינכם מחוננים בכל הכשרונות.

יש לאל ידכם להתקדם ולהתפתח.

יש לאל ידכם ללמד וללמוד.

זכרו — לפני כולנו פתוחות דרכים להטביע את חותמנו על העולם הסובב אותנו.

כדאי לדעת

כדאי שתדעו: אתם הרבה יותר חזקים כאשר אתם פועלים יחדיו. גם כאשר אתם נאבקים למען משהו וגם כאשר אתם נלחמים נגד משהו.

כדאי לכם להכיר סימנים המעידים על קבוצה כושלת,

שלא תצלח למשימותיכם. קומץ פעילים משתלט על כל הדיונים ועל כל ההחלטות. כל האחרים עושים את רצונם או שהם סבילים. קומץ פעילים מסגל לעצמו סגנון של פקודות, ותופש את פסגת הפירמידה. האחרים משמשים להם קהל.

אין זה הכרחי שעבודה בקבוצות תלבש צורה כזאת. ישנן דרכים אחרות לפעילות קבוצתית. בשיתוף פעולה דמוקרטי כל אחד מטה שכם, ודברי כולם בנחת נשמעים. כל אחד שוטח את דעותיו והפעילים אינם מפסיקים את דבריו. גם התפקידים משתנים מדי פעם, על מנת לתת לכל אחד חלק משמעותי באחריות. כך, בצד בעלי המרץ והזיקה לפעלתנות מגוייסים לפעולה גם בעלי הכשרונות הנחבאים אל הכלים, גם בעלי הדעות המהססות להתבטא.

כדאי לכם לדעת שישנם סוגים שונים של מנהיגים. יש המתעקשים לנהל הכל לפי ראות עיניהם ולהשליט את רצונם בכל מחיר, בהחלטות ובמעשים. קל להכירם בכך שדי שהקבוצה תקבל החלטה אחת, ולו קלת משקל, המנוגדת לרצונם, וכבר הם מאיימים בהתפטרות או נוטשים את המערכה. לעומתם, ישנם מנהיגים המכירים במגבלותיהם ומטים אוזן לדברי זולתם. הם מוכנים להתחלק באחריות ונעגים ברוח טובה להצעות על העברת סמכויות או על חלוקת תפקידים.

כדאי לדעת שמנהיגים מסוגלים להנהיג אתכם רק כל

זמן שאתם מוכנים להיות מונהגים. זה נכון כאשר המנהיג הוא מנהל או מורה וזה נכון כאשר המנהיגים הם חבריכם לספסל הלימודים. אם אינכם שבעי רצון מדרך הפעולה של מנהיגיכם, בחרו לכם מנהיגים אחרים. כך תכירו ותחושו את ההרגשה הטובה של אנשים המחליטים על גורלם.

אינטליגנציה

מורים, הורים ויועצי חינוך מרבים לחבר על מחוננים וטעוני טיפוח, על ילדים אינטליגנטים ובלתי־אינטליגנטים, על חכמים וטפשים. רבים מכם מקבלים חוות דעת אלו כדברי אלהים חיים. רבים מכם מצרפים את קולותיכם לקולותיהם של יתר רוקחי המרקחת הזאת.

נסו־נא פעם לברר למה, בדיוק, מתכוונים המבוגרים כאשר הם מדברים על אינטליגנציה ומחוננות, על חכמים, טפשים וטעוני טיפוח. עד מהרה יתברר לכם שבעצם כל המונחים המצלצלים האלה נועדו לשפוט את יכולתכם לעמוד בדרישות שבית הספר והחברה דורשים מכם.

הם מצפים מכם שתלמדו את המוטל עליכם בתחרות מתמדת עם בני גילכם.

הם מצפים מכם שתלמדו בדיוק מה שלומדים האחרים, ותתגברו על כך את הדין במבחנים, לשביעות רצונם.

הם מצפים מכם שכולכם תלמדו בקצב אחד.
הם מצפים מכם שתמלאו אחר כל התקנות שתוקנו על ידי בית הספר ועל ידי משרד החינוך.
כל מי שלא מסוגל לעמוד בצפיות הללו ייתקל בקשיים בבית הספר. וככל שמתרבות המשימות החומקות ממנו, כן גדלה טפשותו בעיני הגדולים הנבונים־תמיד.
גם אם יגישו לכם עזרה כהוגן וכהנה, תמיד תרחף מעל לראשיכם חרב של פעולות תגמול, קלות או חמורות.
למרבה המזל והאושר ישנם בחיים אתגרים אחרים למכביר, נוסף לאתגר של לימוד על פי הצפיות. לכן טפשות היא לדבר על ילדים טפשים, או מחוננים, או חכמים, או טעוני טיפות. כולנו טעוני טיפות. כולנו חכמים. כולנו טפשים. כולנו מחוננים כהנה וכהנה. היה היו ימים בהם היו כולם תמימי דעים באמונה התמה ש״אינטליגנציה״ נקבעת ונחרצת כבר ברגע בו אנו נולדים, או ברגע שהזרע מפרה את תא הביצה. מכאן ואילך — כך האמינו — שוב לא ניתן לשנות אותה. זאת טעות. אבל מורים והורים לא מעטים מאמינים בכך גם היום.
ברור שברגע בו אנו רואים את אור העולם איננו שווים. אבל ההבדלים בין בני אדם בעת לידתם קטנים יחסית, ורק אחר כך הם גדלים ונפערים בהדרגה. וכי

אפשר היה לצפות לתוצאה אחרת, כאשר את הילדים המתקשים בלימודים מלמדים פחות מאשר את הילדים המצליחים בלימודים? פחות, לא יותר!

אומרים ומשננים שילדים אלה מתקשים ללמוד במקום לומר שבתי ספר אלה מתקשים ללמד אותם. אומרים שאינם בשלים ללימודים ומנסים להיפטר מהם בדרך זאת או אחרת. אין אומרים שבית הספר אינו בשל בשבילם. ליתר בטחון אין מרשים להם ללמוד בבתי ספר בעלי יוקרה, כגון בתי־ספר עיוניים, שמא תיפגע יוקרתם. יוקרתם של בתי הספר, כמובן!

אלא שגם כאשר בית הספר עושה מאמץ גדול לסייע למתקשים, הוא בד"כ אינו מצליח לשנות את פני הדברים אלא במעט.

כי במקביל למאמצים הנעשים על ידי בית הספר דרושים צעדים נוספים, מרחיקי־לכת.

— יש צורך בדירות יותר מרווחות וזולות.
— יש צורך בהבטחת הכנסה נאותה להורים, על פי מספר הילדים שלהם.
— יש צורך בארוחות חמות ומזינות במחיר זול.
— יש צורך בייעוץ להורים.

מסתבר שילדים הגרים בדירות מרווחות, שמזונם טוב ולא ניתן במשורה, שהוריהם מרויחים יפה ומקדישים להם מזמנם לעודד אותם בלימודיהם, מצליחים יותר מאחרים.

ישנם הבדלים
לכאורה, על בית הספר להתחשב בהבדלים בין התלמידים, למשל בקצב הלמידה שלהם. וכי למה ילמדו הלומדים לאט פחות מהלומדים מהר ?

אולם למעשה אין זה פשוט כלל. הכיתות גדולות, חומר הלימודים גדוש ורב יותר מתמיד. מורים ותלמידים נתונים בלחץ, ואינם יודעים איך להתמודד אתו.

ועוד דבר: בית הספר עוסק רק בתחומים מסויימים. תחומים אלה אינם חופפים את תחומי־הפעילות והדעת בעולם הגדול. מי שמתקשה במילוי המשימות שבית הספר מטיל עליו, בהחלט עשוי להסתדר יפה בעולם הגדול שמחוץ לכתלי בית הספר.

לכל אדם תחומים בהם הוא מוצלח ומצליח, ותחומים אחרים בהם הוא כושל ונכשל. בבית הספר שומרים סוד זה מפניכם מכל משמר. מרגע בו יוודע לכם שאפשר להצליח בחיים בלי לשאת בעול בית הספר לא תנהרו עוד לבתי הספר כמו עד עכשיו. מה שגרוע יותר, אתם עלולים להתבגר בטרם עת. אתם עלולים להקדיש את שנות חייכם הטובות לעבודה או לטיולים, כמו אותם ענקי־הרוח שנתנו לנו את הרנסנס. אתם עלולים ללכת לבתי־ספר אכסטרניים ולהעניק להם מקצת מהיוקרה שתגזלו מבתי ספר תיכוניים.

הממסד לא יראה זאת בעין יפה ויעשה הכל כדי

לחסום אתכם ולאנוס אתכם ללכת בדרך המלך.
הממסד יקבע גיל מינימום למבוגשים להיבחן בבחינות אכסטרניות ועם זאת לא יגקוף ויצבע להעלות את רמתם של בתי־הספר האכסטרניים. הממסד רוצה שתהיו ילדים טובים, וכיאה לילדים טובים תלכו תמיד בדרך המלך.

איש אינו רוצה בהם

ישנם ילדים הסובלים מקשיים עצומים בלימודיהם. הם נשארים כיתה, מפגרים אחרי כולם אך ורק מפני שביתם צפוף מדי ומשפחתם במצוקה, או מפני שאבא שיכור או נטש את אמא עם הילדים, ללא פרנסה.
ישנם ילדים עוורים וחרשים; אחרים סובלים מדרגות שונות של עוורון או חרשות. ישנם ילדים נכים, המשותקים בחלק זה או אחר של גופם.
הדרך היעילה ביותר לסייע לילדים כאלה בלימודיהם היא לרכז אותם בבתי ספר מיוחדים. אבל לא על היעילות לבדה יתפתח האדם. ילדים הסובלים ממומים, מבקשים מעל לכל את חברתם של ילדים אחרים, וזקוקים לה מאוד להתפתחותם. בתי הספר המיוחדים עלולים בהחלט להחריף את תחושת הקיפוח של אותם ילדים, כתוצאה מכך שאינם נפגשים עם ילדים אחרים, עם ילדים שאינם סובלים מאותם קשיים ומאותם מומים, הם עלולים

לראות את עצמם כבלתי־נורמליים. מאידך, לרובכם אין הזדמנות להפגש עם ילדים מוגבלים. אינכם יודעים איך לשחק ולעבוד אתם ואיך להתייחס אליהם. בסופו של דבר אתם עלולים להתנשא עליהם, ולהתפאר בעומק לבכם בכך שאתם 'נורמליים' והם 'בלתי־נורמליים'. אתם עלולים ללעוג להם על כך שאינם כמוכם. הרי מעולם לא נפגשתם ושחקתם אתם, מעולם לא היתה לכם ההזדמנות להכיר את אורח החיים שלהם. בכך מגביריה הפרדת ילדים בבתי ספר את קשייהם, הגדולים בלאו הכי.

בידכם לתקן עוולה זו. שירותי ההתנדבות למען ילדים כאלה פתוחים בפניכם. ההיכרות עם חייהם תועיל לכם ותעשיר את כולכם.

ילדי עולים

בבית־ספרכם נרשמים מדי שנה ילדי עולים מארצות שונות ומשונות. יחד עם מוריכם, ועם המנהל (אלא מה ?) אתם חוגגים את הביקור הראשון שלהם בבית הספר. אתם אומרים להם הרבה דברים יפים, אבל אין לכם עניין מיוחד לשמוע מה שיש להם לומר. למרות שלהם חשוב להשמיע, לא פחות משחשוב להם לשמוע את הדברים היפים שלכם.

לילד ולילדה שזה עתה הגיעו אלינו, ישראל היא רות פרצים המטלטלת אותם ומערערת את כל עולמם. שפה

זרה ואנשים זרים. יחסי אנוש שלא הכירו דוגמתם. מכוניות הדוהרות ללא רחם, ריחות וטעמים, שמש והום. גם יותר בני המשפחה מבולבלים ולא מוצאים את רגליהם ואת ידיהם. הם מתקשים במציאת דירה, במציאת פרנסה ובמציאת חברים.

ילדי העולים זקוקים מאוד למסגרת מבינה ואוהדת. אם כן, מדוע לא תקדישו להם מזמנכם ? הרי אינכם כה עסוקים. מדוע לא תדברו אתם, לשמוע מהם על חייהם בעבר ועל לבטיהם בהווה. גם להם יש לבטים. לבטים בקשר לארץ, לבטים בקשר לתרבות, לבטים אתכם ועם דרככם הרמה.

אל תהיו קולטים, כפי שדורשים מכם הגדולים. אל תעשו אותם לנקלטים. שמא יווצר ביניכם יחס של סועדים ונסעדים, של צורכים ונצרכים. עזרו להם בלב פתוח ובנפש חפצה. שתפו אותם במשחקים, גם אם לא למדו להידחק כמקובל אצלנו. תנו להם לסיים את דבריהם, ואל תלעגו לשגיאותיהם, גם אם לא למדו עדיין להרים את קולם ולהוכיח את צדקתם בצעקה. לימדו להכיר ולכבד את סגנון חייהם ואת הערכים שלהם. יש מה ללמוד מכל אחד ואחד מהם. כך תצליחו לחמוק מיחס של קולט ונקלט על כל המועקות הכרוכה בו. רק כך תצליחו להתקלט, בפעולת גומלין. הלא גם המתאהבים אינם אוהב + נאהב. בסופו של דבר גם הם גם אתם תעשירו את חייכם.

מבוגרים הרוצים לתרום אבר מגופם, כדי שזה יושתל בגופו של אדם אחר, רשאים לעשות זאת, אם כי גם עליהם חלות מגבלות. הם יכולים לתרום אחת משתי הכליות, אך בשום אופן לא את שתיהן. כמו כן אין הם יכולים לתרום את הראש שלהם, אפילו לאדם הקרוב להם מאוד, ואפילו אותו אדם זקוק מאוד לראש חדש ומשופר. וכך הלאה. גם לדווח ההתנדבות של מבוגרים ישנם סייגים.

מעמדם של ילדים הוא כמובן שונה ונחות. כילדים אתם פסולי דין. ההכרעה בדבר ביצוע ניתוח כזה נתונה בידי הוריכם או אפוטרופסיכם;

ושוב מתעוררת השאלה, אצל מי אתם יכולים לערער — ואם בכלל אתם זכאים לערער, על החלטות שנתקבלו ביחס אליכם.

בית המשפט המחוזי בת"א (תיק 1402/70) קבע שלילדים אין זכות ערעור. אם הסכימה להרחקת כליה מבתה — ילדה מפגרת בת 17 — כדי שתושתל אצל אחותה, שהיתה חולת כליות. בית המשפט סרב להתערב. (השופט ידע שהאם תרמה עוד קודם לכן אחת הכליות שלה, למען אחד מילדיה).

לעומת זאת, ישנם נושאים ופעולות בהם אסור להורים לייצג קטין, אלא אם בית משפט נתן את אישורו לכך. אסור להם לחסל או להעביר, לשעבד לחלק או לחסל משק תקלאי או בית מלאכה, בית מסחר או דירה הרשומים על שמכם, ללא אישור של בית משפט. אסור להם לתת מכספכם או מרכוש הרשום על שמכם מתנות או תרומות, מעבר למתנות צנועות או תרומות צנועות כנהוג. וכמובן אסור להן לייצג אתכם בפעולה משפטית ביניכם לבין קרוביכם, בלי שיקבלו לכך אישור מבית משפט. אולם מותר להם לקבל מתנות בשבילכם.

העניינים הנזכרים, לא בכל יום הם מתעוררים. אבל מכיוון ששמעתם כל כך הרבה על כל הזכויות הרבות שיש לאחרים ביחס אליכם, מן הדין שתדעו שבנסיבות מסוימות אתם נהנים מתשומת לב בתי־המשפט, ומובטח לכם שעניניכם לא יוכרעו בלי שתישמע דעתכם.

בעניין זה הרחיק לכת הרב המנוח עוזיאל, רבה הראשי של ארץ־ישראל, שקבע: "בית דין הוא אביהם של קטינים גם לעניין גידולם, טיפולם וחינוכם התרבותי וחייבים לפקח על גידולם וטיפוח גופם ועל תרבותם וחינוכם הנפשי..."

אגב, לעניין הכליות: ישנן מדינות שם תרומת כליה מותרת רק לאדם מבוגר בעל דעת צלולה. לקטינים

פשוט אסור לתרום אברים. בישראל טרם נאמרה על כך המילה האחרונה.

רע את גילך

בכל מיני הזדמנויות אתם חייבים לדעת את גילכם. הדבר הפשוט וביותר הוא, כמובן, לדעת את תאריך הלידה המדוייק (לא חשוב כלל אם נולדתם פגים. היום הקובע הוא היום בו יצאתם לאויר העולם, בין חצות לילה לחצות לילה. שעת הצווחה הראשונה). זה כמובן אכזרי מאוד, שאתם מפסיקים להיות תינוקות ונהיים ילדים, שאתם מפסיקים להיות ילדים ומתחילים להיות נערות ונערים — וכל זה בלי שישאלו אתכם אפילו פעם אחת אם אתם באמת רוצים לעזוב מעמד אחד ולעבור למעמד חדש. אצל מבוגרים אין בעיות כאלו, כי מרגע שהם מבוגרים, הם יכולים לבחור בחירה רחבה. רווק הרוצה להתחתן, עליו רק למצוא רווקה או אלמנה או גרושה שתהיה מוכנה להינשא לו. מכאן ואילך הוא נשוי. נשוי הרוצה לשנות את מעמדו, יכול להתגרש. מבוגרים גם יכולים להרשם ללימודים, למשל באוניברסיטה זאת או אחרת, ומרגע שהם נרשמים כחוק הם סטודנטים או תלמידים במוסד זה או אחר עד שיסיימו, או עד שיימאס להם.
אבל אתם עד שתגיעו לגיל מסויים גוררים אתכם מכאן לכאן, ואין מושיע.

מבחינה זאת, חייהם של ילדים שונים מחייהן של ילדות. כבר בגיל שבוע עושים לכם ברית־מילה. איש אינו שואל אתכם, אם אתם מסכימים לניתוח זה, שנועד להכניסכם לבריתו של אברהם אבינו. וזה מובן. פשוט אינכם מסוגלים עדיין לראות את המתרחש סביבכם בעולמכם הצעיר, למרות שמבר אז אתם מבינים את העניינים הרבה יותר טוב משחושבים. גם אינכם יודעים עדיין לאמר "כן" או "לא". אבל הגידו באמת: האם היו שואלים אתכם לו ידעתם לדבר? אחר הברית בא תור הזריקות וההרכבות והחיסונים מאונגס — והפעם בלי להפלות בין ילדים וילדות. עוברת שנה ועוד שנה. אתם בני שנתיים. ואם אתם מאותם יחידי סגולה, שאמא שלהם נשפטה למאסר בבית סוהר ישראלי, והיא לקחה אתכם אתה אל בית הסוהר לנשים — עכשיו הזמן לעזוב את אמא. כי על פי החוק, רשאית אם אסורה לקחת אתה את ילדיה רק עד הגיעם לגיל שנתיים. (מגיל 18 ואפילו עוד קודם לכן, אתם יכולים כבר ללכת אל בית הסוהר בזכות עצמכם).

כבר בגיל זה גוררים אתכם לגנון, גן של בוקר, או מעון לרוב שעות היום. גן הרשות הוא כמובן גן של רשות. אך מכאן ואילך, כלומר מגיל חמש, מתחילה רצינות החיים. מגן חובה גוררים אתכם לכיתה א', לחינוך־חובה. זהו חינוך חינם, אבל למרות זאת זהו

חינוך חובה! מכיתה א׳ גורדים אתכם לכיתה ב׳. עד לעת האחרונה היו גוררים אתכם לכיתה ב׳ גם אם פיגרתם אחרי כל יתר תלמידי הכיתה. מישהו פשוט החליט שזה לא בסדר שילדים ישבו שנתיים בכיתה א׳. ואז, ימינה פנה, קדימה צעד! אתם בכיתה ב׳. גם אם לא הייתם בשלים לכך. לאחרונה נשתנתה האופנה. עכשיו מי שבאמת קשה לו לעלות לכיתה ב׳, אם משום שלא זכה לקבל מורה די טובה, אם מפני שלא בחר לעצמו את ההורים המתאימים ואם מכל סיבה אחרת, עשויים לעשות אתו חסד ולאשפז אותו בכיתה א׳ שנה שנייה. עכשיו כבר יהיה לו קל יותר לעלות לכיתה ב׳. אדרבה, עכשיו הוא כבר מכיר את החומר, ויכול להיות תלמיד טוב.

מכיתה ב׳, קדימה לכיתה ג׳! וכי מישהו שואל אתכם אם אתם רוצים להישאר בכיתה א׳ או ב׳? נו, באמת!

משהו על קצין ביקור סדיר

בקיצור, חובתם של ילדים היא ללכת לבית הספר. וחובת ההורים שלכם היא להוליך אתכם לשם, ויהי מה. החוק אינו אומר, כמובן, שחובתכם ללמוד שם; די בכך שתבקרו בבית הספר באורח סדיר. ליתר בטחון, מעסיק משרד החינוך פקידים מיוחדים בדרגת ״קציני ביקור סדיר״, קצין לכל מחוז. קצינים אלה, אשר לצורך הסוואה אינם לובשים אף פעם מדים,

עוברים מבית ספר לבית ספר ואוספים דיווחים על התלמידים. הם מבררים עם המנהלים האם בשעות הביקור בבית הספר ביקרו בו כל הילדים, על פי הקבוע בחוק, ונוטלים אתם את תיקיהם של ילדים שהביקור שלהם אינו סדיר. כדאי לכם בהחלט להימנע מטיפול כזה על ידי קצין ביקור סדיר, שהוא מביש מאוד ולא נעים. לעומת זאת, אם יש לכם חשבונות עם אבא ועם אמא או עם אבא או עם אמא, זאת הדרך המתאימה לסדר אותם. כי חובת הביקור בבית הספר, יותר משהיא מוטלת עליכם, היא מוטלת על הוריכם.

על פי חוק המדינה, יוטל על הורים שלא מלאו את חובתם האזרחית קנס של 1,000 לירות. בעבר היה הקנס נמוך יותר. ב־1972 הועלה ל־1,000 לירות אחרי דיון ארוך ומשעמם בכנסת. (כדאי לכם לעקוב אחר העתונות היומית, לבדוק אילו שינויים חלים בו בימים אלה, בעקבות ירידת ערך הלירה).

שאלה אחת נשארת פתוחה: מה יקרה אם למרות שההורים שילמו את הקנס אתם אינכם מבקרים בבית ספר. אולי יתברר שיטילו עליהם קנסות חדשים לבקרים, עד אשר תגיעו לגיל ששוב אינכם חייבים בביקור סדיר בבית ספר. אם כך, אולי כדאי לחשוב פעמיים לפני שאתם נוקטים בפעולת תגמול מעין זאת נגד אבא ו/או אמא.

ושוב, דע את גילך!

בגיל י"ג אתה בחזקת בר־מצווה. והרי לא תרצה להפסיד טקס זה וחגיגה זאת. שנה תמימה קודם לכן את נהיית בת־מצווה, אבל כשם שאצל היהודים מעמד האישה נחות ממעמד הגבר, כך חגיגת הבת־מצווה נחותה מחגיגת הבר־מצווה. ואם בכלל מישהו דואג לחגוג את הבת־מצווה שלך, גם המתנות צנועות יותר. מכאן מתחילה אפלייה חומרית בין בנים ובין בנות, שיש לה המשך ברור בשנים הבאות לטובה, בפרט אם הבחור הבר־מצוות משקיע את הכספים שהוא מקבל במתנה בדרך נבונה ומתוכמת.

נו, כן. ואז אתם יוצאים מגיל חינוך חובה עם הבטחה מפורשת של פוליטיקאים שונים, שיעשו "כמיטב יכולתם" (כפי שהם נוהגים להתבטא) לדחות את קץ החובה ולחייב אתכם להיות מאושפזים במערכת עד גיל שמונה עשרה, כלומר עד למועד הגיוס לצבא. היזהרו מכוונותיהם הטובות!

גילים נוספים שכדאי לכם לרשום לפניכם:

— עד הגיעכם לגיל 9 אין לכם אחריות פלילית.
— מהגיעכם לגיל 9 ועד לגיל 12 חלה עליכם אחריות פלילית רק אם הוכח שבזמן מעשה ידעתם שאתם עוברים עבירה.
— מגיל 12 חלה עליכם אחריות פלילית מלאה.
— בגיל 16 אתם רשאים לקבל תעודת זהות.

— מגיל 16 אתם רשאים ללכת לסרטים המוגבלים לצופים מבוגרים.
— מגיל 17 אתם רשאים להינשא.

גם המורים בשר ודם

גם המורים הם בשר ודם. חוזה העבודה שלהם מחייב אותם ללמד מכסה מסויימת של שעות שבועיות.
מורים בבית־ספר תיכון מלמדים כאלפיים שעות בשנה. חלק מהאבות מרוויחים, כמובן, הרבה יותר ממורה. מורים רבים חושבים שהמשכורת שלהם נמוכה מדי. הם טוענים שמכיוון שהקדישו שנים רבות ללימודים מגיע להם שכר גבוה שיפצה אותם על הסבל של שנות הלימוד ועל אובדן הותק שאחרים צברו בעת שהם רכנו על ספריהם.
מורים לא מעטים מקדישים מדי יום. כמה שעות להכנת שיעוריהם. אחרים אינם מתכוננים לעולם. לרוב אלה מורים ותיקים, המלמדים שנים אותו מקצוע ומשתמשים מאז באותם הספרים. הם בטוחים בכך שהם יודעים כל מה שיש לדעת. מורים אחרים משתתפים בהשתלמויות ועושים עיתים להשתלמות ללא תמורה.
חיי המורים אינם נטולי בעיות. בעבודתם הם עלולים להתקל בקשיים. מעבר לזה הם נתקלים כמובן באותם קשיים כמו כל בני האדם. האם אתם יודעים שבהפסקות

— אוכלים המורים שלכם סנדוויץ׳ ותפוז ולוגמים

כוס תה מהביל, נטול טעם וריח, בחדר מורים עלוב, דחוס ורועש?

— שיש להם חובות ומשכנתאות והם מסובבים בתשלומים בעד המכונית החדשה שרכשו?
— שהם מתקוטטים בינם לבין עצמם, ועם קרובים ושכנים?
— שלא תמיד רוחם טובה עליהם.
— שככל האחרים, לא פעם אינם מצליחים "לגמור את החודש".
— שבכלות הכל, גם המורים והמורות הם בסך הכל בני אדם.

מהי השכלתם של המורים?
מרבית המורים קבלו את הכשרתם במוסדות להכשרת מורים. רובם התמחו שם בשני מקצועות, כפי שנדרש מהם. אף על פי כן, הם נאלצים לעיתים ללמד גם מקצועות אחרים. המורה לספרות מלמד לשון, המורה לביולוגיה עוסקת בחינוך מיני, וישנם מורים לביולוגיה המאמינים באמת שהם מסוגלים לזאת.
הכשרת המורים היא בהחלט גרועה. בדרך כלל מלמדים אותם הרבה מאד חומר: תאריכים, תרגילי כפל וחלוק, ומדוע יורד הגשם. הם אולי יודעים המון על ההסטוריה של אנגליה במאה ה־16, ואולי עסקו חודשים תמימים במבנה בתי הספר בימי הביניים.

אבל רק בהזדמנויות מעטות זכו להתמודד עם עבודת המורה ללא כחל וסרק, ורק מעט הסבירו להם מדוע בית הספר הוא כפי שהוא ומדוע המורים הם כפי שהם. מעולם לא נאמר להם שכל החומר שלמדו, אין בו כדי לשפר את מצבם של התלמידים. לא רק בתי הספר, גם בתי המדרש למורים מפגרים מאד אחרי התפתחות החברה כולה. גם שם עדיין חדורים אמונה שלמוד בע״פ וידע יבש הם העיקר. רק פה ושם לומדים באוניברסיטאות להעזר בספרים ככלי עבודה, ולא כתכלית. רק לעיתים רחוקות מאד דנים בבעיות הצצות כאשר מבוגרים וילדים נתקלים יחד במצבים הקשים של החיים.

את כל הדברים האלה חייבים המורים ללמוד על בשרם, תוך כדי עבודתם בבית־הספר. רבים אומרים נואש ונוטשים את המערכה. מורה אשר עם גמר לימודיו באוניברסיטה צריך לעמול קשה עד שבאמת יצלח ללוראה עליו לעקוב אחר החדושים במקצועות ההתמחות שלו. עליו לקרוא ספרים רבים העוסקים בהוראת מקצועות שונים. מורים רבים אינם נלהבים לאפשרות זו, ובסופו של דבר הם יודעים הרבה מאד על מעט מאד. מורים רבים יודעים קצת מזה וקצת מזה, אבל אין אפילו תחום אחד בו הם מתמצאים היטב. משום כך כה רבה אזלת היד של המורים וכה שכיחה הרגשתם שבעצם אין להם מה להציע לכם.

למורים לא מעטים נראה שהמשימה העיקרית המוטלת עליהם היא לעצב את השיעורים בדרך משמעותית. ולכן לא נותר להם זמן רב לעניינים אחרים.
רוב המורים מתגברים על מבוכת עבודתם בכך שהם תולים את הסיבות לבעיותיהם ולשגיאותיהם באחרים. ממש כמוכם. הם אוהבים לפתח תיאוריות על הנוער של היום שהוא קשה ומיוחד, ולקבול על תנאי העבודה שלהם, הגרועים מתמיד, או להטיל את כל האחריות למצב על מנהל בית הספר או על ההורים.
למורים אלה — והם הרוב — לא קל. אם אתם רוצים בכך, תוכלו לעזור להם. דברו אתם. נחמו אותם. אימרו להם שאין זה כל כך חמור שאינם יודעים הרבה.
הסבירו להם שלא זה העיקר.
הסבירו להם כמה טוב יהיה להם ולכם אם ייפתחו יותר כלפי נושאים חדשים וכלפיכם.
שכנעו אותם שפתרון של שיתוף פעולה מתוך הערכה הדדית עדיף על הורדת הוראות חד־צדדיות.
אם יעלה בידכם להסביר דברים אלה כראוי, ייתכן בהחלט שתזכו במורה טוב ובידיד גם יחד.
מורים רבים אחוזי אימה מפני חבריהם לעבודה, גם כאשר הם נהגים מחופש לבחור בדרך ההוראה הנראית להם, מרביתם מלמדים באותה דרך בדיוק. משום כך כה דומים השיעורים, כה דומות השעות, גם אם משתנה המורה ומשתנה המקצוע. לתיקון המצב הזה אין לכם

דרך אחרת מאשר להציע דרכי לימוד חדשות. מי שאחוז פחד איננו אוהב לשנות את דרכי החשיבה שלו. משום כך עליכם המשימה להעלות לפני המורה רעיונות חדשים וליישם אותם, יחד אתו, שכם אחד.

כאשר תגשו אל חומר הלימודים בגישה חדשה, יתברר לכם שחלק מהמורים מתמצאים יפה בכל הנעשה בחברה, אלא שיש להם קשיים להעביר את השינויים בחברה אל בין כתלי בית הספר. גם להם בית הספר הוא עולם סגור. בבית־הספר הם עושים את מלאכתם מצוות אנשים מלומדים, על פי תכנית שהוכנה על ידי אחרים מראש. הספרים ותכניות הלימודים קובעים מכסות של חומר לימוד. חרב הבחינות החיצוניות תלויה מעל לראשיהם כפי שהיא תלויה מעל לראשיכם. הם אונסים אתכם מפני שאונסים אותם. מדוע לא תנסו להבהיר להם שאתם זקוקים גם לידיעות אחרות מאלה הגנוזות בספרי הלימוד והנדרשות בבחינות? במיוחד אל תרפו ממורים אשר למען ״יעילות״ הלימודים מסתמכים על ספר אחד ויחיד. מורים כאלה נואשו מכבר ללמד אתכם על פי דרכם ותחת זאת הם נגררים משיעור לשיעור על הקביים של ספרי הלימוד.

הגידו למורים אלה שאין זה כלל אסון אם אינם משתלטים על חומר הלימוד בכוחות עצמם. הסבירו להם שבשום פנים אי־אפשר ללמוד מקצוע כאשר תוכן

השיעורים מוכתב כולו על ידי שאלות ותשובות מתוך ספר לימוד אחד. לימוד טוב מחייב מקורות מגוונים, דמיון בריא ואומץ-לומר שטויות ולהתבדח מדי פעם.

מה יודעים המורים אודותיך?

במשך שנת הלימודים המורה שלך משוחח אתך בארבע עיניים רק לעיתים רחוקות, אם בכלל. בזמן השיעורים כמעט איננו לומד אודותיך דבר אישי. מורים רבים אינם יודעים

— מהם תנאי הדיור שלכם.
— מה אתם חושבים עליהם.
— במה עובדים אמא ואבא.
— מהם שמות האחים והאחיות שלכם ואיפה הם לומדים.
— מהם היחסים השוררים בבתיכם.
— איפה אתם משחקים.
— עם מי אתם משחקים.
— במה אתם אוהבים לשחק.
— במי אתם מאוהבים.
— אם אתם פוחדים מהם, מבית הספר או מהוריכם.

המורים הם לא פעם האחרונים השומעים על גרוש הוריכם או על סכסוכים בין אבא ואמא, או על הכוונה לעבור דירה, או על מחלה אנושה של אדם היקר לכם מאד.

אם תחסרו את שעות השינה שלכם משעות הערות יתברר לכם כי בשנה אחת אתם ערים כ־5,000 שעות. מתוך חמשת אלפים השעות הללו רואים המורים שלכם אתכם במשך חמש מאות שעות, כלומר רק עשירית משעות הערות שלכם. מה שקורה לכם מחוץ לבית הספר, המורים אינם יודעים. רק בשיעורים הם לומדים להכיר אתכם. אף על פי כן מתיימרים המורים לדעת עליכם הרבה מאד.

לאמיתו של דבר המורים יודעים עליכם מעט מאד.

— הם נותנים לכם תעודות, הפתוחות לפניכם.

— הם כותבים עליכם דוחות המוסתרים מעיניכם.

— הם טוענים שהם מעריכים אתכם נכון, והוריכם נוטים להסכים אתם.

"הציונים מוצדקים בהחלט", אומרים לכם הוריכם. בעיניהם משפט המורה הוא משפט אמת. אולם אם תאזרו עוז ותשוחחו עם מוריכם על הערכותיהם, יסתבר לכם עד מהרה עד כמה מעט הם עצמם מאמינים בשיפוטם. הם יודעים היטב עד כמה לא ניתן להם להעריך אתכם כראוי. שוחחו גם עם הוריכם. הסבירו להם כמה כואב לכם שהם כל כך מושפעים מציונים ומהערכות של מורים. אל תעברו בשתיקה על כך שהם עושים יד אחת עם המורים, נגדכם.

והנה כמה הצעות:

— הזמינו את המורה לבתיכם.

— הציעו למורה להצטרף לטיול כתתי.
— הציעו למורה להיפגש עם הוריכם, בביתו או בביתכם.
— רמזו למורה שבחפץ לב הייתם באים לבקר בביתו.
— הזמינו אותו להתחרות אתכם בבריכת השחיה או במגרש הספורט.

ראה ובאת החבר, שלפחות פעם בחודש תיפגשו עם המורה מחוץ לכתלי בית הספר. אתם יכולים ללכת לקונצרט או למופע רחוב, לבית חרושת או לבית זקנים, לתחרות כדורגל או לאספת בחירות, או להפגנה פוליטית אמיתית. לחלופין, תוכלו ללכת לבית משפט השלום, או לבית המשפט המחוזי, למרכז הייעוץ לפקוח על הילודה, לרבנות, לישיבת מועצת העיריה או המועצה המקומית, לבית קברות צבאי, למאהל בדואי או לבית הסוהר, לאנדרטה ללוחמים או לבורסה לניירות ערך, לתצוגת אופנה או למפעל תעשיה מתוחכם, למטה המשטרה או לגן ילדים.

בשתוף עם המורה, תוכלו לערוך דיונים עם אנשים מעניינים מהסביבה. כך תלמדו להכיר אנשים חדשים ולשמוע על בעיותיהם. אם המורה שלכם אינו מקבל את עצותיכם, סימן הוא ששתוף הפעולה בכתה יישאר בדיוק כפי שהיה עד הנה. דבר לא ישתנה.

ציונים והערכות

מורים רבים היו מוותרים ברצון על מתן ציונים ופסקי דין אחרים. אבל הם חייבים לכתוב הערכות בתוקף חוזה העבודה שלהם. רק הרשויות מוסמכות לשנות מצב זה. אך גם המורים היו יכולים לשנות אותו, לו היו אמיצים יותר ולו השכילו לשתף פעולה עם עמיתיהם. כתבו לרשויות החנוך ובקשו מהם לקרוא את הספרים ואת המאמרים שפורסמו בארץ ובחוץ לארץ, המספרים שציונים ומספרים יבשים אחרים הם כמעט חסרי ערך. אם לאחר זאת יסרבו לבטל את שיטת הציונים המקובלת, אות הוא שלא הבינו במה מדובר.

ככל שהמורה שלכם מכיר אתכם פחות, כן גדולה נטייתו לנהוג בכם באי־צדק, וכן חזקה רתיעתו משתוף פעולה אתכם. ככל שהמורה מיטיב להכירכם, כן ייטיב לעבוד עמכם. לשם כך אתם צריכים לסייע לו להכיר אתכם גם מחוץ לכתלי בית הספר. לשם כך אתם צריכים לנסות ולהכיר אותו ואת עולמו.

מי משתתף באסיפות מורים?

אסיפות מורים מיועדות לדיונים בנושאים הנוגעים לבית הספר, בבעיות הנוגעות להם ולכם. משתתפים בהן כל המורים הנוגעים בעניין הנדון ומנהל בית הספר. אספות אלה הן לעיתים ארוכות, מייגעות ומשעממות.

ברוב בתי הספר מנסים להקל את העול בשתיית קפה ותה. המורים אינם מקבלים תשלום נוסף בעד פעילות זאת הנערכת מחוץ לשעות העבודה הרגילות. ישנן ארצות בהן מוזמנים לאספות מורים נציגי התלמידים. אך אפילו בארצות מתקדמות אלו מתברר שלמורים יידרשו שנים ארוכות עד שיתרגלו לתת זכות דבור לתלמידים, ולהתיר להם לסיים את דבריהם. יהיה עליהם ללמוד ששאלות התלמידים זכאיות למענה ממש כמו שאלות המבוגרים. למרות שמספר התלמידים עולה פי 30 ויותר על מספר המורים אין שם לתלמידים זכות הצבעה. וכאשר דנים בציונים או בבעיות של מורים נאלצים נציגי התלמידים לעזוב את המקום.

בארצות אחרות מותר לנציגי ההורים להשתתף באספות מורים, אך זכות ההצבעה ניטלת מהם. דברים כאלה קורים רק בארצ'ות רחוקות. הנוהג בישראל הוא יותר פשוט וגם יותר יעיל, על כל פנים מנקודת הראות של מנהל בית הספר. אצלנו המורים מתכנסים לאספות סגורות ומסוגרות ומורידים עליכם החלטות ופסקי דין, תעודות וציונים. לכם לא נותר אלא לומר אחריהם אמן. מועצות התלמידים הקיימות בבתי ספר מסויימים פועלות ברובן כדמוקרטיה מונחית ומצובזרת. בדרך־כלל הן חותמת גומי, וזרוע מבצעת העושה את רצון המנהל בכל. הסמכויות שלהן, אם

בכלל יש להן סמכויות, מוגבלות עד מאד. ברוב המקרים הן חממה מציינת לקידום תלמידים טובים המיטיבים להבין את רצון המנהל ולתת גבוי נאמן וחביב להחלטות ולרצונות של ההנהלה.
גם ועדי הורים יכלו להיות פעילים בנושא. שתוף ההורים בישיבות. ועדי ההורים פועלים על פי תקנות שהוציא מנכ"ל משרד החינוך. על פי רוב הם גופים נטולי שיניים. כשם שישנם ילדים טובים, ישנם גם הורים טובים — מנקודת הראות של מנהל בית הספר, כמובן. חזקה על מנהל הבא להפעיל ועד הורים, שידע לקדם את האנשים החפצים ביקרו. נוח למנהל שוועד ההורים יסתפק באסוף תרומות לפעולות ולצידד שמהוץ לתקציב השוטף של בית הספר. נוח למנהל שההורים יתנו גבוי להחלטותיו, ויהיו אלה שרירותיות ככל שיהיו. נוח למנהל שבוועד ההורים ישמיעו רק מחמאות ולא ביקורת. נוח לו שבמסיבת הסיום ישא נציג ועד ההורים נאום תשבחות גמלץ על בית הספר ועל מנהלו, אפילו אם נאום זה רצוף הגזמות וכולל כמה שקרים המצחיקים את כולכם מאוד.

מה קורה באסיפות מורים?
באספות המורים לא תמיד מדברים לענין. לא פעם ניתן לשמוע שם דברים תמוהים ושרית של רכלנות

ושל צרות לב נודף מהם. "אני לא סובלת את התלמידה הזאת. החבר שלה מגדל שערות ארוכות והוא חבר בארגון שמאלני". או "זה בחור נחמד, הוא תמיד מוכן לעזור לי לסחוב את הכסאות" או "חבל שהוא כל כך מטומטם. דווקא יש לו אי. קיו. גבוה מאוד" אף "אני שונאת אותה. היא צובעת את השערות שלה ומורטת את הריסים; הייתי שמחה להפטר ממנה בשעה טובה".

גם אם כל המורים מכחישים זאת, חוות דעת מסוג זה עלולות בהחלט לחרוץ את גורלכם. מובן שגם על הוריכם מרבים לרכל,

— על טעויות הכתיב במכתבים שהם שולחים לבית הספר,

— על בעיות בחיי המשפחה,

— על דגם המכונית החדשה שלכם.

ישנם מורים ומורות ישרי לב שהברים כאלה מרתיחים את דמם. אלא שרק לעיתים רחוקות יצאו להלחם נגדם. כעבור שנים לא רבות גם הם לומדים להשלים עם המצב.

לעתים מתעניינים המורים גם בהתנהגות שלכם בפרוזדורים ובחצר. חשוב להם שיהיה סדר בבית הספר. לא אחת קורה שדווקא אחרי אספת מורים שומרים המורים התורנים על הסדר במוסד במשנה להט. סימן הוא ששוב בערך אי־שם באולימפוס דיון

על המשמעת, ובפעם המאה ואחת הוחלט וסוכם חגיגית לשנות את המצב הבלתי נסבל הקיים מימים ימימה. אל דאגה! יעבור יום, יעברו יומיים והמורים ישכחו את ההחלטות שהתקבלו באספה. פשוט קשה לשמור על כל האיסורים וההוראות. רוב המורים מעדיפים לפוש בהפסקות במקום להתרוצץ ולהזכיר לכם שוב ושוב את תקנות המוסד.

יחסים בין המורים

מורים אינם תמימי דעים לגבי הנושאים הנידונים באסיפת מורים ומקובל עליהם לערוך הצבעה. הפתרון הזוכה לתמיכת רוב המורים מן הדין שיחייב גם את המתנגדים לו. אלא שרק לעתים רחוקות יספרו המורים על הנושאים הרבים שביחס אליהם דעותיהם חלוקות. נוח להם יותר שאתם תחשבו שהם תמימי דעים בכל. הם מאמינים שתמימות דעים כזו תסייע לשכנע אתכם שעמדותיהם צודקות. אבל בעצם אין סיבה שלא תדעו מה המורים חושבים זה על זה. הרי גם הם עלולים ברגעי חולשה להטיח זה בזה דברים נוקבים וגלויי לב, בדיוק ככל שאר בני־האדם.

לעתים יוצאים מורי בית הספר ליום עיון, לסמינר עיוני, או לתרגיל בדינמיקה קבוצתית. השמש, המזכירות ועובדי הנקיון, לעולם אינם מוזמנים

לארועים אלה, המורים מעדיפים, אל נכון, לבלות בינם לבין עצמם. אולי מפני שלמדו באוניברסיטה, וקשה להם למצוא שפה משותפת עם 'אנשים פשוטים'.

במצבים רבים מתנהגים. מבוגרים בינם לבין עצמם כילדים לכל דבר. אבל בשום פנים אסור מכל איסור לומר בפניהם שהם ילדותיים. המבוגרים יכולים להיות חביבים או גועליים זה לזה. לעיתים קרובות הם מתלכדים לקבוצות הנאבקות זו בזו. המורים ישתדלו אז מאד להסתיר מכם את הסכסוכים המפרידים ביניהם. הם ישתדלו להופיע בפניכם כקבוצה מלוכדת. הם חושבים שליכוד ולו אך למראית עין מחזק את מעמדם כלפיכם. הם בוודאי יטענו שהעמדת פנים זאת היא לטובתכם ושהיא נעשית מתוך שיקולים חינוכיים, כדי לא לבלבל אתכם.

לאמיתו של דבר מודרכים המורים על ידי החשש הכבד שמורה בודד איננו יודע מספיק כדי להגן בצורה משכנעת על עמדתו. במרבית המקרים אמנם כך הדבר. רק לעיתים רחוקות קורה שיש למורה השקפה מקורית משלו על הנעשה בבית הספר ושהוא יעז לשוחח אתכם על כך. בדרך כלל לא ישוחח אתכם פשוט מתוך פחד מיתר המורים.

את כל הדברים הללו מנסים המורים להסתיר מכם בכל דרך אפשרית. דווקא משום כך חשוב ומועיל

שאתם תדעו מה מטריד אותם. התבוננו בהם היטב, חקרו אותם על היחסים השוררים ביניהם, בדיוק כפי שהם חוקרים אתכם. כאשר יודעים משהו על מישהו יותר קל להשפיע עליו.
לא קשה להביא ילדים התפצים בכל ליבם להיראות "מבוגרים" לעשות מעשים תמוהים, כמו לעשן או לנהוג ברכב ללא רשיון. כמו הילדים, כך גם מורים רבים משחקים את תפקידם. הם חושבים שרק אם יהיו בטוחים מאוד בכל מעשיהם, תשתכנעו שהם חשובים וחזקים מחבריהם לעבודה. בידכם לנצל מצב עניינים זה לטובתכם. בידיכם הדבר להראות להם שאדם הפתוח לאחרים מבוגר בעיניכם יותר מאדם הבטוח בעצמו תמיד.

כיצד ניתן להשפיע על מורה?
המורים דוחפים אתכם לעשות דברים מסויימים, אף מבלי שתבחינו בכך. כך יש להם השפעה מכרעת על התפתחותכם, לברכה ולקללה. אין פירושו של דבר שאתם אינכם מסוגלים להשפיע על ההתפתחות שלהם. היחס הנכון שיש לשאוף אליו בין מבוגרים לילדים מחייב השפעה הדדית.
כאשר אתם רוצים לערוך מבצע להשפיע על מוריכם מוטב, ואולי, שתתרכזו במורה אחד. מאוחר יותר, לאחר שתרכשו מעט נסיון, אתם יכולים להרחיב את

תחום הפעילות שלכם על קבוצת מורים. אתם יכולים לפעול בשתוף פעולה עם כל התלמידים בכיתה או במסגרת של קבוצת תלמידים. גם תלמיד בודד יכול לצאת למאבק.

כהכנה למבצע עליכם לאסוף מידע על המורה ממורים אחרים, מחבריו לספסל הלימודים, ומתצפיות שתערכו בעצמכם. אם מידע זה אינו מספיק, אתם יכולים לשאול את המורה עצמו, אולי באמתלה של הכנת ראיון לעתון תלמידים. כל זאת על מנת לקבל תמונה מהימנה על המורה, על תחומי התעניינותו, על מעלותיו ועל חסרונותיו.

משהבהרתם לעצמכם באיזה כוון אתם רוצים להשפיע על אותו מורה, תוכלו לגבש תכנית ולסכם דרך פעולה מתאימה.

את ואתה, אנחנו ואתם

עוד בבית הספר היסודי הרגילו אתכם לפנות אל "מורי", אל "מורתי" או אל "המורה" בכל הכבוד הראוי לנציג של מעמד מיוחד ונכבד. השימוש בתארים מכביד על יחסים שויוניים ולבביים. מדוע איפוא לא תתחילו לקרוא למורים שלכם בשמותיהם הפרטיים? מורים מסויימים יקבלו זאת ברוח טובה, כי גם הם סובלים מרשמיות זאת. אחרים ירתעו. התנצלו

בפניהם... והמשיכו בדרככם. ככל שירבו התלמידים הנדברים בעניין זה כן יגדלו סיכויי ההצלחה שלכם. זכרו: מחצית הבעייה כבר נפתרה על ידי המורים עצמם, שהרי מאז ומתמיד הם משתמשים רק בשמותיכם הפרטיים!
לחילופין, אתם יכולים לנקוט בשיטה עקיפה: הקפידו לפנות זה אל זו בכל הרשמיות שהמורים מצפים לה מכם. היו אדיבים ומנומסים להכעיס, והקפידו להשתמש רק בשמות משפחה. שמא דרך זאת תפקח את עיני המורה.

מתנות

על פי הוראות משרד החינוך אסור למורים לקבל מתנות מכם או מהוריכם. אף על פי כן נוהגים פה ושם לשלוח למורה מתנה לחגים או לימי הולדת. זכרו שמתנות עשויות לשמש גם כרמזים וכתזכורות. מינוי על עתון, משלוח ספר עזר מתאים או כרטיסים לתיאטרון או לסרט, עשויים לסייע למורים בהרחבת האופקים, כפי שלא עושים פרחים או משקאות.

שיפור ההוראה

מורות ומורים רבים מתקשים לנטוש את שיטות ההוראה המאובקות של דורות קודמים. אם יש לכם רעיונות יותר מוצלחים, ספרו להם על כך. אם לא

תצליחו לשנות דבר והכל יוסיף להתנהל כמימים ימימה, לכו ונהלו את השיעורים בעצמכם. וכי מי אמר שאסון הוא שתלמידים ישבו יחדיו, ללא נוכחותו של מבוגר שהוסמך להוראה?
מדוע איפא לא תכנסו בשעות הלימודים או אחריהם את כל הכיתה כולה, או קבוצה של תלמידים? חלקו ביניכם את המשימה, והכינו את חומר הלימודים בכוחות עצמכם. בדרך זאת, גם אתם גם חבריכם לקבוצה, תלמדו בודאי לא פחות מאשר בשיעורים הנערכים בניצוחו של מורה מוסמך. הלא תזכרו להזמין למפגשים שלכם כמה מורים, כמשקיפים. את ההזמנות תוכלו למסור אישית, או לפרסמן על לוח המודעות של בית הספר.

מודע למורים

ישנם מורות ומורים שאינם מתמצאים במה שרוחש ומתרחש בחברה. מדוע לא תבואו לעזרתם, לתיקון הליקוי הזה? תוכלו להעביר להם קטעי עתונים או מאמרים מתוך ירחונים. תוכלו להסב את לבם לתכניות רדיו וטלביזיה שיועילו להם, או למכתבים למערכת המתפרסמים בעתונים. כמו כן תוכלו להקליט תכניות רדיו מעניינות במיוחד, כמו תכניות על הנעשה בעולם ועל בעיותיהם של ילדים בבית ובבית הספר. הציעו להשמיע אותם בכיתה.

כך ייטב גם למורה וגם לכם. האנשים המדברים מתוך פסי־הקול יתרגזו בכך שהם יותר חפשיים להתבטא. תוכלו להמליץ לפני מוריכם על ספרים מתאימים. כדי להקל עליהם תוכלו לשאול את הספרים בספריה ולהניח על שולחן המורה ברגע מתאים. (האחריות להחזרת הספר והיא כמובן עליכם).
שירות־מדע כזה יכול להשתרע על תחומים נרחבים. הוא עשוי לסתום פערים בהשכלה המיגית של המורים, או בידיעותיהם על בעיות הסמים בקרב בני נוער. גזרו מעתונים ישנים קריקטורות וביקורות. רכזו הודעות על הרצאות וכנסים. כל מידע מסוג זה יסייע בידיכם בטיפוח המורים שלכם ובהרחבת אופקיהם. אחר הכל, אין מורה ואין תלמיד שאיננו טעון טיפוח.

לדעת הכל מראש

שום תלמיד לא יזלזל במורה משום שאיננו בקי בכל הפרטים והרזים של חומר הלימודים, אם אך יודה באי־ידיעתו. אם המורה איננו יודע דבר מה, אימרו לו זאת. הרגיעו אותו שאין רע בכך. אם אין בכם אומץ הלב לומר לו זאת, אתם יכולים לרמוז לו מה דעתכם. כבר אמרנו שרוב המורים מכינים את השיעורים מיום אחד למשנהו על פי ספר הלימוד. אז מדוע לא תתחכמו להם, ותקראו מראש את הפרקים הבאים בספר הלימוד? אם תקראו את הפרקים הבאים

בסודיות, תמיד תדעו את החומר של השיעור הבא. אל לו למורה להתרעם עליכם על שאתם יודעים מה שהוא יודע. מורה נבון ישמח בזאת וינצל את ההזדמנות הניתנת לו לדון בנושאים חדשים ובגישות חדשות. אם יקשה עליו למצוא נושאים המעניינים אתכם, הציעו לו את עזרתכם.

לשאול עד לאפיסת כוחות

למורים רבים צפיה אחת ויחידה, שבכל פעם שהם מוצאים לנכון לפנות אליכם, תענו תשובה מלאה ומדויקת. הם עצמם לא פעם מתקשים במתן תשובות כאלו. אפשר לסייע להם להתגבר על קשייהם ולשפר את תשובותיהם על ידי מבצע "שאל את המורה". זהו מבצע לשבוע או לחודש, הכל על פי תגובות המורה. מבצע "שאל את המורה" נועד להרבות את השאלות המופנות אל המורה ככל שרק אפשר: שאלות על כל ענין, חשוב או טפל, קרוב או רחוק. שאלו את המורה בכיתה ובפרוזדורי בית הספר, בעת שיעורים ואחריהם, במכתבים ובטלפון, בבית וברחוב. אל תשכחו לגלות תמיד התעניינות לוהטת. הקפידו על תשובה מלאה, מדויקת, מנוסחת בקפדנות. אל תסתפקו בתשובות חלקיות או מגומגמות!

איך לקרב מורים ואיך להרתיעם

ככל בני האדם גם מורים שואפים בכל לבם להיות אהודים. התקווה לזכות בפופולריות עשויה להביא מורה לידי מאמצים גדולים להצליח בהוראה. בידכם הדבר לנצל עובדה זאת.

דרך אחת להזין את העניינים היא באמצעות "מצעד המורים". את המצעד אפשר לערוך על לוח המותקן בכיתה. את תוצאותיו אפשר לפרסם על לוח המודעות של בית הספר. אפשר לחזור על המצעד מדי שבוע או שבועיים. בכל פעם אפשר להעניק זר ורדים למורה הטוב ביותר וזר חוחים למורה הרע ביותר ולהציבם על שולחנו של המורה בחדר המורים.

למורים המחלקים בסוף השנה בארשת חשיבות את תעודותיכם מגיע שמישהו יכתוב להם תעודות הערכה. הכינו לעצמכם סולם ציונים להערכת התנהגותם של מורים ולהערכת השיעורים שלהם, והעניקו להם תעודות מתאימות.

הקפידו על כך שהענקת התעודות למורים תיעשה במלוא הרשמיות, ובאותה ארשת של חשיבות שהמורים נוקטים בה כשהם מחלקים לכם תעודות. בוודאי גם ימצא בכיתתכם תלמיד שישמח לשאת באותו מעמד נאום נמלץ, חגיגי וחסר חוש הומור כיאה למעמד של מתן ציונים.

להרגיל את המורים לשפתכם

מורות ומורים שיש ביניהם יחסי אהבה או איבה משוחחים ביניהם בגילוי לב. לעיתים תכופות הם מדברים גם אתכם "הורי", ללא הצטעצעות במלים. אבל כאשר אתם משיבים להם בשפתם, הם נוזפים בכם ואומרים שאתם עמי־ארצות חסרי יראת כבוד ואינכם יודעים דרך־ארץ מהי.

אם מורה מכנה אתכם בכינויים, אם הוא קורא לכם אידיוטים, מטומטמים, טעוני טיפוח, בטלנים, פושעים, פרטיזנים, ממזרים, או בני טובים השיבו לו כגמולו.

אם יאשימו אתכם בהוסר נימוס, נצלו הזדמנות זאת על מנת לבקש שמכאן ואילך ישתמשו בשפתכם.

הסבירו למורים ששפתכם מובנת לכם יותר משפתם, והדברים נקלטים כך יותר טוב.

שפת המורים עמוסת פקודות וציווים כמו "גש אל הלוח!", "שער השערה!", "הסתלק מכאן!". הכינו רשימות של הפקודות הללו, והניחו אותן על שולחן המורה. הסבירו לו שבעבודה משותפת הראויה לשמה אין צורך בפקודות. מי שמקבל פקודות משוחרר מן הצורך לשקול את מעשיו. מי שמתרגל למלא פקודות מתרגל לא לשקול את מעשיו. והרי מטרת בית הספר היא ללמד אתכם לשקול את מעשיכם!

רמזים בעילום שם
למורים רבים אין שום מושג, או שיש להם רק מושג קלוש ביותר, על ההשפעה שיש להם עליכם. לעיתים קרובות הם אטומים ומנוכרים עד כדי כך שכמעט אי־אפשר לשוחח אתם פנים אל פנים. יהיה זה חביב מצדכם להושיט להם עזרה ברמזים אנונימיים, רמזים ללא שם הרומז.
למה לא תשגרו להם מכתבים או תניחו פתקאות בתיקיהם או בכיס מעילם? אפשר גם לצלצל אליהם, או להשאיר כתבות על הלוח. כך ייפקחו עיניהם לראות ואזניהם לשמוע את מצבכם לאשורו. כך אולי יבינו סוף סוף שישנן ביניכם כמה בעיות הזועקות לדיון גלוי־לב.
במבצע מעין זה שומה עליכם להקפיד על דיוק הקליעה. התרכזו בעניין אחד. אל תכבידו על המורה להבין במה מדובר. אין טעם לצלצל אל המורה בבוקר, אחר ארוחת בוקר מרעננת. מוטב לצלצל אליו מאוחר בערב, בעת שאתם רכונים עדיין על שיעורי הבית, והוא כבר ישן שנת ישרים. זוהי הזדמנות מאין כמוה לנהל עמו שיחה נוקבת על שיעורי הבית.

אזהרה
ייתכן שמורה זאת או מורה זה ישמחו לשוחח עמכם על "הספר האדום הקטן של התלמידים". אתם

תשתתפו בשיחה מתוך רצון. אך הישמרו נא והתכוננו היטב. אם ינסו לנגח אתכם ולמוטט את השקפותיכם על ידי כך שיציגו במוקד הדיון את "הספר האדום הקטן של התלמידים", דעו שזהו טכסיס שקוף, לא הספר הוא העיקר כי אם מעמדכם בחברה הישראלית בכלל ובבית הספר בפרט. אם תתכוננו היטב, אם תבררו את הבעיות בדיונים מוקדמים ביניכם לבין עצמכם, אין ספק שידכם תהיה על העליונה. זכרו: הפחד מהמורה עלול לשבש את טיעוניכם. מכל מקום, עמדו על כך שבעקבות הדיונים המשותפים אכן יחולו שינויים משמעותיים. גם אתם גם מוריכם תבחנו לא בהצהרותיכם כי אם במעשיכם.

איך מגישים תלונה על מורה

קודם כל דרושה עילה לתלונה. הגשת תלונה סתם ככה, ללא עילה רצינית, היא עוול ואווילות. אבל אם ישנה עילה, אל תירתעו מהגשת תלונה. אל תתנו למורא המורה, לאימה מאמא, או לאיבה לאבא לערער את הצונכם. כי בזאת דומה בית הספר לכל מוסד אחר: ללא ביקורת לא יהיו שיפורים.

תחילה עליכם לאסוף פרטים על פרשיות נבחרות המתייחסות לאותו מורה. ייתכן שהוא נטפל לתלמידים מסויימים; ייתכן שהוא מקצר את שיעוריו ללא הצדקה או מתעלם מהיעדרויות רבות מפני שנוח לו

יותר לעבוד עם כיתה קטנה. ייתכן שהוא מרביץ או עובר עבירות אחרות. מוטב שכמה מכם ירשמו את הדברים באופן בלתי תלוי. בהעדר דיווחים כאלה, איש לא יאמין לכם. בכל מקרה, הקפידו לציין את המקום ואת המועד המדוייק של כל האירוע.

לכו אל המורה או אל מועצת התלמידים

כשחומר הראיות בידיכם, הביאו אותו תחילה לפני המורה ושוחחו אתו על כך. מרבית המורים מעדיפים להסדיר עניינים כאלה במסגרת הכיתה, וייתכן בהחלט שדי בשיחה אחת להביא לתיקון המצב.
אם המורה ימאן לשוחח אתכם, אתם יכולים להביא את הדברים לפני מועצת התלמידים, אם אכן ישנה מועצה כזאת ואם היא אמיצה די הצורך לפעול גם ללא הנחיות מגבוה. המועצה מצידה יכולה להפנות מכתב אל מנהל בית הספר.
אם אתם מבקשים להתלונן על מורה שהרביץ לתלמיד אין צורך להמתין. גשו ישר אל המנהל. אם גם המנהל מרביץ, פנו אל הוריכם ואל מחלקת החינוך של הרשות המקומית. אבל גם במקרים כאלה עדיף בירור פתוח וגלוי־לב על הגשת תלונות רשמיות.

לכו אל המנהל

כשאין מועצת תלמידים, או שהיא משותקת, לכו אל

המנהל. במקרה זה מוטב להבטיח תחילה את תמיכת הוריכם. אם המורה פגע בכמה מכם, דאגו לערב בעניין הורים אחדים ולשכנעם להוסיף את חתימותיהם למכתב התלונה.

המנהל מצדו יבטיח בוודאי לשוחח עם המורה אליו מתייחסת תלונתכם. הפצירו בו שישתף אתכם בפגישה. תלונה למנהל או למחלקת החינוך המקומית יש להגיש בכתב, והיא חייבת לשאת חתימה של תלמיד או של קבוצת תלמידים. אם הם חותמים בשם ועד כלשהו, יש לציין זאת, אחרת לא תזכה לטיפול. בראש המכתב יש לרשום את נושא התלונה.

לא פשוט לחבר מכתב כזה ולהביא בו את הדוגמאות המתאימות. פנו לתלמידים מהכיתות העליונות, לאחות או לאח גדול או להורים שיעזרו לכם בחיבור המסמך. כתבו אותו על גליון נייר נקי, לא על דף תלוש ממחברת, כמנהג המקום. הכינו לכם העתק או שניים ושימרו גם על חומר הראיות שלא הוכלל במכתב התלונה. אתם עלולים להזדקק לו בבוא העת. בסוף הפרק הזה הבאנו דוגמא למכתב תלונה.

לכו לועד ההורים ולמועצה הפידגוגית

אם פנייתכם אל מנהל בית הספר תושב ריקם, לכו אל ועד ההורים. את כתובות חברי הועד תוכלו לקבל אצל מזכירת בית הספר. בקשו פגישה עם יושב ראש

הועד או עם סגנו. הם ינסו לשוחח אתכם בטלפון או לבקש מכם לשלוח להם מכתב. אל תשלימו עם זאת. אתם יותר מדי חשובים מכדי שיתיחסו אליכם כך. עובדה: בלעדיכם בית הספר איננו בית ספר, אלא בניין הדומה מאוד לבנין בית סוהר המאכלס מזכירה, שמש, מנהל וצוות מורים שאין להם את מי להורות. עימדו על זכותכם לפגישה פנים אל פנים. כך יקל עליכם לשכנע את ראשי ועד ההורים. כך גם תוכלו לבדוק אם בכלל יש להם עניין כלשהו בכם ובבעיותיכם, או אם הם כאותם עסקנים המסתפקים בכבוד הנופל בחלקם ובנאומי הברכות בטקס הסיום של שנת הלימודים. עד מהרה אתם עלולים להיווכח שלועד ההורים אין כל השפעה על המורים.

אם יש לכם מזל ואתם לומדים בבית ספר בלתי שגרתי, ייתכן ויעלה בידכם לזכות בתמיכת ועד ההורים. ייתכן שהם יסייעו בידכם בניהול דיונים נוקבים, בחיבור מכתבים שאינם מתפרשים לשתי פנים, ובעת הצורך אפילו בפנייה לעורך דין. וכבר היו הורים שצעדו יחד עם ילדיהם בהפגנה למען מטרה צודקת.

לכו אל הרשויות

אם נכשלו פניותיכם אל המנהל ואל המועצה הפידגוגית

הברירה בידכם לפנות אל רשות החינוך המקומית ואל
משרד החינוך.

לכל עיר ולכל רשות מקומית בישראל ישנה מחלקת
חינוך שבראשה אחד מחברי מועצת העירייה או
המועצה המקומית. מנהלי המחלקות לחינוך הם נציגי
מפלגות. כאשר בוחרים בעסקן שיעמוד בראש מחלקת
החינוך, הבנתו בענייני חינוך והפתיחות שלו לבעיות
החינוך הם השיקול האחרון בבחירתו. רבים מהם
יושבים על כסאותיהם שנים ארוכות, ובכל השנים
הללו לא למדו דבר. מחלקת החינוך היא אולי המחלקה
החשובה ביותר בעיר או במושבה. לא בנקל מוותרים
על תפקיד נכבד כזה. מצד שני, בקרב ראשי המחלקות
לחינוך ישנם גם אנשים בעלי רצון טוב, הנאבקים
לעתים נגד האינטרס המפלגתי או החמולתי הצר.
מכל מקום, אלה הם האנשים המופקדים במישרין על
בתי הספר. ממילא מובן, שאולי יותר קל לשכנע אותם
בנימוקים הנוגעים לפוליטיקה מאשר בנימוקים
חינוכיים. אבל אם הצלחתם לעמוד על אישיות המורים
והמורות שלכם, בוודאי תצליחו גם לתהות על טבע
האנשים — אצלנו קוראים להם "אישים" — המופקדים
על בית הספר, ולטפל בהם בהתאם.

בכל מקרה טוב שנציגי ההורים יצטרפו אליכם
בפגישותיכם עם נציגי הרשויות. בדרך הטבע יהיה
המנהל לצד המורה, ורשות החינוך תתמוך במנהל.

לכן כה השוב שטענותיכם יהיו מבוססות היטב,
ויחוזקו בעדויות רבות ככל האפשר.

אם תלונתכם מבוססת די הצורך, הסיכוי הוא שתזכה
לטיפול, גם אם איש לא יודה בצדקתכם בפה מלא.

אם למרות הכל לא תוכה התלונה לטיפול אתם יכולים
לאסוף ראיות חדשות ולהתחיל הכל מההתחלה. שילחו
את תלונתכם אל שר החינוך. ישראל היא מדינה
קטנה יחסית, ואין כל סיבה מדוע לא יתפנה השר
לטפל בבית ספר מסויים או בקבוצה מסויימת של
תלמידים ולו על חשבון הזמן שהוא מקדיש
לעניינים רבים שאינם נוגעים למשרד החינוך. כדאי
לשלוח את המכתב בדואר רשום, ולשמור על הקבלה.

גם מבקר יכול לעזור. אם תלונתכם עוסקת בנושא
הנמצא בתחום סמכותו של מבקר המדינה, שילחו
העתק למשרד מבקר המדינה. ציינו עובדה זאת בגוף
המכתב. הנסיון מלמד שעצם הזכרת השם המפורש
של מבקר המדינה, אין כמוה תרופת פלא לזירוז
הטיפול בפניות למשרדי ממשלה. אתם גם יכולים
לפנות לאגודה לזכויות האזרח בישראל, לספר את
סיפורכם ולקבל ייעוץ משפטי.

דרך אחרונה — או כמעט אחרונה — היא פנייה,
או מה שמכונה "עתירה", לבית הדין הגבוה לצדק.
בית דין זה, בו יושבים שופטים של בית המשפט
העליון, הוא הערכאה הגבוהה ביותר האמורה להגן

על אזרחים מכל הגילים מפני שרירות לב של פקידים ושל אנשי הממסד בכלל. בפניה לבג"צ מוטב להיעזר בעורך דין, אך אפשר גם לפנות במישרין, אחרי תשלום אגרה שהיא זולה יחסית. אם עתירתכם תתקבל, יצווה בית הדין על מנהל בית הספר או על רשות החינוך המקומית או על שניהם יחד לבוא ולנמק מדוע לא ייעתרו לפנייתכם. בית הדין יתן להם זמן קצוב כדי להשיב לעתירה. במועד הנקוב ייערך דיון בנוכחות הצדדים, ויינתן פסק דין. בתי משפט אמנם אינם נוטים להתערב בשיקולים פנימיים של מוסדות חינוך, אך אם נעשה למישהו עוול ונפגעו זכויותיו המוגנות בחוק, חזקה עליהם שיעמדו על המשמר. כך בהגנה על חופש הדיבור והכתיבה, כך בהגנה על הזכות להפגין הפגנות, וכך בהגנה מפני שרירות לב.

תלונה לדוגמא

הרי דוגמא של תלונה מאת תלמידים אל המוסדות. אינכם חייבים להעתיק אותה מילה במילה!

דוגמה

תאריך

לכבוד
ד"ר א.
מנהל בית הספר———

או :

לכבוד
יו"ר ועד ההורים
בית ספר———

נכבדי,

החתומים מטה שוטחים לפניך את תלונתם על מר ——— המלמד בכיתתנו ———

מאז תחילת שנת הלימודים הנוכחית. תלונתנו מתייחסת לדרך ההוראה של מורנו המקדיש את כל השיעורים שלו אך ורק להרצעות, הרצעה אחרי הרצעה, עד שאנחנו יוצאים משיעוריו רצוצים לגמרי. מר——— אינו משאיר זמן לשאלות. במקרים הבודדים בהם הצלחנו לשאול אותו, אף פעם לא נותר זמן לתשובות. עם זאת אנחנו נתבעים להוכיח בקיאות מלאה בבוחנים השבועיים שמר ——— מטיל עלינו.

שוחחנו על העניין עם מר———. הסברנו לו שדרך ההוראה שלו אולי מתאימה לאוניברסיטה, אבל שם יושבים כידוע רק אנשים נבחרים ומוכשרים במיוחד, החדורים רצון עז ללמוד מכל הבא ליד. לדעתנו, שיטה זאת איננה הולמת תלמידים ממוצעים כמונו.

נודה לכבודו אם תכבד אותנו בנוכחותך באחד השיעורים הקרובים של מר ———, ללא

הודעה מוקדמת. בסיום השיעור נשמח לערוך אתך שיחה בארבע עיניים, ולהביא בפניך את ההצעות שלנו.

בתודה בעד תשומת הלב

(החתימות וכתובות של התלמידים).

העתקים: המועצה הפידגוגית
מועצת התלמידים
מנהל בית הספר
מפקח המחוז, משרד החינוך והתרבות.
מבקר המדינה.
יו"ר הליגה למען חינוך חינם.

— אל תסתפקו ברישום כתובתכם על המעטפה, כי את המעטפה זורקים. כתבו אותה בגוף המכתב.

— אגב, למכתבים אל משרדי ממשלה אין צורך להוסיף מעטפה מבויילת, כי דואר רשמי נשלח ממילא חינם.

עתירה לבית הדין הגבוה לצדק

בית הדין הגבוה לצדק כבר נדרש בעבר לשפוט בין תלמיד לבין מנהל בית הספר שלו. נביא כאן דוגמא של עתירה אחת ממנה תוכלו לקבל מושג מעבודת בית הדין הגבוה לצדק. המדובר בהחלטה מס' 152/71 משנת 1971.

השופטים העליונים ד. ברנזון, קיסטר ועציוני משיבים

למרדכי קרמר ואחרים בעתירתם נגד עיריית ירושלים ומשרד החינוך והתרבות. פסק הדין דחה את העתירה, הוא מעניין כשלעצמו. הדיון, אותו תוכלו למצוא בכרך כ"ה של "פסקי דין" 1971, מעניין יותר. והרי נוסח הדברים:

עם תחילת ביצועה של "הרפורמה בחינוך" בירושלים, נקבע כי חטיבת הביניים הממלכתית תורכב ממסיימי כיתה ו' של שלושה בתי־ספר, ביניהם בית־הספר בו לומדים ילדי העותרים. העותרים מעוניינים שילדיהם ימשיכו את לימודיהם בבית־הספר האוניברסיטאי, שהוא בית־ספר פרטי, ולטענתם אין המשיבים זכאים לעכב בעדם להעביר את ילדיהם לבית־ספר זה בנימוק של צרכי הרפורמה בחינוך, שאין לה יסוד בחוק.

בית־המשפט הגבוה לצדק פסק —

א. (1) סעיף 20 לחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג־1953, מעניק חופש מסויים להורים בבחירת מוסד החינוך שבו ילמד ילדם, כשהם באים למלא לראשונה את חובת רישומו לפי סעיף 3 לחוק לימוד חובה. מכאן ואילך יכולים ההורים להעביר את ילדם למוסד חינוך אחר אך ורק לפי תקנות חינוך ממלכתי (העברה), תשי"ט־1959 (ע' 773 — ז).

(2) שר החינוך רשאי להתקין תקנות בדבר סדר או שיטת העברה של תלמידים ממוסד אחד למשנהו,

ומותר לו לכרוך בענין זה צורך באישור של רשות מוסמכת לכך (ע' 777 — ב).

(3) המבחן לכוחות הנתונים לרשויות לפי התקנות הוא אם לשון התקנה תואמת את השימוש שנעשה בה, ושימוש זה אין בו משום סילוף או עיוות המטרה שלשמה ניתנו הכוחות (ע' 778 — למעלה).

(4) הרפורמה בחינוך הינה רעיון חינוכי וקשורה קשר הדוק עם המטרות החינוכיות שלשמן קיימות ופועלות הרשויות לפי תקנות חינוך ממלכתי (העברה), תשי"ט־1959. על־כן טבעי הדבר שישתמשו בכוחותיהן לצורך השגת המטרות החינוכיות הגלומות ברפורמה (ע' 778 — א).

(5) אין לצמצם את שיקול־הדעת הניתן לרשויות לאישור העברה למקרה של העברה מבית־ספר ממלכתי אחד למשנהו, שבהם ניתן חינוך על חשבון המדינה (ע' 778 — ג־ד).

(אליבא דשופט קיסטר)

(6) כאשר מוציאים הורים את ילדם מבית־ספר המוחזק על־ידי רשות ציבורית לבית־ספר פרטי, השיקול היחיד של הרשויות, שבסמכותן לאשר את ההעברה, צריך להיות שיקול פדגוגי (ע' 780 — ד).

(אליבא דשופט קיסטר)

(7) יש להתאים את תקנות ההעברה למצב הנוכחי, בו נתקלים הורים החפצים בהעברת ילדם

למוסד פרטי בסירוב בגלל הרפורמה, אלא אם יביאו נימוקים בעלי משקל רב בעד ההעברה (ע' 781 — ה).
ב. גם כשיש לרשות המוסמכת מדיניות כללית, אין בכוחה למנוע מראש בקשה שלא לפי המדיניות, ועליה לעיין בכל בקשה כזאת שמא יש בה נסיבות מיוחדות המצדיקות חריגה או סטיה ממנה (ע' 775 — ב).

תזכורת

זכרו שאין כל טעם להגיש תלונה אם אין בידיכם עובדות ונימוקים. הכנתם מחייבת עבודה קפדנית. ואולם, משהשתכנעתם בצדקת תביעתכם, אל ירך לבבכם מאימת הממסד. אל תחזרו בכם מפני העבודה הרבה הכרוכה בהגשת תלונה. אין דברים משתנים אלא במאמץ, גם אם הברכה הטמונה בו מתגלה רק במרוצת השנים.

אם נפשכם קצה מהסתבכות עם הממסד, או שאתם נוכחים לראות שבדרך זאת לא תשיגו דבר, לכו אל העתונות. כתבו מכתב למערכת או מצאו קשר אל עתונאי. מרבית העתונאים מגלים עניין רב בנושאים המתייחסים למערכת החינוך. אבל הזהרו מאוד בדבריכם. הביאו רק עובדות בדוקות ומוכחות, והבחינו היטב בין עובדות לבין השקפות. בקשו רשות לקרוא את הדברים העתידים להתפרסם בשמכם.
ידיעה שאתם ניסחתם אותה כך: "מורה עזר

לתלמידים לרמות בבחינת הבגרות בארמית בפרוהיית"
תופיע בעתון כשהיא מוכתרת: "שיתוף פעולה מופתי
בין מורים ותלמידים". ידיעה שאתם ניסחתם כך:
"תלמידים הוכרחו להתנדב לזיפות כבישים" תופיע
כך: "ההתנדבות שיא במבצע זיפות כבישים".

האם ניתן לפטר מורה?

בישראל קשה כשאול לפטר מורה, וזה בהחלט לטובתם של מורים הששים לחידושים בחינוך. כאשר הם מנסים להתנסות עמכם בשיטות לימוד חדשות הם כמעט בלתי פגיעים, גם אם המנהל ויתר המורים והמפקחים מתנגדים לחידושים אלה. אלא שאותו בטחון עצמו מוענק גם למורים גרועים ולמורים שאינם מצליחים למצוא אתכם שפה משותפת. גם אותם אי־אפשר לפטר.

כאשר מתעוררות בעיות ביחס למורה מסויים או למורה מסויימת, כמעט בכל מקרה ומקרה יתייצב בית הספר לימינו. גם אם ברור לכל שמשהו איננו כשורה. משום כך קטנים סיכוייכם להצליח במאבק לשינויים. אך אל ירפו ידיכם!

אם מורה הוא כה גרוע עד שאף תלמיד לא מצליח ללמוד דבר, או שמורה מתעלל בכם בעליל, התלוננו עליו, וחיזרו על תלונותיכם פעם אחר פעם.

באמור, כמעט אי־אפשר לפטר מורה שקיבל קביעות.

רק אם הורשע במעשה פלילי ניתן למנוע ממנו את הזכות להמשיך ולעבוד כמורה. מורה נתון גם למשפט בית הדין המשמעתי לעובדי המדינה. בית המשפט עלול לנזוף בו או להטיל עליו קנס. במקרים קיצוניים יופקע חלק ממשכורתו או שיושעה מעבודתו לתקופה מסויימת.

נושאים שבית הדין המשמעתי לעובדי המדינה דן בהם, ואשר הנתבעים בהם היו מורים, כללו זיוף חתימות על צ'קים ועל חשבונות, אי־העברת כספים שנגבו מתלמידים, וכיו"ב "אי־סדרים".

מבצעים

אלימות נגד תלמידים

— שניים מכם התנשקו בחצר בית הספר.

— ושניכם מסולקים.

— כיתה שלמה מסרבת להכין עבודות בית.

— כולכם מקבלים ציון "נכשל".

— תלמידה מצפה לתינוק.

— היא נדרשת לעזוב את בית הספר.

— תלמיד שכח להביא את שיעורי הבית.

— הוא נשלח הביתה להביאם.

— תלמידה מתקשה במתמטיקה ובאנגלית.

— היא נאלצת להישאר כיתה.

— שתי תלמידות נתפשו בגנבה בצרכניה.

— נאסר עליהן להשתתף בטיול השנתי.

— תלמידה סרבה להתנדב לשרות לאומי בשטיפת כלים באחד הקבוצים.

— נאסר עליה להשתתף במסיבת הסיום.

מה לעשות?

נגד אחדים מכם הפעילו מורים אלימות מסוג זה או אחר. איש לא פנה אליכם לבירור העניין ואיש אינו שם לב למחאתכם. תלונות נשארות ללא מענה. גם

בקשות ותחינות הן לשוא. התלמידים שנפגעו חסרי ישע. הם נאלצים להיכנע. נשארת לכם רק ברירה אחת ויחידה: התלכדו, התארגנו ועשו שביתה.

התלכדו

ככל שגדל מספר התלמידים המזדהים אתכם, כן גדלים סיכוייכם להשיג את מבוקשכם. בתחילת השביתה אתם יכולים להרכיב מועצה או ועד הפתוחים לכל מי שהעניין כואב לו. כל אחד מבטא רק את דעתו ופועל רק על פי מצפונו. איש אינו מדבר בשם זולתו.

טוב לחלק את התפקידים בין תלמידים רבים ככל האפשר, למען יחוש וירגיש כל אחד שהשביתה היא שביתתו. כל המשתתפים בשביתה חייבים לעקוב אחר ההתרחשויות השוטפות ולעדכן את עצמם כל העת.

קץ המשא ומתן

אין לפתוח בשביתה כל עוד לא נכזבה כל תקוה להגיע לסיום מוצלח של המשא ומתן ביניכם לבין בית הספר. בשלב ראשון מן הדין לערוך אספה כללית, בה יתכנסו יחד התלמידים שיש בדעתם ליטול חלק בשביתה. הסבירו לכל הנוכחים את התפתחות העניינים עד הנה וספרו להם באילו צעדים נקטתם על מנת להגיע

ליישוב חילוקי הדעות בדרכי שלום. מה הובטח, מה קוים מה לא הובטח ומה לא קוים.
עליכם להגיע לסיכום ברור וחד־משמעי של תביעותיכם. ייתכן שהמנהל יקבל את התביעות כבר בשלב זה. אם כך הרי האספה לבדה עשתה פלאים. אם תביעותיכם נדחות, יבין כל אחד מכם שאין טעם במשא ומתן.
מסרו על כך לכל חבריכם. זהו הרגע לקבוע את מועד התחלת השביתה ולפרסמו ברבים. חשוב להכין תוכנית פעולה, עם לוח זמנים מפורט. אל תתנו להבטחות ערטילאיות וללחישות להסיח את דעתכם.
והרי כמה נקודות שראוי לזכור אותן:

— התחילו בפעולה ביום א׳ מתאים, אחרי חופשה קצרה.
— יש לרכז את התביעות בתחום ברור: בנושא אישי או נהלי, או בעניינים שבחומר.
— המורים מארגנים את שביתותיהם לקראת תחילת שנת הלימודים. אבל להם יש קביעות בבית הספר. אתם באלצים לפעול במשך שנת הלימודים. בדקו היטב את מועדי החגים והחופשות כדי לא לעלות עם השביתה על חופשת הפסח או על החופש הגדול.
— אל תשנו את מטרות השביתה ואת תביעותיכם. (״בהזדמנות שאנחנו כבר שובתים נדרוש גם ארוחות צהריים חינם״, או כיו״ב).

— הכינו מכונת שכפול, הרבה נייר, צבע הדפסה, סטנסלים, נוזל לתקון סטנסלים, לפחות מכונת כתיבה אחת וכמובן מוקד עם טלפון ותורנים המאיישים אותו. (זוכרים את "אמיל והבלשים"?)
— לפני שאתם משכפלים חומר, יש לערוך אותו ולעשות הגהות (לא נעים להגיש את "השצמות" במקום את "העצומות" שלכם, רק בגלל טעות בתקתוק).
— יש להצטייד ברשימת כתובות ומספרי טלפון.
— הסבירו פנים לכל המבקשים לשוחח אתכם ועזרו להם בכל מידע שיבקשו.
— פנו למורים ונסו לשכנע אותם לתמוך בכם.
— הקפידו על כך שהמבצע שלכם לא יישמט משליטתכם.
— קבעו מראש תנאים ברורים לסיום המבצע.

השביתה
לפניכם כמה אפשרויות:
1. שביתה בת שעה או כמה שעות. בזמן זה אתם מתכנסים לשמוע דיווחים ולדון במצב העניינים.
2. פלישה לחדרים נבחרים בבית הספר. חדר המורים, חדר המנהל והמזכירות הם יעדים מתאימים.
הסבירו בארוך רוח לכל מי שמבקש לדעת מדוע אתם עושים את אשר אתם עושים. בשום פנים

אל תטלו עמכם תיקים או מסמכים. בפלישה כזאת יתברר עד מהרה באיזו מידה מסוגלים חברי סגל בית הספר להבין אתכם.

3. חשבו גם על הפגנה לפני בית העיריה, לפני משרדי המועצה המקומית, לפני מחלקת החינוך המקומית או לפני משרד החינוך".

כמה עצות

— הופיעו בכל מקום בקבוצות גדולות.
— התנגדו לפעולות נגד תלמידים בודדים.
— היו מלוכדים.
— הצטיידו ברמקול בייק להסברת עניינכם.
— הכינו סיסמאות וכרזות עם עיקרי דרישותיכם.
— חברו שירים וארגנו מקהלה מדברת.
— התקשרו בעוד מועד עם עתונאים, עם הרדיו ועם הטלביזיה.
— הסבירו וחזרו והסבירו את מטרת פעולתכם.
— הפיצו מגשרים.
— תנו לכל מי שלבו אתכם ליטול חלק במבצע.
— היו ממושמעים. אל תסבו נזק לרכוש. אחרי הכל בית הספר הוא בית הספר שלכם. פגיעה ברכוש רק מזיקה להצלחת הפעולה.
— אל תנסו לנהל את בית הספר.
— דאגו לסדרנים.

— התכוננו לפעולות תגמול ולפעולות מנע.
— אחרי הפעולה סכמו ביניכם אלו צעדים בוצעו כראוי ואלו נכשלו.
— זכרו את הכוח שפעולה משותפת שלכם והעניקה לכם. אם אכן הצלחתם בהשגת מטרתכם, בידכם הדבר להמשיך בפעולה. אם המבצע נכשל, נסו לברר מדוע נכשל והתארגנו להמשך יותר מוצלח.
— אם במהלך הפעולה יוצאו מנהיגיכם מכלל פעולה, התארגנו מחדש בהתאם לנסיבות. כל מבצע מוצדק אך ורק אם הוא נועד להשגת מטרה כדאית. אין כל טעם לנקוט בפעולה שכל תכליתה להסב נחת לכמה פעלתנים זועמים.

מין

בפרק זה לא נדון כלל באהבה ורק מעט נדון ברגשות. אהבה ורגשות אחרים חשובים מאד, ואישיים מאד. בפרק זה נמסור בעיקר מידע ונדון באפשרויות לקבל מידע יותר מפורט ממקורות אחרים.

מין עשוי להיות כרוך ברגשות עמוקים, והוא עשוי גם לא להיות כרוך בהם. שני אנשים יכולים לקיים יחסי מין מתוך רגש הדדי עמוק או משום שהם רוצים בילדים. הם יכולים לקיים יחסי מין מתוך ידידות ומתוך רצון לשוחח ולהכיר זה את זו — גם בגופם — או פשוט כדי למצוא סיפוק. הם עלולים לעשות זאת מתוך לחץ שמא יאבדו בן־זוג, או מחשש שיחשבו "פוריטנים" או "מפגרים". אנשים חסרי בטחון עצמי יחפשו בטחון במין.

מכל סיבה שתהיה, תמיד יהיו שני בני הזוג שותפים במעשה ואחראים לו.

הדרך היחידה למנוע סיבוכים ותוצאות בלתי צפויות היא שכל־אחד מכם יהיה גלוי לב וישר עם עצמו ועם בן־זוגו ויבין מדוע הוא עושה את אשר הוא עושה. אלה מכם המחפשים בטחון, לעיתים נדירות ימצאוהו ביחסי־מין עם אדם שכל רצונו סיפוק מיני. אלה

הרוצים בסיפוק מיני בלבד והחוששים שלא ימצאו אותו עלולים לא למצוא אותו.
אנשים המזהירים אתכם מפני רגשות עמוקים ומפני מין, רובם מפחדים בעצמם משני אלה, או שנסיונם שלהם הסתיים בכי־רע. דברו עם חבריכם ועם מבוגרים על הנסיונות שלהם, אבל שמרו על זכותכם להחליט מה אתם רוצים לעשות.

אוננות

כאשר בנים מלטפים את אבר המין שלהם, זה גורם להם הנאה. כאשר בנות מלטפות את אבר המין שלהן, ובמיוחד את הדגדגן, זה גורם להן הנאה. שיא ההנאה באוננות אצל הבנים הוא בפליטת הזרע. אצל בנות זו התכווצות חוזרת של פתח הנרתיק. בשני המקרים מדברים על אורגאזמה.
לגבי בנים האורגאזמה היא הרגשה ברורה וחד־משמעית החוזרת בכל פעם שנפלט זרע. אצל בנות אורגאזמה היא הרגשה מורכבת יותר השונה מבת לבת. בדרך כלל לוקח לכל בת זמן לגלות מהי האורגאזמה שלה.
ישנם נערים ונערות שאינם מאוננים, וזה נורמלי. גם אם הם מאוננים זה נורמלי. יש המאוננים כמה פעמים ביום ויש המאוננים כמה פעמים בשבוע, הכל לפי מצב הרוח ומזג האויר. גם מבוגרים מאוננים.

אם מישהו מנסה לומר לך שאוננות מזיקה לבריאות, הוא טועה. ייתכן כמובן שאיננו מאמין במה שהוא אומר, ואז הוא מטעה. אם יאמר לך, שאסור להפריז באוננות, הקהה את שיניו ושאל אותו כמה פעמים מותר לאונן.

בן ובת יכולים לגרום הנאה זה לזו בגופם. הם אינם חייבים לקיים יחסי מין לשם כך. לכל אחד ולכל אחת מכם הרגישות שלו וההנאות שלו. גלו את ההנאה שאתם יכולים להפיק מעצמכם ומאחרים, דברו עם בני זוגכם על הדברים הגורמים לכם הנאה, ועל אלה המפריעים לכם. גם רעש ורוח, אור וחושך, רעב ושובע משפיעים.

בקניה — כך מספר בהתלהבות ג'ומו קניאטה — ישנן סככות לליטופים, שם נאספים נערים ונערות בני גיל אחד למסיבות ליטופים כהכנה לחיים ולקרוב לבבות. יחסי מין מלאים נמנעים שם בכך שהבנים והבנות אינם מתפשטים לגמרי.

מקומות שונים בגוף רגישים למגע וללטוף. הראש והצואר, העורף ותנוך האוזן, השוקיים והישבן, השפתיים והלשון, וכמובן אברי המין, השדיים וסביבות הנדן אצל הבנות, האשכים והפין אצל הבנים. לכל אבר ולכל נקודה רגישות אחרת. ליטוף של אבר המין יכול להביא לאורגאזמה.

בכל הקשור בתענוג שלך אין חוקים. כל דבר המביא

לך תענוג הוא נבון ונכון לעשותו, ובלבד שתענוג זה אינו ממיט סבל על אדם אחר או סכנה על עצמך.
מצא לך חברים, בן־זוג או בת־זוג שתענוגך הוא תענוגם והנאתם היא הנאתך.

וסת

בת המגיעה לבגרות מינית מקבלת וסת. הגיל של תחילת הוסת נע בגבולות רחבים, בין 11 ל־15 שנה ואף מאוחר מגיל 15. אחת לחודש ישנו דימום מהנדן. לספיגת הדם מניחים תחבושת הגיינית או שמשתמשים בטמפון, גליל של צמר גפן המוחדר לנדן. הכתובת הטבעית ללמוד על כך היא כמובן אמא. אחרי שתרגע ממבוכתה, היא בודאי תשמח למסור לך מנסיונה. אם אמא רחוקה מדי, דברי עם חברתך, או עם אחותך הגדולה (אם יש לך כזאת).

עם מי ?

ישנם בנים הנהנים לשכב עם בנים. לבנים כאלה קוראים הומוסקסואלים. ישנן בנות האוהבות לשכב עם בנות. לבנות אלה קוראים לסביות. קשרים כאלה עשויים להימשך זמן רב. ישנם בנים ובנות הנשארים הומוסקסואליים לכל חייהם. מבוגרים רבים אינם יודעים דבר על הומוסקסואליות. הם חושבים שהומוסקסואלים פורקים את עול המוסר.

גברים הומוסקסואליים ונשים לסביות אוהבים, שונאים ונהנים כמו כל אחד אחר. הם מסוגלים לקיים יחסי מין אלא שהחוק מפלה אותם לרעה.
בישראל קיים חוק האוסר על קיום יחסים הומוסקסואליים, גם מעבר לגיל הגיוס. כמו כל חוק, הוא כולל סעיף על הענשה. שוטרים ושופטים, שהם בדרך כלל בלתי סובלניים כלפי עבריינים, משלימים עם "עבריינים" אלה בלי בעיות. אבל בכנסת טרם נמצא רוב להסרת תותם העבריינות הדבק בהומוסקסו־אלים. חוק שמקורו בצביעות, סופו להוביל לצביעות בציבור.

פורנוגרפיה

פורנוגרפיה (פ' ראשונה דגושה) כוללת תמונות וחיבורים שכל תכליתם לעורר התרגשות מינית.
בדנמרק שורר בתחום זה חופש שלם ומוחלט ללא רסן. אצלנו קיימים סייגים גלויים ומוסתרים. ישנן הגבלות על הצגה ושיווק של חומר פורנוגרפי, וישנם לחצים והסתייגות מצד ספריות ומוסדות. אצלנו מגבילים רכישת ספרים והשאלתם והשכרת אולמות, או מונעים סיוע כספי מתיאטראות וממפיקים. הרדיו והטלביזיה הם ממשלתיים. רק טבעי הדבר שיחס הרשויות לנושא הפורנוגרפיה קובע מה יושמע ומה יוצג על המסך הקטן.

לפורנוגרפיה שימושים שונים. רבים קונים אותה מתוך סקרנות, או כמבחן של אומץ אישי. אחרים קוראים בה או מתבוננים בתמונות, ומאוננים. בתמונות פורנוגרפיות רואים בעיקר בני אדם ערומים; על פי רוב בחורות. לפעמים רואים גם בעלי חיים אחרים. רואים יחסי מין ורואים מעשי אכזריות שאנשים עושים זה לזה או לעצמם, עבור תשלום הולם, כפי יכלתו של הצלם והמו״ל.

הפורנוגרפיה מציגה ברובה תמונה מעוותת של המציאות. אין גברים המקיימים יחסי מין בשרשרת, ללא לאות. אין נשים המכורות ללוליינות מינית ומגיעות לאורגזמות ללא ספור, גבר אחר גבר, שעה אחר שעה.

הפורנוגרפיה היא בידור קליל למי שלבו נוטה אחר בידור מעין זה. אסור לקחת אותה יותר מדי ברצינות. מי שחושב שמה שמתואר שם משקף את המציאות יתאכזב במהרה.

אמצעי מניעה

נער ונערה, הרוצים לקיים יחסי מין אבל אינם רוצים בילד, חייבים להשתמש באמצעי מניעה. אמצעי מניעה מקטינים בהרבה את הסיכוי שכעבור תשעה חודשים יוולד להם תינוק.

אמצעי המניעה העיקרי לגברים הוא הקונדום. הקונדום

הוא עטיפת גומי הנמתחת על הפין וחוסמת את יציאת תאי הזרע. רק קונדום שנבדק ואושר נותן בטחון. לכן קנה תמיד את התוצרת הטובה ביותר. ניתן להשיגה בבתי המרקחת, ללא מרשם. בשבדיה מותקנים אוטומטים למכירת קונדומים בכל הרחובות. בארצות אחרות הם מותקנים בבתי־שימוש ציבוריים. חברות מסויימות מספקות אותם בדרך הדואר. בארצות שונות עובדים מזה שנים על פיתות גלולה לגברים, אך עד כה ללא הצלחה טובה.

אמצעי המניעה לנשים יותר מגוונים: אמצעי המניעה הבטוח ביותר הוא המילה "לא!". במקרים אחרים או כאשר ה"לא" מתגלגל ל"כן" משתמשים בגלולות, בטבעות, במתקנים המוחדרים אל תוך הרחם, במשחות ובתרסיסים.

הגלולות הן היום האמצעי הנפוץ ביותר.

השפעת הגלולות חורגת מעבר למניעת הריון, ושונה מאישה לאישה. הגלולות מורכבות מהורמונים — והשפעתן עלולה להמשך מעבר לזמן שמשתמשים בהן. הן מגדילות את היקף החזה, ובשימוש ממושך הן עלולות לגרום לסיבוכים במחזור הדם. גלולות למניעת הריון במכירות על סמך מרשם של רופא והשפעתן מותנית בשימוש סדיר ודייקני. נעשו ונעשים נסיונות לפתח גלולה למניעת הריון לשימוש אחרי קיום יחסים, אך עד כה נסיונות אלה לא הוכתרו בהצלחה.

הרופא הרושם לך את הגלולות עשוי לשאול אותך כל מיני שאלות. אם ישאל אותך בעניינים שאינם נוגעים לו או אם ינצל את שעת הכושר כדי להטיף לך מוסר, עזבי אותו ולכי לרופא אחר.
אל תשכחי אף־פעם לשאול את הרופא על תכולת הגלולה ועל השפעתה האפשרית.
אמצעי־מניעה נוסף היא הדיאפרגמה — קרום גומי בעל שוליים מעובים. בהוראות השימוש מתואר כיצד יש להניחה על פתח הרחם כדי למנוע חדירת תאי זרע. גם הרופא יסביר לך זאת. הדיאפרגמה חייבת להיות בגודל מתאים, והרופא יקבע זאת תוך בדיקת התאמה של דיאפרגמות בקוטר שונה. הבדיקה הזאת מביכה נערות רבות, אך היא איננה מכאיבה.
אצל בנות שלא קיימו יחסי מין אף פעם, ישנו קרום המתוח לרוחב הנדן. זהו קרום הבתולים. קרום הבתולים נקרע עקב קיום יחסי מין. גם הרופא יכול להרחיק אותו. אפשר גם לקרוע אותו בהחדרת אצבע או שתי אצבעות אל תוך הנדן. כתוצאה מכך יהיה דימום־מה, אך ברוב המקרים זה לא יכאב, אם עושים זאת בזהירות.
את הדיאפרגמה עליך לשים לפני קיום יחסים, ולפני שאת שמה אותה, עליך למרוח על פניה משחה הקוטלת תאי זרע — משחה ספרמיצידית. זכרי — מוטב לשים

דיאפרגמה לשווא, מאשר להסתבך במצבים העשויים להסתיים בהריון בלתי רצוי.

מתקנים תוך רחמיים מצויים בשלל צורות. הספירלה היא הסוג המקובל ביותר. ספירלה זאת מוחדרת אל תוך הרחם ואי־אפשר לחוש בה. הספירלה נשארת במקומה זמן ממושך והיא מונעת את השתלת העובר ברחם אמו. יש להוציאה רק כאשר מעוניינים בילד. הספירלה היא מתקן נוח. היא יעילה, אם כי דרך פעולתה לא לגמרי ברורה. השימוש בספירלה כרוך בסיכונים, כמו דלקת הרחם, ומה שחמור יותר, הריון מחוץ לרחם. בקשו מהרופא שיסביר לכם את כל העניינים הללו לפרטיהם. רופאים רבים מוכנים להתקין ספירלה רק למי שכבר ילדה בעבר, כי אז קטן הסיכוי שפנים הרחם ייפגע מהמתקן.

גלולות למניעת הריון יש לקחת בכל יום, פרט לימי הוסת. יש רופאים המסרבים לרשום גלולות לנערות צעירות מאוד. מכל מקום, ראוי להמתין לפחות עד שנה תמימה מראשית ההופעה של וסת סדירה. למרבה המזל, אמצעי המניעה האחרים הם לא פחות יעילים. ואלה האמצעים שהשימוש בהם כרוך בסיכון קטן ביותר להכנס להריון: המספרים מראים את מספר ההריונות אצל מאה נשים שנבדקו במשך שנה שלמה, והשתמשו באמצעי המניעה המסויים.

גלולות —	2—5
קונדום + משחה קוטלת	
סליל תוך רחמי —	6
תאי זרע —	5
קונדום בלבד —	15—20
דיאפרגמה —	20—25
תרסיס ספרמיציד —	30
מקרי — ללא שום אמצעי מניעה —	80

הצרופים הבאים של אמצעי מניעה מפחיתים את הסיכוי להריון עד למינימום:

הבת	הבן
גלולות למניעת הריון	——
מתקן תוך־רחמי	——
טבעת ומשחה	קונדום
תרסיס קוטל תאי זרע	קונדום

רצוי שבבית הספר יימצא מתקן למכירת אמצעי מניעה. היות וזה בניגוד לתקנות, אתם יכולים לעסוק בשיווק אמצעי מניעה. אם תרכוש אותם בסיטונות תשיגו אותם יותר בזול. הקפידו לרכוש רק אמצעים בדוקים ובטוחים. רצוי שלכל בת, עוד לפני שקיימה יחסי מין, תהיה גישה לרופא אמין ומשוחרר אשר יתאים לה דיאפרגמה או כדורים בהתאם לבחירתה. תפשו רופא כזה ודאגו להביא את שמו לידיעת התלמידים כולם. אין סיבה שהמנהל או המורים או

ועד ההורים לא יעזרו לכם למצוא רופא כזה ולקיים אתו קשר.

למרות שכל המבוגרים מכירים היטב בחשיבותם של אמצעי מניעה לבריאות הציבור, מכירתם והתאמתם נתונה במלכודת של תפישות מיושנות. עד כמה שזה נוגע לרוב הציבור, מוטב שכמה אלפי בנות ייכנסו להריון מהעדר הסברה או מהעדר גישה אל אמצעי מניעה, ובלבד שלא יצטרכו לנטוש את עמדותיהם הצבועות.

אל תהססו לשוחח ביניכם על מניעת הריון. נצלו את ההזדמנויות הניתנות לכם ללמוד מנסיונם של אחרים. מי שמתעקש ללמוד אך ורק משגיאות של עצמו לא חייב להשתמש באמצעי מניעה, והבל. זכרו שאמצעי מניעה מתאימים משחררים את שניכם מפחד ההריון ומגדילים את הנאתכם.

שוחחו על מניעת הריון לפני שאתם מקיימים יחסי מין. בררי במה עומד להשתמש בן זוגך — אם בכלל. ואתה — שאל אותה מה היא עושה כדי להימנע מהריון. בררו שעשיתם כל שביכולתכם כדי למנוע הריון בלתי רצוי. אל תחשבו שמה שקורה לאחרים לא יקרה לכם.

מידע נוסף

אם אתם רוצים לדעת יותר על מין ועל השלכותיו

הרבות, שוחחו עם מבוגרים הנאמנים עליכם. אבל הישמרו לכם היטב ואל תקבלו בעיוורון כל מה שנאמר לכם. דעות קדומות, אמונות תפלות וראיה משוחדת קנו להם אחיזה בתחום המין יותר מאשר בכל תחום אחר. מבוגרים רבים חרדים מכל שיחה הקשורה במין. הבדיחות הגסות שהם אוהבים לספר כשאין ילדים בסביבה הן רק ביטוי נוסף לגודל מבוכתם. מבוגרים רבים, גם המנוסים-בעיניהם, יודעים מעט מאוד ולא למדו מנסיונם דבר. לכו לספריה ונסו את מזלכם שם. גם זה לא יהיה קל, כי ספרים מקצועיים מסויימים אין נוהגים להשאיל לבני-תמותה סתם, התשודים שישתמשו בהם לרעה, לסיפוק יצר המין ולא להשבעת הרעב לדעת.

מידע נוסף על אמצעי מניעה, מחלות מין, הפלות וכו' אפשר לקבל מהצוות הרפואי של בי"ח. לדוגמה, "משגב לדך" בירושלים מקיים שירות מידע.

בכל מקרה, אם את או אתה במצוקה, אל תהססו להיעזר בארגונים ובמוסדות הקיימים למענכם, לעזור לכם. להלן כמה כתובות ומספרי טלפון מועילים.

— שירות ייעוץ למניעה ולהריון — ש.י.ל.ה
ירושלים, רחוב בצלאל 10 טל. 221057

— שירות ייעוץ לנערה במצוקה
ירושלים רחוב מערבים 9 טל. 222305
תל־אביב, רחוב בזל 16 טל. 243992
שירות זה מקיים גם מקלט לנערות שאין להן לאן ללכת, ויענה בהבנה לכל פונה.

— עזרה ראשונה נפשית — ער"ן
תל־אביב ת.ד. 33142 טל. 253311
באר־שבע ת.ד. 800 טל. 32111
חיפה ת.ד. 4811 טל. 53888
נתניה טל. 35316
ירושלים ת.ד. 8057 טל. 69911

בתחנות אלו, הפועלות 24 שעות ביממה, עומדים לרשותכם אנשים נבונים ומנוסים שיאזינו בהבנה לבעיותיכם וישיבו לשאלותיכם. שרות זה חשוב במיוחד לבני־נוער במצוקה נפשית הנרתעים ונבוכים מלפנות לעזרה ישירה, פנים אל פנים, או חוששים שמא תתגלה זהותם.

חינוך מיני
בבתי ספר רבים נכלל החינוך המיני איכשהו בתכנית הלימודים, הוא נמסר למורים או למורות שקראו קצת יותר ספרים מאחרים ועל פי רוב הוא מופקד בידיהם

של המורות והמורים לביולוגיה, הם בוודאי מסוגלים ללמד את הנושאים הביולוגיים הנוגעים לחיי מין. פרקים אלה מרתקים בזכות עצמם. גם אם אינכם מהמשוגעים למדעי הטבע, תמצאו עניין רב בתגליות ובמחקרים העוסקים בתהליכים המתרחשים בגופנו, בבלוטות ובהורמונים, בהתפתחות העובר וברבייה. כשתתמצאו בנושאים אלה תבינו יותר טוב גם מהי פעולתם של אמצעי המניעה ושל מערכת העצבים. אלא שהביולוגים עוסקים רק ברקע הביולוגי של חיי המין. חיי המין של האדם הם יותר מאשר תהליך ביולוגי פשוט. אצל האדם, אבר המין הראשי הוא המוח. חיי המין שלנו מעוגנים בנפש, שאינה ניתנת למחקר וללימוד כמו הבלוטות וההורמונים. ההדגשה שמדגישים המורים לביולוגיה נושאים ביולגיים עלולה למנוע מהם לראות את הצדדים הפסיכולוגיים של חיי המין במלוא משקלם. בין כה, כל התחום הזה הוא מהם והלאה. משום כך, אין זה רצוי שבבתי הספר שלנו דווקא הם מופקדים על מה שמכונה חינוך מיני. התלכדו לדרוש הדרכה בחיי מין מפסיכולוג ומרופא, ואל תהססו להזמין לשיחה סתם איש או אישה המעוררים בכם אימון. בכל מקרה, שאלו הרבה שאלות, ואל תקבלו את כל התשובות כתורה מסיני.

בבתי הספר הדתיים אין נותנים חינוך מיני: שם סומכים על הקדוש ברוך הוא שינחה את האדם —

בזר הבריאה — כפי שהוא מנחה את כל יתר בעלי החיים לפרות ולרבות ולמלא את הארץ, זה פעל עד עכשיו, ולדעתם לא ייתכן שמה שהיה טוב ליהודים עד כה לא יהיה טוב להם גם בעתיד. ראשי הציבור הדתי נלחמים בפיקוח על הילודה בכל דרך שהיא. הם נלחמים נגד שיווק אמצעי־מניעה ונאבקים בשצף בהתרת הפלות. רק טבעי הדבר שיילחמו בהסברה מינית, העלולה חס ושלום להכניס לכם לראש מחשבות של כפירה:

— על קיום יחסי מין לפני הנשואים,
— על הנאה ממין שלא על מנת לפרות ולרבות ולמלא את הארץ,
— על תכנון המשפחה תוך מחשבה להרבות את אושרם של ההורים על פי הבנתם,
— על ויסות מספר הילדים שיוולדו לכם לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

יהודים דתיים רשאים להתאים את פעילותם המינית על פי המחזור החודשי של האישה. גם אצל נוצרים קתולים, שהשימוש באמצעי מניעה אסור עליהם, אמצעי המניעה המומלץ הוא קיום יחסי מין בימים הבטוחים, לפני או אחרי הווסת. השימוש באמצעי מניעה מכניים או כימיים לא הותר להם על ידי האפיפיור עד היום.

כשם שישנם קתולים נאמנים המשתמשים באמצעי

מניעה, כך ישנם יהודים דתיים המשתמשים בהם. מבוכתם בכל הנושא הזה גדולה ממבוכתם של החילוניים. המחיר שהם משלמים בעד הצביעות השוררת בתחום זה יכול להיות גבוה מאוד. ידיעת הרקע הביולוגי לחיי המין לא תעזור להם במצוקתם. בעיני יהודים דתיים — כמו בעיני קתולים — חטא גדול הוא לקיים יחסי מין לפני הנשואים. גם בחלקים גדולים של הציבור החילוני ישנה התנגדות עזה לכך. לאנשים רבים קשה להתרגל לרעיון שהזמנים השתנו. אחרים מודרכים על ידי קנאה. אחרים, גישתם נובעת מדאגה כנה לשלומכם. הם בטוחים שיחסי מין שאינם נושאים חותם של טקס נשואים, מוליכים לאסון. רבים חוזרים על דברים ששמעו מסבא ומסבתא, מאבא ומאמא. רבים חוששים מרכילות.

היו אדיבים לאנשים שידברו אתכם וינסו לשכנע אתכם כדבר איש אל אחיו. האזינו לדברי טעם. אבל היזהרו מהיוהדים לחייכם. הרכילות, הדעות הקדומות, הצדקנות והצביעות הם חיצים המופנים נגדכם. אלה יגרמו לכם שמחצאי־אמת תגלשו לשקרים וממבוכה תגלשו למצוקה נפשית. אל תתנו לדעות צדקניות ולאנשים העומדים מאחוריהן לרדת לחייכם. היו אמיצים וגלויי־לב. האמת שלכם והרצונות שלכם הם נשק יעיל נגד צרות אופק וצרות עין, נגד קטנוניות, רכלנות ודעות קדומות.

גם ספרים עוסקים לא אחת בהתפשטות גלוייה וסמוייה. קראו אותם בזהירות ובשיקול־דעת — אל תתנו להם להכתיב לכם את אורח חייכם.

מחלות מין

קורה, ובאברי המין חלים שינויים בלתי צפויים, הפרשה מוגלתית או כאב בלתי מוכר. אז ישנו חשש שבעת קיום יחסים בדבקתם במחלת מין. צו השעה, להתייצב לבדיקה אצל רופא. אל תתנו לבושה להסיח את דעתכם. לכו מיד, כי טיפול מוקדם עדיף על טיפול מאוחר. הזנחה סופה להתנקם בכם. מסרו על דבר המחלה לבן או לבת־זוגכם. אתם חייבים להיבדק ללא דחייה. לא פעם אדם נגוע במחלת מין בלי להבחין בכך. הוא אינו סובל, אך בינתיים הוא מסכן אחרים.

לגבי הרופא אינכם יוצאי דופן. אל תתביישו בפניו; הוא רגיל בכגון אלה. שבועת הרופאים אשר נשבע בעת הסמכתו מחייבת אותו לשמור על סוד־כם־סודו ולא לספר לאיש. הרופא, תפקידו לרפא אתכם. מלאו בקפדנות אחר הוראותיו, והישמרו לכם לא לסכן אחרים.

הפלות

הקפדה על שימוש באמצעי מניעה מפחיתה את הסיכוי

להריון עד למינימום. כמעט בכל המקרים הריון בלתי רצוי בא עקב אי־שימוש באמצעים, או עקב רשלנות או בורות.

הסימן הידוע ביותר להריון הוא הפסקת הוסת. אבל קורה והוסת נמשכת למרות ההריון. קורה גם שהוסת נפסקת או נדחית, ללא קשר עם הריון. למשל עקב הפחד מפני הריון. אם את חושבת שאת בהריון, לכי להיבדק אצל רופא. אל תהססי ואל תדחי את בקורך בכל מיני תרוצים. זכרי שהרופא חייב לשמור על סודך.

לחילופין את יכולה למסור בקבוק שתן לבדיקה במעבדה רפואית, ולבקש שהתשובה תישלח לביתך. כיום ישנה גם ערכה לבדיקת הריון לשימוש ביתי. אם את נבוכה מאוד, את יכולה לנסות להשיג לעצמך ערכה כזאת. בקשי אותה בבית־מרקחת גדול בעיר. בכל מקרה, נסי לשמור על דעה צלולה. שוחחי עם חברך ועם חברותיך. זוהי שעת מבחן לידידותם ולנאמנותם. התייעצי בהוריך. אל תעשי מעשים פזיזים ונואשים. נערות רבות התגברו על המשבר הזה. גם עליך ללמוד להתגבר עליו.

זכותם של ילדים היא לגדול בבית בו הם רצויים. זכותם לקבל סעד נפשי וחומרי. הם זקוקים לבית ולאהבה. אין שום סיבה להביא לעולם ילדים שאין רוצים בהם.

זכותך היא לחיות את חייך, ולתכנן את חייך על פי מיטב הבנתך. אל תוותרי על חייך, ואל תיתפשי לייאוש. חשבי היטב על עתידך. עמדי איתן על דעתך מול האנשים שטובתך היא להם שיקול צדדי, החשוב להם פחות מכבודם וממעמדם וממה יאמרו עליהם הבריות.

במקרה שאין לך לאן לפנות, תוכלי תמיד לפנות לנשות התנועה הפמיניסטית בישראל. מהן תוכלי לשאוב לא רק עידוד אלא גם יעוץ ועזרה ממשיים.

מה זאת הפלה?

תא וביצה המופרת בתא זרע בתוך רחמך נצמד אל דופן הרחם, ומתחיל להתחלק, שוב ושוב, על פי תכנית משוכללת. גוש התאים הופך לעובר קטן. העובר הקטן גדל לולד, לתינוק, לגבר או לאישה.

במשך שלושת החודשים הראשונים אחרי ההפריה ניתן לנתק את העובר מדופן הרחם בטיפול הנקרא גרידה. גרידה היא סוג של הפלה מלאכותית המקובל בארץ. הפלה מלאכותית הנעשית בידיו של רופא מנוסה ובתנאים הגייניים היא אחד הניתוחים התמימים ביותר. אם את רושמת את ימי הוסת שלך, יקל על הרופא לחשב את גיל העובר.

איך נעשית גרידה?

גרידה נעשית בהרדמה מקומית או בהרדמה כללית. הרופא מרחיב את פתח הרחם במכשיר מתאים. אחר כך הוא מחדיר אל הרחם מכשיר לגירוד העובר, המגרד יחד עם העובר חלק מקרום הרחם. הגרידה נעשית תוך הקפדה על סטריליות, למניעת דלקות או סיבוכים. הניתוח נמשך כרבע שעה. ביצוע ההפלה בתנאי מחתרת, בלי הרדמה מבוקרת ובלי דאגה מספקת להגיינה, כרוך בסכנה.

אחרי ההתאוששות בקליניקה, עליך לנוח כחמישה ימים. מוטב לנוח במיטה. בכל מקרה, הקפידי למלא אחר הוראות הרופא.

ישנם אנשים המתימרים להכיר שיטות הפלה תמהוניות שונות ומשונות לשימוש עצמי. אחרים, רודפי בצע, מציעים את שרותיהם לבנות החוששות לגשת לרופא, או שאין להן סכום הכסף הגבוה שרופאי נשים דורשים עבור הפלות. שיטות־פלא כאלו עלולות לסכן את בריאותך. הרפואה המודרנית הגיעה למה שהגיעה אחרי הרבה כשלונות ומחדלים. לכן כה חשוב לבצע הפלה אך ורק בידי רופא מוסמך. אל תסכימי לספק הזדמנות לרמאים ולנוכלים להתנסות על גופך.

הפלה מותרת והפלה אסורה

בישראל נעשות מדי שנה עשרות אלפי הפלות

מלאכותיות. בישראל, הפלה מלאכותית אסורה על פי החוק. בישראל אסור לבצע הפלה מלאכותית, פרט למקרים מיוחדים. החוק קובע עונש למבצעי הפלות, כפי שהוא קובע עונש למבוגרים המקיימים ביניהם יחסים הומוסקסואליים. המשטרה ובתי־המשפט עוצמים את עיניהם. הם מבינים שגופך שייך לך. עליך להחליט אם את רוצה בילד ואם לא. לכן הם משלימים עם הצביעות הנוראה הזאת.

אבל הרופא המבצע את ההפלה הבלתי־חוקית יודע שהוא עובר עבירה. גם את יודעת שאת שותפה לעבירה על החוק. אם חלילה תקרה איזו תקלה, הרופא בהחלט עלול להירתע מהבאתך לבית חולים.

רוב חברי הכנסת נותנים יד לשקר זה ולצביעות זו. אחרת היו הולכים בעקבות מדינות אחרות ומבטלים את חוק איסור ההפלות. מפלגות מסויימות מבקשות לשלוט בגופך. נבחרי אותן מפלגות שותפים לאחריות לאוירת הפחד האופפת את ההפלות המלאכותיות.

לרבים מרופאים המבצעים הפלות מלאכותיות, ניתוחים אלה הם מקור פרנסה עיקרי. הם דורשים מחירים מפולפלים, ומקפידים מאוד לקבל תשלום מראש במזומנים. הם אינם רוצים להסתבך בגללך לא עם המשטרה (שעיניה עצומות היטב), לא עם מס ההכנסה (העלול ביום בהיר ליטול נתח שמן מרווחי שוק ההפלות המשגשג בארצנו). מצוקתך מעניינת

אותם רק במידה שהיא עשויה להביא להם רווח שמן.
מוטב להם שתלדי ילד משתבקשי מהם טיפול חינם.
החוק הקיים היום נתקבל בכנסת האחרונה. אנשים
מסויימים ראו בו צעד־מה לקראת קידמה. בכנסת
הנוכחית גדול הלחץ לביטולו, מפני שהוא נחשב
למתקדם מדי. החוק אינו מכיר בזכותה של אישה
לעשות בגופה כרצונה ועל פי שיקול דעתה. הוא
מתנה את ההיתר לביצוע הפלה מלאכותית במסגרת
החוק בסדרת מבחנים וחקירות, ובשיקול דעת של
אנשים שאינם מכירים אותך. חלקם אף פעם לא היה
בהריון. החקירות והדרישות נועדו לכאורה לטובתך.
למעשה הן כרוכות בחשיפתך לאנשים שאין להם זכות
להכנס לחייך. הן מוסיפות מבוכה על מבוכתך. הן
כרוכות באבדן זמן יקר, כי מרגע שאת מחליטה שאת
רוצה בהפלה, כל דחייה בביצוע ההפלה היא לרעתך.
החקירה הנערכת נגדך היא מעין משפט זוטא, בו את
נדרשת להוכיח כי המשך ההריון ימיט עליך אסון.
אם תוכלי להוכיח שלידה תטרוף עליך את דעתך,
תקבלי את ההתר המבוקש בנקל. ממש כמו בימים
היפים ההם' כשהצגת טירוף משכנעת היתה האמצעי
היעיל לזכות בשחרור משרות בצבא.
בעיני המחוקק ההריון שלך הוא בבחינת שרות לאומי.
התינוק שיוולד לך בניגוד לרצונך הוא אישור להשלמת
השירות כחוק.

בנות ונשים רבות מעדיפות לעקוף את דרך היסורים הזאת, ולשלם טבין ותקילין את המחיר שרופאי הנשים דורשים על ביצוע הפלה בלתי־חוקית.

חזית בית הספר

היחס אל תלמידה בהריון המבקשת ללדת שונה מבית ספר לבית ספר. אשריך אם את לומדת בבית ספר בו חבריך ללימודים, מוריך ומנהלך מבקשים את טובתך ורק את טובתך. אשריך וטוב לך אם הם כובשים את רכלנותם ואת סקרנותם, את דעותיהם הקדומות ואת יתר יצריהם החלשים והחזקים.

בבתי ספר מסויימים, ההריון שלך נחשב למעשה שלא ייעשה. אנשים ידברו אליך דברי מוסר מתחסדים. אחרים יתבעו את סילוקך מבית הספר, מפני שאת מסכנת את מוסריותם של תלמידי הכיתות הנמוכות. את, ולא הספרים שהם קוראים. את, לא הסרטים שהם רואים. את, ולא כל מה שהם רואים ושומעים בבית וברחוב. את מסכנת את החברה. את חייבת ללכת. אל תתני להם להדת לחייך. יחד עם זאת, אל תנסי לשנות את החברה בגפך. אל תטלי על עצמך את עול תיקון העולם. גייסי לעזרך תלמידים, מורים והורים, אל ירד לבבך. אם את רואה שהמשימה גדולה מדי, לכי בדרך הקלה, ועזבי את בית הספר. במקום אחר ישמחו לקבל אותך.

סיכום

בישראל, הפלה מלאכותית אסורה. קשה להשיג אותה. היא עולה ביוקר.

אמצעי מניעה מותרים לשימוש. הם אינם כרוכים בסיכונים. קל להשיג אותם. הם זולים.

איזה הוא חכם? הרואה את הנולד.

טבק יין ושאר סמים

בכל אשר אתם פונים, אתם נתקלים בפרסומת לסיגריות. בכל מקום שאתם הולכים אתם נתקלים בגברים ובנשים המתמסרים לעישון, הטלביזיה מכניסה אל ביתכם אנשים מעשנים, והעתונות עוסקת בפרסום לסיגריות בהראותה שרים וראשי ממשלה בהווה או בעבר מעשנים או מציעים סיגריות זה לזה.
גם חוק נגד פרסומת לסיגריות איננו מסוגל לשים קץ לפרסומת כזאת. כולם יודעים מה גדולה הסכנה בעישון. כולם יודעים על הנזק הנגרם לבריאות וללב. אבל משום מה משלה כל אחד את עצמו שהוא יהיה המאושר שלא ייפגע. בדיוק כמו שאנשים הקונים אגרות של מפעל הפיס מאמינים שהם יהיו המאושרים שהגורל יזכה אותם בפרס הגדול.
יש ארצות בהן החוק מחייב את המפרסמים לציין שעישון סיגריות מסוכן לבריאות. מרבית המעשנים אינם נרתעים מכך, והמתים אינם מדברים.
אתם דורשים שבית הספר יקצה חדרים לעישון. אם דרישתכם תתמלא, תרגישו כמנצחים. אבל המנצחים האמיתיים הם יצרני הסיגריות, והמדינה המטילה על סיגריות בלו כבד, להיבנות מהתמכרותכם.
כדאי לכם לדעת ולזכור שסיגריות הן עסק משגשג

מאוד. כיום נתונה תעשיית הסיגריות הישראלית כולה בידי חברת "דובק". ולא מקרה הוא ש"דובק" אוהבת אנשים צעירים. ראשית, מפני שאנשים צעירים ניתנים ביתר קלות להשפעה באמצעות פרסומת. (הבחור שאינו חושב שבאשר הוא מעשן סיגריה שריריו מתחזקים והצלחתו אצל הבנות גדלה — שיקום!). שנית, מפני שככל שאתם מקדימים לעשן, כן תחמיר התמכרותכם, וכן יגדלו הסכומים שתוציאו על סיגריות. עניין של קנייה ומכירה הופך לעניין של קנוניה והתמכרות.

בשנת 1977 מכרה "דובק" 5,500,000,000 סיגריות (קרי: חמשה בליון חמש מאות מליון סיגריות). הדו"ח השנתי של החברה אפילו יודע לספר שהאורך הכולל של הסיגריות הללו הוא פי 11 מהקף כדור הארץ, כלומר 440,000 ק"מ. מה שהדו"ח נמנע מלהזכיר היא מהו הנזק שכמות עצומה זאת של רעל הסבה לאוכלוסיית ישראל בשנת הדו"ח, 1977.

מחזור המכירות של דובק הגיע ל-1,200,000,000 לירות. 65% מסכום זה הועברו לאוצר המדינה, כתשלום בלו. הרווח הנקי של החברה היה 31,000,000 ל"י. מסכום זה שולמה לבעלי המניות דיבידנדה בגובה 16% (וגם ניתנו להם מניות־הטבה בסך כולל של 10 מליון לירות).

אתה, המעשן "הקטן", אתה רק בורג קטן באימפריה

כלכלית זאת. בכל זאת אתה די חשוב שיוציאו עליך כסף רב, לפרסומת. (החברה גם חילקה חינם סיגריות במחיר חצי מליון לירות, לעודד את הצרכנים המהססים).
כל הדברים האלה מסופרים בדין וחשבון השנתי של דובק, המודפס על נייר משובח בלויית הרבה תמונות צבעוניות מפתות. מה שלא מסופר בדו"ח הוא, מה עשתה החברה כדי לשמור על בריאות הציבור, כמה כסף השקיעה להזהיר צעירים טפשים מפני הנזק שבעישון, וכמה רופאים היא מעסיקה כדי לעקוב אחר מגפת העישון הפוקדת את ישראל.

נזקי טבק

מטבק מייצרים סיגרים, סגריות וסיגרילות. טבק מעשנים גם במקטרת. בעבר היה מקובל גם ללעוס אותו, ולהשתמש בו כטבק הרחה.
טבק מכיל את הרעל ניקוטין. ריכוז הניקוטין במוחו של מעשן מגיע לשיאו ארבע דקות אחרי השאיפה הראשונה. רק כמחצית השעה אחרי גמר העישון יוצא החומר מן הגוף.
עיקר הנזק בעישון הוא בהשפעתו ההרסנית על רקמת הריאה. העשן הנשאף מכיל כמות ניכרת של חד־תחמוצת הפחמן, גז רעיל מאוד העובר לדם שבראות בזמן העישון. כתוצאה מכך פוחת שעור החמצן בדם.

כל האברים שלנו זקוקים לחמצן, אבל אספקת החמצן לגוף לקויה מאד כאשר מרבים לעשן. במקום החמצן מגיעה אל הרקמות חד־תחמוצת הפחמן, המביאה לעצבנות ולתשישות. הפגיעה ביכולת החמצן של הריאות מגבירה את העומס על שריר הלב ופוגמת בו. הפגיעה בריאות גורמת לתופעה הנקראת "נפחת הריאות". האנשים הלוקים בה הם נכים לכל דבר. העשן, במיוחד עשן של סיגריות, מכיל גם חומרים אחרים. כמה מהם עשויים לגרום לסרטן הריאות. ואומנם, הסכנה להפגע במחלה נוראה זאת גדלה פי ארבע בקרוב כאשר מעשנים כעשרים סיגריות ליום. החשש לסרטן הריאות קטן כלשהו כאשר מעשנים פחות, אבל תרופת הפלא, המפחיתה את אימת המחלה הממארת הזאת בשיעור מירבי, היא עדיין ההמנעות המוחלטת מעשון.

לפעמים, ניתן לרפא סרטן הריאות כאשר הוא מתגלה בעוד מועד. למעשה הוא מתגלה על פי רוב כאשר כבר מאוחר מדי. רק ל־10% מהאנשים בהם מגלים סרטן ריאות ניתן לעזור בטיפול רפואי וגם אצלם אחוז ההצלחה קטן. כאשר מתגלה סרטן בריאות ניתן לפעמים לבצע ניתוח, להרחיק את הריאה הנגועה. אך זכרו, יש לנו רק שתי ריאות.

בארצנו נפטרים מדי שנה אלפי אנשים בטרם עת

בגלל עשון. האמצעי היחיד נגד מוות מוקדם עקב שמוש בניקוטין הוא: לא לעשן.
מי שמעשן הרבה מאד צריך לקחת בחשבון שהוא עלול ללקות בהרעלת ניקוטין. הרעלה כזו מתבטאת בחוורון, בכאב ראש ובהקאות. אם יפריז בעשון זמן ממושך ישנו חשש חמור לנזקים כרוניים, כלומר לפגיעה ששוב אין לרפאה. הרעלת ניקוטין כרונית מתבטאת בחוסר שקט, באי־יציבות, בהפרעות בשינה, בכאבי ראש ולעתים בסחרחורת. התאבון בחלש, העכול משתבש, הלב הולם בחוזקה, הקול מצטרד ובמרוצת הזמן יופיע גם השיעול המיוחד של המעשן הכרוני.
רבים מאמינים שסיגריות מעוררות. ואולם, גם אם לפעמים מתקבל רושם מעין זה, זאת היא טעות. כל השפעות הטבק מעכבות ומשבשות את פעולת הגוף. העשון הוא ענין של הרגל חברתי. מי שסיגל לעצמו הרגל זה קשה לו מאד להיגמל ממנו, גם אם ברור וידוע הנזק שבדבר. כל המעשנים המורגלים מתחילים אז להמציא כל מיני תרוצים ותאוריות, כאילו כדי להעביר את רוע הגזרה. הממשלה יודעת, כמובן, עד כמה מסוכן העשון והראיה — בישראל אסור לעשות פרסומת לסיגריות ברדיו. לעומת זאת עדיין מותרת הפרסומת לסגריות מעל גבי העתונות. (קשה להניח שהעתונים יתנו יד למלחמה בנגע

המכניס להם מדי שנה סכומים ניכרים). אך הממשלה אינה עושה את כל המוטל עליה בתחום זה ונראה שהסיבה לכך היא שחלק נכבד ממחיר הסגריות לצרכן הוא הבלו שממשלת ישראל, כמו ממשלות אחרות, מטילה על הסם הזה.

רוב הסגריות עם מסנן (פילטר) מזיקות יותר מסגריות פשוטות, כי הטבק שבהן מכיל כמות גדולה במיוחד של ניקוטין ושל זפת — החומר העיקרי המעורר סרטן. המסנן רק יוצר אשליה כאילו הסגריה אינה מסוכנת. אם אתם מרגישים ששוב אינכם מסוגלים לוותר על עשון אתם יכולים לעבור למקטרת או לסיגרים, שאינם כה מזיקים. כאשר אתם מעשנים סגריות, נקבו בהן כמה חורים מעל המסנן, כדי שתגדל כמות החמצן שאתם שואפים אל קירבכם. מי שמעשן לאט קולט הרבה פחות ניקוטין ממי שמעשן מהר. אפשרות נוספת להקטין את הנזק היא לא לעשן את השליש האחרון של הסגריה, בו מרוכז רוב רובו של החומר המזיק (כחצי, במקרה של סגרית קינג סייז). הפתרון המומלץ: מוטב לעשן את שטרות הכסף עצמן, ולא את הסגריות. לחילופין מוטב לקנות מניות של "דובק" מאשר את הסיגריות המיוצרות על ידה.

העישון הוא שעשוע הזוכה לעידוד נרחב. אבל כאשר אתם מדברים על חשיש, מיד יורדים כולם לחייכם. המבוגרים והכנסת היו בהחלט יותר משכנעים לו

נרתמו גם לפעולה נמרצת נגד עישון טבק, כי השפעתו ההרסנית של הטבק מוכרת ומוכחת מעבר לכל ספק.

תלות והתמכרות

מרבית החומרים המעוררים יוצרים תלות לאורך ימים, כלומר, ברבות הימים תזדקקו להם במידה כזאת שכל תוכן חייכם יסתובב סביבם. תלותכם בסם תהיה כפולה — נפשית וגופנית.

התלות הנפשית: אם תנסו לפתור בעיה בכך שתשתמשו בסם, הבעיה תשוב להטריד אתכם מיד עם תמוג הסם. אתם, שכוח התנגדותכם פחת, תשובו אל הסם. ככל שתגדל כמות הסם שתצטרכו כן תקטן יכולתכם להתמודד עם בעיות בחיי היום־יום ותגדל תלותכם בסם. אם הס והלילה תזדקקו לשרות גמילה, קחו בחשבון את תופעות הלוואי של טיפול כזה — דכאון, בטלנות, יאוש כבד. קחו בחשבון שבכל מקרה, בעיה שהודחקה תשוב ותתייצב מנגד.

התלות הגופנית: זו מורכבת משני גורמים:

א. התמכרות — כלומר, העדרו של הסם גורר אחריו תגובה אורגנית קשה המתבטאת בהקאות, בכאבי בטן, בכאבי ראש ובערפול ההכרה. מתמכרים אחוזים פחד נורא בפני גלויים אלה.

ב. עמידות — גופכם מפתח עמידות בפני התרופה
כלומר, על־מנת להשיג אותו אפקט יש להשתמש בכמות גדלה והולכת של הסם.

הרגלים חברתיים

רבים מהדברים שאנו עושים יש לראות כהרגלים חברתיים. אנהנו עושים מה שאחרים עושים והם עושים מה שאנחנו עושים. זהו ענין של השפעה הדדית.

הרגלים אינם בהכרח מזיקים. הרגלים מזיקים רק כאשר הם מרגילים אותנו לקחת רעלים, ואז הם מזיקים מאד.

כאשר אתם מעשנים את הסיגריה הראשונה, מפני ש"כולם מעשנים", עדיין אתם בני־חורין לסרב. אבל תוך זמן קצר אתם עלולים להילכד במלכודת, שקשה קשה להיחלץ ממנה.

חשיש

חשיש ומריחואנה, שניהם מופקים מאותו צמח הנקרא קנבוס, המשמש גם להכנת חבלים. צמחים אלה נפוצים למדי במזרח הקרוב והרחוק ובצפון אפריקה.

העלים החתוכים לחתיכות דקות, ירוקות כלשהו, כעין הטבק, הם המריחואנה. החשיש עשוי מאותם עלים, אותם מקבצים בככרות בדומה לככרות לחם חומות.

פרוסות מכבר כזו הן ה״סוליות״, אותן קונים הסוחרים. חתיכות מהסוליות הן ה״אצבעות״ אותן מוכרים הסוחרים למעשנים. אצבעות אלה ניתן לחמם, לפורר ולאכול אותם עם עוגות או עם תה. אפשר לערבב אותם בטבק או לעשן אותם כמו שהם.
עשון החשיש משפיע במהירות הגדולה ביותר. יתרונו בכך שאפשר להפסיק לעשן כאשר מרגישים בהשפעתו, כעבור כמה דקות. במשך כמחצית השעה מתגברת השפעת החשיש. כאשר מדובר בכמות קטנה השפעתה דועכת כעבור שעה עד שעה וחצי. כאשר מעשנים כמות גדולה יותר, גם השפעת החשיש מתמשכת. כרגיל אין מרגישים בהשפעה מיוחדת בפעמים הראשונות שמעשנים חשיש. כאשר אוכלים את החומר, השפעתו מתגלה רק כעבור זמן ארוך בהרבה, אז גם עשויות לחול הפתעות מכיוון שאי אפשר לווסת את הכמות הנאכלת ואין מרגישים כאשר משתמשים בכמויות מופרזות.

סוגים שונים

ישנם סוגים שונים של חשיש. מלבנון באים שני סוגים. האחד צבעו אדום חום והשני צבעו חום בהיר. בטורקיה מפיקים סוג של חשיש שצבעו חום כהה. יש גם חשיש שהוא כמעט שחור לגמרי. קיים גם סוג חשיש הנמכר בצורת אבקה. הסוגים השונים נבדלים

בטעמם ובהשפעתם, אבל השכרות הבאה בעקבותיהם נבדלת בברור משכרות הבאה בהשפעת כהל.

מה פירוש להיות high, כלומר מסטול

high — מתייחס למצב הרוח הבא בעקבות השמוש בחשיש או במריחואנה. הגוף בעשה רפוי והשרירים פועלים באיטיות. לובן העין מאדים כלשהו, הדבור נעשה איטי, הרגישות לריח ולטעם, למשל, גוברת ולא פעם גדל התאבון לממתקים. העולם מתחיל להיראות אחרת. שוב אי־אפשר לקלוט כל כך הרבה אבל מה שרואים או שומעים מצטלל איכשהו ומקבל משמעות יתרה. נוצרת הרגשה שהדברים הנאמרים מובנים יותר טוב מן הרגיל, לעיתים אפילו לפני שהם נאמרים. השפעות נעימות אלו נעלמות כאשר משתמשים בכמות מופרזת.

השפעת עישון המריחואנה משתנה מפעם לפעם, בהתאם למצב הרוח ולאוירה, ונבדלת מאדם לאדם. רק לעיתים רחוקות מתפתחת נטיה לאלימות אך האלימות שכיחה כאשר מפריזים בכמות. השמוש בכמויות גיכרות עשוי לגרום לאובדן מוחלט של השליטה העצמית. בשמוש בכמויות קטנות אנשים נוטים להסתגר בד׳ אמותיהם, או שהם נהיים ידידותיים, עליזים ולעיתים גם מטופשים מאד. לעיתים קרובות מתייבש הפה ומתעורר צמאון, אך רק לעיתים רחוקות

מתעורר צמאון לכהל. הרגישות המיבית עשויה להתגבר אף לפחות.

תופעות הלואי שונות משל כהל והדכאון שלאחר מעשה אינו כה חמור. אבל גם אם ההשפעות הללו אינן מורגשות אין ספק שהן קיימות. פשוט עדיין לא ידוע עליהן הרבה.

האם חשיש גורם למחלה?

מצב ה־high הוא כמובן מצב בלתי נורמלי, אבל קשה לדבר כאן על מחלה. הענינים נראים אחרת לגמרי אם השמוש בחשיש בא אחרי שתיית כהל בעקבות חולשה קשה, עצב כבד או אובדן שווי המשקל הנפשי. במצבים אלה, כמו בעקבות שמוש מופרז בסמים, גורר עישון החשיש סכנה חמורה להסתבכות שאינה ניתנת לתיקון.

האם חשיש גורם להתמכרות?

ראיות רבות לכך שהחשיש אינו גורם להתמכרות גופנית. אנשים רבים שהשתמשו זמן ממושך בחשיש טוענים שבמרוצת הזמן קטנה הכמות הדרושה להשיג השפעה מסויימת, כנראה מפני שהשאריות האחרונות של חשיש מופרשות מן הגוף רק כעבור שבוע. אך כאשר מפסיקים לפתע להשתמש בחשיש, לאחר שמוש

ממושך בכמויות גיכרות, עלולה ההפסקה להיות מלווה בדכאון קשה ובעצבנות רבה.
השמוש בחשיש עלול להפך להרגל חברתי, כמוהו כשמוש בכהל ובטבק. כאשר נמאס לך מהעולם הסובב אותך, ההתרפקות על מפלט החשיש עלולה בהחלט ליהפך לתלות נפשית חמורה.
אל תטעה לחשוב שדוקא אתה תצליח לעמוד בפיתוי!

האם חשיש מסוכן?

1. החוק אוסר שימוש בחשיש, אף כי אינו אוסר עשון טבק או שתית אלכוהול.
2. האסור דוחף את מבקשי החשיש לבוא בקשרים עם עבריינים.
3. האסור גורם לכך שאין כל פקוח על החומר הנמכר. ישנו חשש של התקשרות עם אנשים המכורים לסמים קשים, או עם אנשים המעונינים להפוך אותך למכור לסם קשה. ואכן יש בין הסוחרים המערבבים בחשיש חומרים כמו אופיום או אמפיטמינים הגורמים להתמכרות קשה וחמורה.
4. מי שהתנסה בשמוש בחשיש, הרבה יותר קל לפתות אותו להתנסות גם בסמים יותר מסוכנים.
5. רוב האנשים המעשנים חשיש באופן קבוע הופכים משום מה "מסיונרים" לענין, אם מתוך רצון

לשתף אחרים בחוויה, אם כדי להגדיל את תפוצת הסם.

אי־אפשר להפריז בחשיבות הידיעה בדבר הסכנה הקיימת בכל מגע והתנסות עם סמים אחרים וחזקים יותר, שהשפעתם שונה לחלוטין מהשפעת החשיש והמריחואנה. מרבית החומרים האלה ידועים היטב ואין ספק בדבר הסכנה החמורה הטמונה בהם.

כהל

הכהל, צורות רבות לו בעולם וכמה צורות לו בישראל.

— בירה, עם 2.5—7 אחוזים כהל, בהתאם לסוג.
— יין, עם מעט יותר כהל, עד 10%.
— ליקרים, כמו שרי או ורמוט, עם כ־15% כהל.
— יי״ש, כגון ויסקי וקונייאק, המכילים עד 80% כהל.

ישנם מבוגרים המכורים לכהל, אף כי בישראל מספרם קטן בהרבה ממספרם בכמה ארצות אירופיות ואחרות.

השפעות הכהל

אפילו כמות קטנה של כהל פוגעת בחושים שלנו. שליטתנו בתנועת השרירים נפגמת, ובמקביל נחלשת הבקורת שיש לנו על פעולת אברי הגוף. אדם עייף חש בעייפותו, ובעת נהיגה למשל ינקוט באמצעי־זהירות

המתחייבים מכך. לעומת זאת מפחיתה השתייה את תחושת הסכנה: אדם שתוי אינו מודע לכך עד כמה נהיגתו גרועה. כהל מאיט את התגובות שלנו, ופוגע בחוש שיווי המשקל. גם אם הוא מעורר מבחינה מינית, הוא מפחית את הכושר המיני.

שתייה הפוזה של כהל חזק — למשל חצי בקבוק יי״ש — עלולה להמית. אם ישנם מבוגרים המגיעים ל״השג״ כזה, בלי להיפגע למראית עין, הרי זה מפני שגופם הסתגל במשך הזמן לשתייה מרובה.

שתיית כהל עלולה לגרום להתמכרות נפשית וגופנית. צריכה מבוקרת ושתייה בחברותא אינם מזיקים בהכרח. אבל כאשר גוברת הצריכה וכאשר השתייה נעשית בבדידות, הדרך לאלכוהליזם אינה רחוקה. אל הנזק הישיר לבריאות מצטרפת ההידרדרות הכספית של השתיין, שסופה לפגוע בבני משפחתו. כסף המוצא על משקה לא ניתן להוציא פעם נוספת, ובנוסף לבזבוז זה נהרסים כושר העבודה והבריאות, וחדוות החיים דועכת.

הגמילה מן השתיינות קשה ומכאיבה מאוד. שתיין כרוני שהכוהל מופקע ממנו עלול ללקות בטירוף ולהיות קרבן להזיות גדושות שדים ושאגות וחיות מוזרות, וספוגות אימה וכאבים. זה קורה בייחוד אצל המתמכרים לשתיית יי״ש. בשתיית בירה הסימנים אינם כה

חמורים. אם עדיין לא מאוחר מדי, ניתן להביא את השתיין למוסד לגמילה.
בישראל בעיית השכרות היא פחות חמורה מאשר בכמה ארצות אירופיות אך בכל זאת אין להתעלם ממנה.
בכמה ארצות חוץ חלקה של השכרות בין הגורמים לתאונות דרכים הרבה יותר גדול מאשר בישראל. אף על פי כן, אין להתעלם ממנה, כי אפילו כמות קטנה של כהל דייה לפגוע ביכלתו של נהג להתמודד עם מתחים ועם סכנות שבדרך.

השכרות, מהי ?
שתיית כמות קטנה של כהל עשויה להביא להתרוממות רוח ולאבדן מעצורים. העולם נראה יפה יותר. אנשים הסגורים בתוך עצמם עשויים להיפתח. כשנכנס יין, יוצא סוד, ולא רק סוד.
שכרון קל ומהנה עלול על נקלה להוליך לשכרות.
תחילה מהירות הפגים והדיבור נהיה כבד ומקוטע ; הראייה מתערפלת. השליטה בגוף נפגמת, דמויות וגופים מיטשטשים יותר ויותר. אחר כך עוברים מדיבור לצעקות. מהתרוממות רוח עוברים לרגזנות. כאילו מאליהם נפלטים דברים פוגעים ומעליבים.
בהמשך השתיה מגיע שלב ההתרעלה. ההליכה הופכת להתנדנדות מסוכנת עקב אבדן חוש שיווי המשקל.
הדיבור משתבש לקטעי דברים משובשים. אחר כך

באת התקפת הקאה, תוצאה נוספת של אבדן השליטה בגוף.

לשכרון קל אין תוצאות לוואי רציניות. אבל שכרות קשה מלווה באבדן הזכרון, עד שלמחרת נשכח הכל, ונותר רק כאב ראש, לפעמים כאב ראש מחריד ממש. גם ההקאות עלולות להימשך.

מים קרים, אויר צח, והליכה נמרצת עשויים להקל. לחילופין, מוטב ללכת לישון. אפשר גם לקחת כדורים נגד כאב ראש אלא שבשילוב עם כהל הם מסוכנים, ולא כדאי לקחת אותם. גופנו זקוק לשעה וחצי על מנת להיפטר מהרעל — הלא הכהל — המצוי בכוסית אחת של יי"ש.

בשתיה כרונית ישנה פגיעה גופנית קשה, בעיקר בכבד עלולה להיווצר שחמת של הכבד, שהיא מחלה ממארת לכל דבר הגורמת למותו של החולה.

סיכומו של דבר, בכהל כמו בסיגריות, מוטב לא לשחק את המשחקים המסוכנים של המבוגרים. להם אין ברירה. הם גדלו בדור אחר, וזקוקים לסיגריות כדי להיות חברותיים, ולכהל כדי להתגבר על מבוכתם ועל מעצוריהם. אל תלכו שולל אחרי הפרסומת. הוכיחו שאתם יכולים להיות יותר חברותיים עם פחות סיגריות, ויותר עליזים ומשוחררים בלי כהל לסוגיו.

חומרים אחרים

חומרים אלה הם רעלים שעשויה להיות להם השפעה נעימה. מי שלוקח אותם מחשיב את ההשפעה הנעימה יותר משהוא נרתע מההשפעות המזיקות. ההשפעות המזיקות הן משני סוגים. ראשית, הנזק הישיר לגוף. שנית, התלות וההתמכרות. יש מן החומרים האלה שכאשר מתרגלים אליהם שוב אי־אפשר להינתק מהם. רבים מהחומרים הגורמים לתלות מקובלים ברפואה של ימינו. אמנם, בשנים האחרונות למדו להתייחס אליהם בזהירות גוברת מכיוון שכמה חומרים שנחשבו תחילה לבלתי מזיקים נתגלו כחומרים הגוררים התמכרות, כלומר לחמרים העלולים, במרוצת הזמן, להסב נזקים גדולים. חומרים אלה משפיעים באמצעות זרם הדם על מערכת העצבים ועל כל הגוף, פעולתם מהירה למדי, ובמרוצת הזמן הם עלולים לפגוע בעורקים, במוח, בלב, בריאות ובאברים אחרים.

דוגמאות לחומרים אלה:

1. חומרים מעוררים: קפה, תה, קקאו וטבק.
2. חומרים הלוצינוגניים (חומרים מעוררי הזיות): חשיש, ל.ס.די. ומסקלין.
3. חומרים מרגיעים: ואליום ולבריום.
4. חומרים מעוררים וממריצים: פרבנטין, כדורי מרץ, אמפטמינים.

5. חומרים משפּכּי כאב: כהל, אופיום, מורפיום ותחליפיו, הרואין וקוקאין.
6. רעלים תעשייתיים — חומרים להמסת דבק, לכה, או שומן.

אפילו המדענים הלוקים בדבר המיון המפורט של החומרים הללו. יש הכוללים את חומרי ההמרצה בין החומרים המשכרים, ויש הנוטים לכלול תשיש בין הרעלים המשכרים.

כדורי מרץ

כדורי מרץ מופיעים בשמות ישונים, הכל לפי החומרים הפעילים שבהם, ולפי היצרן המייצר אותם. ישנן גם תרופות נוזליות המוזרקות לדם, ותרסיסים, הנשאפים דרך האף.

מנה קטנה של חומרים אלה מגבירה את הדופק, מכווצת את כלי הדם, מרחיבה את האישונים ומחלישה את התיאבון. כמו כן הם עשויים להרים מצב רוח ירוד ולדחוף מדכאון לאופטימיות, תוך חשש לפגיעה בבקורת העצמית. התרוממות הרוח בעקבות השימוש בכדורי מרץ עשויה להביא לכשלון בבחינות, ולא להצלחה בהן. מה גם ששימוש מופרז באמפטמינים בתקופה קצרה יחסית עלול לגרום להתמוטטות חושים דווקא בזמן המכריע, בזמן הבחינה.

מנה מוגדלת של כדורי מרץ עלולה להביא ליובש

באף בפה ובגרון, לכאבי ראש ולסחרחורת. שסופה הקאות. היא תביא לכם אי־שקט פנימי גובר והולך והתקפות רעד. שנתכם תדד ופחד יפול עליכם.

הבקיאים בדבר טוענים שכדורי מרץ דוחפים להתמכרות. מתרגלים אליהם עד מהרה. על כן מתחייב לקחת בכל פעם מנה גדולה יותר, כדי לשמור על פעילות אחידה. בלי משים סותמים גדודי השינה את הגוף. שימוש נמרץ מגביר את הסיכון מפני מחלות נפש המלוות שגעון רדיפה.

שימוש ממושך פוגע בכח המיני. גם העמידות בפני מחלות נפגמת עקב הסחיטה הרצופה של הגוף.

הגמילה מכדורי מרץ אינה כה קשה כמו הגמילה ממורפיום. אולם כזו כן זו מחייבת טיפול מיוחד. המתמכר שוב אינו מסוגל להלץ את עצמו מהדרך אליה נקלע.

מורפיום

השימוש העיקרי במורפיום הוא להשככת כאבים ולהשקטת העצבים. החומר נמכר בצורת גרות או כנוזל להזרקה. פעולתו שונה מאדם לאדם. אנשים רבים נתקפים הקאות, אבל למרות זאת שוכחים כאביהם. אחרים נופלים למעין שכרות נעימה.

המורפיום משתלב עד מהרה בחילוף החומרים של הגוף ומביא להתמכרות. ההתמכרות למורפיום היא כה קשה,

עד שאנשים ממשיכים לקחת מורפיום לא למען החויות שהם מצפים להם אלא אך ורק מתוך אימה בפני הגמילה והסימפטומים המתלוים אליה.

ישנם אנשים שהגיעו להתמכרות בלי משים, אחרי תקופה של טיפול רפואי במורפיום להשכחת כאבים. אחרים נלכדו בעקבות משחק חברתי, במבצע של "חברמניות" ושל שתצגות. כולם נזקקים לכמויות גדולות יותר ויותר. והמדובר בחומר מסוכן שאין מסוכן ממנו.

בשוק התרופות נמכרים חומרים שונים שהם מעין תחליפים למורפיום, ואשר להם השפעה לא פחות הרסנית: למשל פטידין וקודאין.

זכרו: יאמרו לכם שכאשר אתם "מסטולים" חושיכם יתעוררו ויתחדדו. ייתכן שאמנם כן הוא, אבל במצב זה אתם מאבדים את היכולת להחליט על איזה דברים תרכזו את תשומת לבכם. דברים חסרי חשיבות ישלטו בכם ולא יתנו לכם לברוח.

אתם עלולים לחשוב שאתם כל כך אומללים שמוטב לכם להיות מסוממים וזרוקים. אבל מחר תרצו לשוב ולחיות את חייכם. ומחר עלול להיות מאוחר מדי.

ל.ס.די. ומסקלין

ההשפעה של ל.ס.די. שונה עד מאוד מאדם לאדם. ישנם אנשים המשתמשים בל.ס.די. תקופה ארוכה ואינם

ניזוקים. יאחרים התאבדו או רצחו, או שדעתם נטרפה עליהם ללא מרפא, אפילו אחרי מנה אחת ויחידה. הל.ס.די. הוא נוזל צלול נטול־טעם, מכאן גם הקושי הרב לגלותו במשקאות או בדברי מאפה בהם הוא עלול להיות מעורבב. מסקלין הוא המוהל של קקטוס הגדל בר במרכז אמריקה. הראשון פעיל בחלקי מליון של גרם; השני באלפיות גרם. פעולתם מתחילה כמחצית השעה עד שלש שעות אחרי שבולעים אותם, והיא נמשכת שעות ארוכות, לפי גודל המנה.

ייתכן בהחלט שהסיפורים שנכתבו על ההשפעות של ל.ס.די. ושל מסקלין הם נכונים. אבל העובדה שאיש זה או אישה זאת חוו את החויות שתוארו על ידם, אין פירושה שלאחרים יהיו חויות זהות. יש מהם שהשימוש בל.ס.די. ובמסקלין ואפילו רק פעם אחת הביא להם חויות אחרות, כמו אישפוז בבית חולים לחולי נפש, או מעצר בעקבות עברות שעברו.

עדיין נשאר ללמוד רבות על מכלול ההשפעות של ל.ס.די. ושל מסקלין. אבל מה שידוע די בו כדי לשמש אזהרה חמורה. ההידרדרות חלקה ותלולה מאוד. היא עלולה להמיט אסון עליכם ועל האנשים היקרים לכם ביותר. גם אם נותר פתח הצלה, הריהו צר ומוסתר. רק יחידי סגולה הצליחו לחמוק דרכו ולהינצל.

הרואין ואופיום

פעולת שני הסמים האלה דומה לפעולת המורפיום. פגיעתם יותר חמורה וגם הגמילה מהם יותר קשה. יתרי על כן, טמונה בהם סכנה חמורה נוספת. הזרקת הסמים נעשית בדרך כלל בבית, בתנאים הרחוקים מלהיות סטריליים, וכך כרוך השימוש בזריקות גם בחשש מפגי צהבת מדבקת, שסכנת חיים בצדה. צהבת זו פוגעת בכבד אפילו יותר מההתמכרות ממושכת למשקאות חריפים. כמו־כן עלולה הזרקה בלתי סטרילית לגרום לפצעים מוגלתיים קשים בעור, או לזיהום דם, היכול לגרום למוות.

כדורי שינה וסמי הרגעה

כדורי שינה וסמי הרגעה הם סעיף הכנסה עיקרי במאזנים של חברות גדולות וקטנות בענף התרופות. הם מושתתים על חומרים שונים, ונמכרים באין־סוף שמות שונים, הכל על פי החומר הפעיל שבהם, על פי היצרן, ועל פי צורת החומר, אם בכדורים אם בטיפות אם בזריקות ואם בנרות.

כדורי שינה וסמי הרגעה מסויימים נמכרים רק על פי מרשם של רופא. אחרים נמכרים בשוק החופשי ונתמכים בפרסומת מסחרית ענפה. הרוקחים אינם חייבים לנהל לגביהם רישום מדוייק של הקונים. בין התרופות הללו ישנם חומרים המביאים להתמכרות

ואז הבריחה ממתח, מעייפות ומעגמת נפש אל ממלכת התרופות עשוייה ליהפך למלכודת ולהוליך לאסון.

רעלים טכניים

ישנם בני־נוער המנסים להשתכר בחומרים כימיים שונים המשמשים בתעשייה, כגון חומרי ניקוי או חומרי המסה, לרבות סוגים של דבק גורים ופוליטורה.

תרגילים כאלה מסכנים את הריאות, את הכבד ואת המוח. ראו הוזהרתם.

זכרו

כאשר מישהו מנסה למכור לכם טבליות או אבקה או חומר להזרקה או חשיש או כל סם אחר, אתם בני־חורין לסרב להפצרותיו.

אם אתם נענים להצעה, אתם עלולים לקפח את החופש שלכם, אם במעט ואם בהרבה, אתם מאבדים את החופש להחליט אם אתם רוצים בסמים או לא.

עד לצעד הראשון אתם בני־חורין. מכאן ואילך, לא אתם מחליטים. הסם הוא המכתיב את החלטתכם ומשעבד אתכם. זו איננה שאלה של מוסר. הסמים הם חומרים בעלי מבנה מסויים עם השפעות מוגדרות על הגוף שלנו, ובמיוחד על מערכת העצבים שלנו.

על פי החוק הקיים בישראל, על המשטרה להביא לדין כל אדם הנתפש כשהוא מחזיק בסמים או משתמש

בהם, וכן כל אדם הסוחר בסמים — להוציא רוקחים המחזיקים בהם ברשיון ותוך פיקוח קפדני. קיומו של חוק זה מרתיע את הבריות מהסגרת הסוחרים הגורפים הון רב מעסקיהם.

למעשה, אין נוהגים להביא לדין אנשים שנתפשו בעישון סמים לעת מצוא. לא אחת ברמז או הוצהר על ידי אנשי משטרה, שעיקר המאמץ במלחמה בסמים האסורים מכוון נגד סוחרי הסמים. לאור מצב עניינים זה היה מוטב, לו החוק היה מותאם לנוהלים הקיימים.

אבל בינתיים, מי שמוכן להירתם למלחמה במסחר בסמים המסוכנים אינו צריך לחשוש שבבואו למסור מידע למשטרה יעצרו אותו ויביאו אותו לדין.

רק אל תנסו להפעיל את להיטותכם נגד המתמכרים לטבק ולכוהל. המשטרה לא תתן יד למלחמה בשני נגעים אלה, שהם מקור הכנסה נכבד של אוצר המדינה.

לאן לפנות

אם אתם מרגישים שהסתבכתם, שהחיים כבדים עליכם מנשוא או שאתם מתדרדרים לקראת התמכרות לסמים, אל תאמרו נואש. בודאי ישנם בין שכניכם ובין קרוביכם אנשים שיבינו לרוחכם. הפסיכולוג של בית ספרך, העובדת הסוציאלית של שכונתך, או הרופא המשפחתי, כולם יעמדו לצדך לעת צרה. במשברים ובמצוקות שעברו עלינו בדורות האחרונים רבים

נשברו. רבים יותר מצאו את הדרך אל חיים יפים ומלאים, על אף השמיים והמתם.
האנשים העומדים לרשותך לעזור לך בעת מצוקה נפשית יש ביניהם אנשים נבונים ומנוסים. אל תהיו נבוכים או "נבונים" מכדי לבקש את עזרתם.
לרשותכם עומדים:

— ער"ן — (עזרה ראשונה נפשית) ר' עמוד 168
— יחידה לטיפול בסמים ויחידה לטיפול באלכוהוליזם, שניהם של משרד הסעד.
— כל התחנות לבריאות הנפש באיזור מגוריכם.

נתונים על שירותים אלה אפשר לקבל ברשות המקומית בכל מקום בארץ.
גם אלה הרואים באדם את נזר הבריאה יסכימו שבבני נוער ומבוגרים, לא כולם בנויים לעמוד בגודש המתחים והלחצים היורדים עליהם יום יום.
אין זו בושה לפנות לעזרה.

בית הספר נבנה על ידי מבוגרים. מבוגרים מימנו ותכננו את הקמתו. משום כך בית הספר שייך להם, אבל זהו גם בית הספר שלכם, שהרי הוקם למענכם ואתם אמורים להשתמש בו.

חלק מהעניינים הגדולים נקבעים על ידי הכנסת (לדוגמא: הכנסת חוקקה חוק חינוך תיכון חינם, עד גיל 18). יתר העניינים הגדולים נקבעים על ידי פקידי משרד החינוך (לדוגמא: במשרד החינוך נקבע אילו מקצועות ייכללו במסגרת לימודי חינם, ובעד אילו שיעורים יוטל עליכם תשלום נוסף). העניינים הקטנים מופקדים בידי רשות החינוך המקומית. כל שאר הנושאים הם בסמכותה של המועצה הפדגוגית של בית הספר, בה מיוצגים גם הוריכם. זאת היא ההלכה. למעשה, אתם נתונים לחסותם של המורים, של המנהל, ושל יתר חברי הסגל. המבוגרים באים אל בית הספר כי הוא מקור פרנסתם. כדי שיוכלו להתפרנס מעבודתם בבית הספר עברו הכשרה מקצועית מסויימת. הם חופשיים לנטוש את מקום העבודה בכל עת שירצו. כמו בכל מקום עבודה אחר, כך גם בבית הספר מנסים להפיק מהעובדים תפוקה גבוהה עד כמה שאפשר.

מבחינה זאת אין הבדל בין מורים לבין פקידים ביתר משרדי הממשלה.
בית הספר הוא גם מקום העבודה שלכם. אתם אינכם מקבלים שכר. אתם גם אינכם חפשיים להחליף את מקום העבודה, כדרך המבוגרים.
מנקודת ראות משפטית אין לכם כל זכות להשפיע על הדרך בה מתנהל המוסד. הכרעות שהן גורליות לעתידכם, ותקנות המעצבות את שנות חייכם היפות ביותר מורדות עליכם לבקרים ואין בידיכם להושיע. קביעת גודל הכיתות, משך השיעורים, סידור הכיתה, חלוקת ההפסקות, תכנית הלימודים ועומס הלימודים — כל אלה מופקעים מהכרעתכם. תפקידים אלה ורבים אחרים מסורים בידי המבוגרים. רק הם מכירים את הממסד ויודעים איך להתמודד אתו.
למרות כל זאת, אתם אינכם נתונים למרותם ללא סייג, אלא אם כן תסכימו להיכנע לכל הוראה ותקנה, כנבונה כשרירותית. אין איש יכול לקבוע את מחשבותיכם.
גם אם יש דרכים ללחוץ עליכם לומר דווקא את מה שהממסד רוצה לשמוע, אתם נשארים חופשיים לחשוב את מחשבותיכם ולהתנהג על פי הבנתכם. עם כל רצונם של המבוגרים להנחות אתכם ולקבוע את מעשיכם, נשאר לכם תחום תמרון נכבד. בין כה, לא יעלה בידם להחליט מי צריכים להיות ידידיכם ועם מי אתם

מסוגלים לפעול בעצה אחת על מנת לשנות את המצב הקיים, אפילו בניגוד לרצונם של המבוגרים.
המבוגרים אמרו לכם בודאי לא אחת שבתי הספר הוקמו למענכם ומופעלים למענכם. למרות זאת מותאמים בתי הספר לצרכיהם יותר מאשר לצרכיכם. רק פה ושם ישנו בית ספר הדומה למקום שילדים עשויים לשמוח בו.
מבוגרים רבים מוקסמים משפע החפצים, המכונות והמתקנים העומדים לרשותנו בחברה תעשייתית מתקדמת. התעשייה השכילה להקסים אותם במוצריה. ישנם אנשים שהערכה שלהם לפלאי הטכניקה עולה על הערכה שלהם לעצמם, עד שהציוד והמתקנים שנועדו ביסודם להיות אמצעים בלבד, הופכים למטרה בפני עצמה. אם תפעלו במלוכד, בוודאי תוכלו להביא גם כאן לשנויים ברוכים.

הכיתה
בישראל נהוג להקצות לכל כיתת תלמידים חדר מסוים — הכיתה. כשם שתפוח הוא גם עץ וגם פרי, כך כיתה היא גם חדר וגם המטען האנושי שבה. בלי המבוגרים המזדמנים למקום בקצב המוכתב על ידי מערכת השעות. הכיתה שלכם מבלה את מרבית שעות הלימודים בכיתה שלכם. (בארה"ב ובשבדיה מתארחים התלמידים אצל המורים, על פי מערכת השעות). לכן

אפשר היה לחשוב שבית הספר ישתף פעולה עם כיתתכם לעשות את כיתתכם לכיתה שיהא לכם נעים במיוחד לחיות בה.
אלא שרק פה ושם ישנה כיתה מתוחזקת, מעוצבת ומקושטת כך שנעים לחיות וללמוד בה. מרבית הכיתות דומות יותר למחסן שהוסב לאיכסון תלמידים.
השולחנות והכסאות ערוכים שורות שורות; מידותיהם אינן מותאמות להבדלי הגבהים שישנם ביניכם. לכל אחד מכם מקום קבוע והחלפת מקומות מותנית בהסכמת הממסד. עיצוב הכיתות הוא קמצני וחסר כל טעם. על הקירות אולי מודבק חומר לימודי. לשיקולים אסטטיים אין מקום. בית הספר הוא אחד המפעלים האחרונים שלא הבין עדיין שדאגה לאסטטיקה ודאגה לנוחיות משפיעים על התפוקה ועל תדמית העובדים. לראשי תעשיית הדעת והתעודות יש כאן מה ללמוד מתעשיית הקוסמטיקה והאלקטרוניקה.
המורה הוא היחיד החפשי לנוע בכיתה כרצונו. אתם מרותקים למקומכם. המורה יכול להביט בפניכם, בפני כל אחד ואחת מכם. אבל השולחנות שלכם ערוכים כך שבמקרה הכי טוב אתם רואים רק שערות בשלל גוונים, כמה זוגות של צמות וכמובן את פניו של המורה (אם אינו מפנה את גבו אל הלוח).
רק למורה מגירה משלו, וארון משלו. אתם נאלצים להיטלטל הביתה עם כל המערכת, ולטלטל אותה חזרה

למחרת. לפחות להלכה מצוי למורים מקום מנוחה בחדר המורים. למעשה, מוטב שלא תקנאו בהם. כי גם חדרי המורים עלובים ברובם. פגרי שקיות תה וכוסות מלוכלכות פזורים ושם על שולחנות עלובים, ורמת הרעש עולה לעתים על כל מה שאתם יכולים לשער. אתם, אפילו להלכה אין לכם מקום לשכב על הבטן לקרוא ספר להנאתכם או פינה להתכנס בה לשיחת רעים על חומר הלימודים.

אמת, את חטאי הארכיטקט שבנה לכם בית ספר בלתי־אנושי שוב לא ניתן להשיב. (לזכותו ייאמר שארכיטקט הוא איש הבונה מה שמזמינים אצלו. העובדה שכאילו בטעות או מתוך הסח הדעת ישנם בישראל בתי ספר אחדים שאינם דומים לבתי סוהר או למצודות של המשטרה מוכיחה שיש לנו ארכיטקטים המסוגלים לבנות בניינים שאינם משפילים את הלומדים ואת המלמדים בהם.) אף על פי כן, מדוע לא תפעילו את דמיונכם לשנות את מה שניתן לשינוי? התחילו בסידור השולחנות. סדרו אותם בצורת אותיות שונות מ"א" עד "ת" (ת בודאי מתאים יותר מ־א), או מ־"A" עד "O". כך לא תהיו אנוסים להביט אל העגנים שבחוץ כל פעם שנמאס לכם להסתכל בפניו של המורה. גם המורה עשוי למצוא עניין בשינוי. גם הוא בודאי סובל מהשגרה הכופתת את ידיו ואת רוחו. הציעו לו לוותר על שולחנו המיוחד. הוא לא יותר גבוה מאחדים

מכם. מעמדו המיוחד ובכיתתכם אינו תלוי בכך שיש לו שולחן של מיוחסים. הישיבה במחיצתכם תעזור לו גם להבין מדוע כל כך קשה עליכם הריתוק הממושך בישיבה מאונסת שעה אחר שעה, יום אחר יום. (אריסטו, הפילוסוף היווני, לימד את תלמידיו בהליכה!).

רק בכיתות מעטות תמצאו מכשיר רדיו ופטיפון, טלביזיה ומקרנים. מדוע לא תדרשו מבית הספר להעניק לכם אביזרים כאלה מתקציבו, או מתקציבים שונים שיש לו גישה אליהם. אם לא תיענו בחיוב, ארגנו שוק של עבודות יד או של ספרים משומשים או מכירת פומבית, למימון הרכישות. אפשר לארגן גם הגרלה. אם המבצע ייערך ברוח טובה, אין ספק שיצליח, ואתם תזכו בסיוע חומרי לשיפוץ הכיתה. את היתר תבצעו בעבודה עצמית. כדאי לשתף גם את מוריכם, שישמחו בודאי לחמוק משגרת עבודתם ולהיות שותפים עמכם במבצע לתיקון חלק מן העולם.

אם הכסאות קשים מדי הכינו לכם כריות. אם החלונות גדולים מדי, הכינו לכם וילונות. אם הרצפה קרה מדי בחורף, רכשו מחצלות או הביאו שטיחים ישנים. אם השולחן שלכם בגובה בלתי מתאים, התאימו אותו לנוחיותכם. אם הוא צר מלשאת את כל הספרים והמחברות הדרושים לכם, חברו אליו לוח מתאים להגדילו. אם כסאות ושולחנות חורקים ושורקים

[illegible] אותם, התקינו עליהם גומיות ולימדו להרים אותם במקום לגרור אותם על הרצפה. אם אין בביתה [illegible] הגושה, הביאו לכם כמה כרים גדולים [illegible] אותם לאורך הקירות.

אם אתם רוצים למצוא חן בעיני הממסד, עזבו את כל [illegible] הללו. במקום זאת, אתם יכולים ללכת לחברה לאספקת ציוד לרפתות. ובקשו מהם להכין עבורכם [illegible] שורות של אבוסים לקריאה ולכתיבה ולבליעת [illegible] עם האבוסים הזמינו מסגרות מבהיקות מפלדת אל חלד במתכונת המסגרות שהרפתנים חוסמים בהן את [illegible] הבקר ברפתות. הפרה החסומה כך יכולה להגיע [illegible] מעלה מטה. היא יכולה להרכין את ראשה [illegible] היא יכולה אפילו לסובב את ראשה לצדדים. [illegible] שהיא שבויה ואינה מסוגלת לשוטט מעלה את [illegible] לב. מסגרות הפלדה לתלמידים, גם הן יעלו את תבונתכם. לכן כולם בוודאי ישמחו לרעיון שלכם. [illegible] בבקשתכם עדות לכך שסוף סוף התבגרתם [illegible] לעומק המטרות שחינוך אמור למלא אותן.*

[illegible] ההן גאלצות לעשות את צרכיהן בעמידה. [illegible] מקמרות את גבן בעשותן כך, וברפת הן משתינות [illegible] המפוזר בין רגליהן. היות והקש הוא מצרך יקר, [illegible], מתקיבים מעל לכתפי הפרה מולג מחושמל. [illegible] שהפרה מקמרת את גופה להשתין, מולג זה נותן [illegible] חשמלית עזה. כך לומדות הפרות להשתין בקומה

סיכומו של דבר, אל תסתכמו במאבקים משניים, תירגעו וחישבו מה מעיק עליכם ומה אתם מבקשים לשנות. קיבעו לכם סדר עדיפות וגבשו את דרישותיכם. אל תסתפקו בדרישות המופנות אל הזולת, כנהוג. אל תשליכו את יהבכם על הממסד לבדו. אם הדברים השובים לכם, גם עליכם להיחלץ ולהירתם למעשים.

הפרוזדורים והחצר
מצב הפרוזדורים דומה למצב הכיתות. מטרת הפרוזדורים היא לאפשר חדירה לכיתות ופריצה לחצרות ולכביש. פה ושם מוצגת תערוכה ניידת של רפרודוקציות במסגרות עלובות כדי להשרות עליכם אוירה תרבותית גם בהפסקות. מדוע לא תנסו את ידכם בעיצוב הפרוזדורים כדי שלא יהיו דומים כל כך לפרוזדורים של בית הסוהר המרכזי? מדוע לא תיטלו יזמה להטביע את חותמכם על בית הספר, לעשותו מקום שנעים לחיות בו? צפו את הקירות בציפוי אקוסטי מקרטונים של ביצים או מלוחות קלקר. נסו את ידכם בציורי קיר, אולי ציור שרשרת הכורך את כל בית הספר.

זקופה, אם אפשר להתבטא כך, ישר אל תוך המרזב העובר מאחוריהן; והקש היקר ניתן לשימוש ממושך. לא במקרה נקרא המולג הזה educator "המחנך". פרה שלמדה את שיעורה מקבלת תעודת בקרות חלקית.

ציור כזה מחייב מחשבה ולא מעט עבודה. לא כדאי להתחיל במלאכה אם אין בדעתכם לסיים אותה. מכל מקום, אין הקישוט חייב לעמוד לנצח. בשנה הבאה יבואו אחרים לרשת את מקומכם.
מישהו חישב ומצא שאספלט מקיר אל קיר הוא הציפוי הזול ביותר לחצרות בתי ספר בישראל, ועל כל פנים, הזול ביותר לאורך ימים. אך זכותכם היא שחצר בית הספר לא תיראה כמו חצר בית סוהר. זכותכם היא לדרוש שבחצר יהיו פינות נוי, שם אפשר להסתתר מקרני השמש ולשוחח בעניינים העומדים ברומו של עולם, אפילו על חשבון מגרשי החנייה של המורים. מה נאה יותר ומה יאה יותר לט"ו בשבט הקרוב מנטיעת עצים בשולי החצר ובמגרש החנייה הסמוך?

ההפסקה

נוהג הוא בישראל לכלוא את התלמידים בבית הספר בעת ההפסקות. זה טוב לרוכלים, הנהנים מן הקהל השבוי, ותאווה לעיני עוברים ושבים הרואים אתכם מושיטים את ידיכם מבעד לגדר בית הספר אל עבר הרוכל, כמו להקת שימפנזים מורעבים בגן חיות אי־שם. בשעת חסד, ירשו לכם לקפוץ אל דוכן סמוך. בכל מקרה מתייחסים אליכם כאל יצורים בלתי אחראיים, העלולים לנצל כל שעת כושר לחמוק ממקום אישפוזם. אל תסכימו למעצר בעל כרחכם. עימדו על הזכות

לתנועה חופשית. נצלו את קרבתם של גינה צבורית או של מגרש משחקים סמוך, או את קרבת הבית שלכם, כדי להשתמש בהם בהפסקות, ממש כפי שאתם משתמשים בהם בשעות שלאחר הלימודים.

אחרית דבר –
המשימה הגדולה

בית הספר והחברה

בית הספר נועד להכין אתכם במרוצת השנים להשתלב בחברה ולמלא אחר הצפיות והדרישות שלה. כך קורה שכל ההולך בתלם זוכה לתשבחות על היותו אזרח טוב; לעומתו כל השואל שאלות, כל השואף לשנוי, לא רק שקשה לו יותר (שהרי הוא צריך ללכת לבד), אלא שהוא נחשב לפורץ גדר, לפורק עול ולחבר בלתי מועיל בחברה. למרות זאת, בכל הזמנים, דוקא אנשים ששאלו שאלות נוקבות ונאבקו למען שינויים תרמו את התרומות החשובות ביותר לקידום האנושות.

לא כל פורץ גדר התווה דרך חדשה, לא כל פורק עול שהתווה דרך אכן צמחה טובה מדרכו. דרושים יותר מאשר אדם אחד ויותר מאשר דרך נוספת אחת כדי לקדם את החברה.

במאות החמש־עשרה והשש־עשרה חיו בכמה מחוזות במרכז איטליה אנשים שהחיו את המדעים, את האמנויות ואת חיי הרוח של אירופה ויצרו יצירות מופת בשטחים רבים ושונים. כוונתי לנושאי־הדגל של הרנסנס. מה הבדיל אותם מאנשים אחרים בתקופות

אחרות ובארצות אחרות? הרי לא מתקבל על הדעת שלפתע פתאום נולדו שם ילדים גאונים, נועזים יותר ומוכשרים יותר מילדים שנולדו אותו זמן בארצות אחרות, או מילדים איטלקים בתקופות אחרות! אלא שנשבה שם רוח אחרת, בנסיבות אחרות. בני אדם האמינו בעצמם ובחשיבותם והעזו ללא פניות ללכת בדרך חדשה. הם לא הסכימו ללכת בתלם. הם סרבו להעמיד את השמירה על הקיים בראש סולם העדיפות שלהם. הם רצו לחיות על פי דרכם, עם כל הסיכונים שבדבר.

ישנם אנשים החושבים שקודם כל יש לשנות את החברה ורק אחר כך ניתן לשנות את בית הספר. הם צודקים.

בית הספר הוא אספקלריה של החברה בה אנו חיים. החברה מושתתת על עוצמה כלכלית. משמע, שזכות ההכרעה מסורה בידיהם של בעלי הממון, ושל אלה השולטים בממון (וכבר נאמר שבעל המאה הוא בעל הדעה.) אמנם בכוחנו לבחור במפלגה המוצאת חן בעינינו. אבל כוחן להשפיע על בעלי השררה מוגבל למדי.

לשוק העבודה השפעה ניכרת על מערכת החינוך. בעבר חלו בבתי הספר שינויים משמעותיים, שבאו בתגובה לצרכי המשק. בתי־ספר תעשייתיים הצמודים בדרך זאת או אחרת למפעלים, בתי־ספר צבאיים

הנסמכים לחיילות שונים של צה"ל ומגמות רבות בבתי־ספר מקיפים מדגימים יפה שמערכת החינוך מסוגלת לחדש חידושים. הם מראים מה גדול כוחו של המשק. הם מראים מה קטן הכח שלכם, למרות ששנות חייכם הנחשבות ליפות ביותר מוטלות על כף המאזניים.

אחרים מאמינים שקודם כל צריך לשנות את בית הספר ורק אחר כך ניתן לשנות את החברה. גם הם צודקים. רק הנשים והגברים, בני הנוער והילדים יכולים לשנות את פני החברה אותה הם מרכיבים. אולם הם מעוצבים על ידי החינוך שקיבלו ומושפעים מסביבתם שלהם, בגלוי או במובלע. החינוך שקיבלו מעולם לא עודד אותם לגרום לשנוי, לגלות מעורבות פעילה, או אפילו סתם לשאול שאלות נוקבות.

מערכת החינוך בישראל נתונה לשינויים מתמידים מאז הקמת המדינה. הזרמים בחינוך בוטלו. מבחן הסקר בוטל. הרפורמה הוכרזה, ואפילו בוצעה בחלקה.

שינויים אלה ואחרים הורדו מגבוה, והממסד ממשיך להוריד שינויים. ואחת המטרות של השינויים היתה — ונשארה — לשמור על עצמתם של בעלי השררה.

משום כך בעלי השררה ימשיכו להכתיב שינויים במסגרות ובתכנים, לפי ראות עיניהם.

השינויים המעניקים לכם השפעה כלשהי הם עדיין במקרה הטוב בעלי משמעות מוגבלת. שינויים

משמעותיים. היו ניכרים בכך שיותר ויותר תלמידים היו זוכים בעוד ויותר השפעה על גורלם. אפשר היה לצפות לשיתוף פעולה הדוק בין המורים וביניכם. אין זה הכרחי ששאיפותיכם יתנגשו. לאמיתו של דבר, כוחם של המורים אינו הרבה יותר גדול מכוחכם אתם. גם למורים אין השפעה על ההכשרה הניתנת להם. גם הם נשלחים להרצאות ולשיעורים חסרי רמה ומשעממים. גם הם נדרשים לצעוד בתלם לסדנאות, אפילו אם הם מפיקים מהן רק עגמת נפש. גם הם נשפטים בידי מוריהם על פי יכולתם לומר ולכתוב מה, איך ומתי שמצפים מהם. גם הם חייבים לעמוד במבחנים לפני שהם מוחתמים כמורים מוסמכים הראויים לשיווק בשוק החינוך.

בית הספר והחברה קשורים בקשרים הדוקים. כדי לשנות את זה הראשון צריך לשנות את האחרונה, ולהפך. דווקא משום כך אתם נקראים לא לקפוא על השמרים. כל תמורה בבתי הספר, כלומר, בכם, עשויה לגרור אחריה שינויים בחברה. כל שינוי בחברה, כלומר, בכם, עשוי להביא בכנפיו סיכוי לתמורות בבית הספר.

פעמים ללא ספור התרשמתי מהיחס הרע לילדים בישראל. כאשר מתפנים אליהם, עוסקים באילופם. כאשר אין מתפנים להם — וזהו כמובן המצב היותר שכיח — מתיחסים אליהם כאילו אינם קיימים כלל. בתור למכולת נדחקים ילדים מפני מבוגרים,

שומנם יקר; אפילו גובה הדלפק מבטא התעלמות
צורבת מקיומם של ילדים קטנים. מבוגרים,
לרבות מורים ופסיכולוגים, משוחחים להם גבוה מעל
ראשיהם של ילדים, אפילו על נושאים הנוגעים ישירות
לאותם ילדים, כאילו הילדים אינם קיימים כלל.
גם ברדיו ובטלביזיה מדברים אליכם כאילו אינכם בני
בינה. ובין שזו תכנית על ספרות ובין שזו תכנית על
בעיות חברה, תמיד יהיו שם — בצד העורך או בצד
הבמאי — מורה או מדריך שבמגוד ראש ובדברים
מלומדים יסביר מדוע צודק מי שאמר כך, ומדוע נכון
לנהוג כך ולא אחרת. היחס המיוחד אל ילדים ובני
נוער כאל מעמד נחות מתבטא גם בסגנון ובהבעה.
אל ילדים קטנים מדברים על כן בעיוותי קול, ואל
נערים ונערות נוהגים לדבר בהתנשאות ובכובד ראש
מעושה, במיטב הסגנון החינוכי.
והנה באחד הימים מתיישבים כמה מכם, תלמידי
השמיניות, וכותבים מכתב לאיזה עתון או לראש
הממשלה בכבודו ובעצמו. או אז ייערך פסטיבל רבתי.
מיד עוטים עליכם עתונאים ואנשי טלביזיה לציין את
הפלא השמיני הזה, את הנערות והנערים המופלאים
שכתבו... מכתב. איש לא שער שאתם מסוגלים
לזה! פסטיבל תלמידי התיכון הכותבים מכתב כמו
מבוגרים הוא ביטוי לתפישת עולם לפיה בני נוער,

כעבדים כנשים וכיתר חיות הבית, מן הדין שידעו את מקומם.

המשימה שה"ספר האדום הקטן של התלמידים" נועד לשרת היא שינוי התדמית שלכם בעיני עצמכם ובעיני זולתכם. אתם הרבה יותר חשובים ממה שנראה לכם. אתם יותר מוכשרים ממה שאתם חושבים. אתם סופרים ומכונאים, מנהיגים ומתכננים. אתם פועלים ומתנכים. אתם עמודי החברה. זמנכם יקר כזמנם של המבוגרים. כל המפקיע שנה משנות חייכם מפקיע, נאמר, 1/15 של חייכם שהם כמעט 7%. (לגבי הפוליטיקאים הותיקים הממונים על ההפקעה הזאת, שנת חיים היא רק כ־2% של חייהם. ואין זו כמובן הסיבה היחידה לכך מדוע אינם מבינים לרוחכם.)

כאשר אתם מבזבזים את זמנכם בבית הספר, כאשר אתם הורגים ימים ושנים, אינכם מבזבזים אלא את חייכם. כאשר אתם נותנים לשנותיכם בבית הספר לעבור עליכם כנחל הנשפך על סלעים, מפני שכך נוח יותר, את חייכם אתם שותקים. המשימה היא להבטיח שנעוריכם לא יתבזבזו. המשימה היא להיאבק על זכותכם להיות שותפים מלאים בעיצוב חייכם.

כולם אומרים לכם להמתין, שהשעה אינה בשלה, שהדור טרם הגיע לפרקו. אתם נדרשים להגיב על אטימות — בותרנות, על סחבת — באורך רוח, על התעלמות מכם — בהבנה. ובינתיים אתם

נמכרים בזול. שנת חיים שלכם ארוכה משנה של סחבת. שנת צפיות שלכם ארוכה משנת לבטים של הממסד. זכותכם להיות שותפים ליוזמות ולהחלטות. זכות ולא חסד. אימרו את דבריכם בפה מלא, באדיבות, לא בהתנצלות; בתקיפות, לא בהתרפקות.

ספר זה שם לו למטרה לרענן אתכם, לרענן את מוריכם ואת בתי הספר. רוח רעננה כזאת עשויה להביא למאבקים. אנשים החוששים משינוי יאמרו לכם שכל מאבק פסול. מאבקים לשמם, ללא תכלית, אמנם פסולים. מאבקים רבים ניתן למנוע בדרך בירור והבהרה. אבל ישנם מצבים וישנן נסיבות שבהן יש לשנס מתניים ולהיאבק.
אתם ורבים ממוריכם ניצבים בחזית אחת מול מערכת השומדת בלהט על עצמתה. מערכת זאת מכתיבה ערכים ותכנים, קצב ורמה. בידיהם המוטות והרף, אקדח הזינוק ושעון העצר, בידיהם המשבצות. אתם רק אמורים למלא אותן.
אתם חשובים מדי משידברו אליכם ולא אתכם. אינכם דור העתיד, כי אם דור ההווה. לכן המאבק לשינוי בית הספר חייב להתחיל כאן ועכשיו.
ינסו לערער את בטחונכם. ינסו להשתיק אתכם בדרכים שונות. משום כך דרושים לכם תבונה, תושיה וזקיפות קומה. משום כך דרוש שיתוף פעולה נאמן.

י.ל.

